

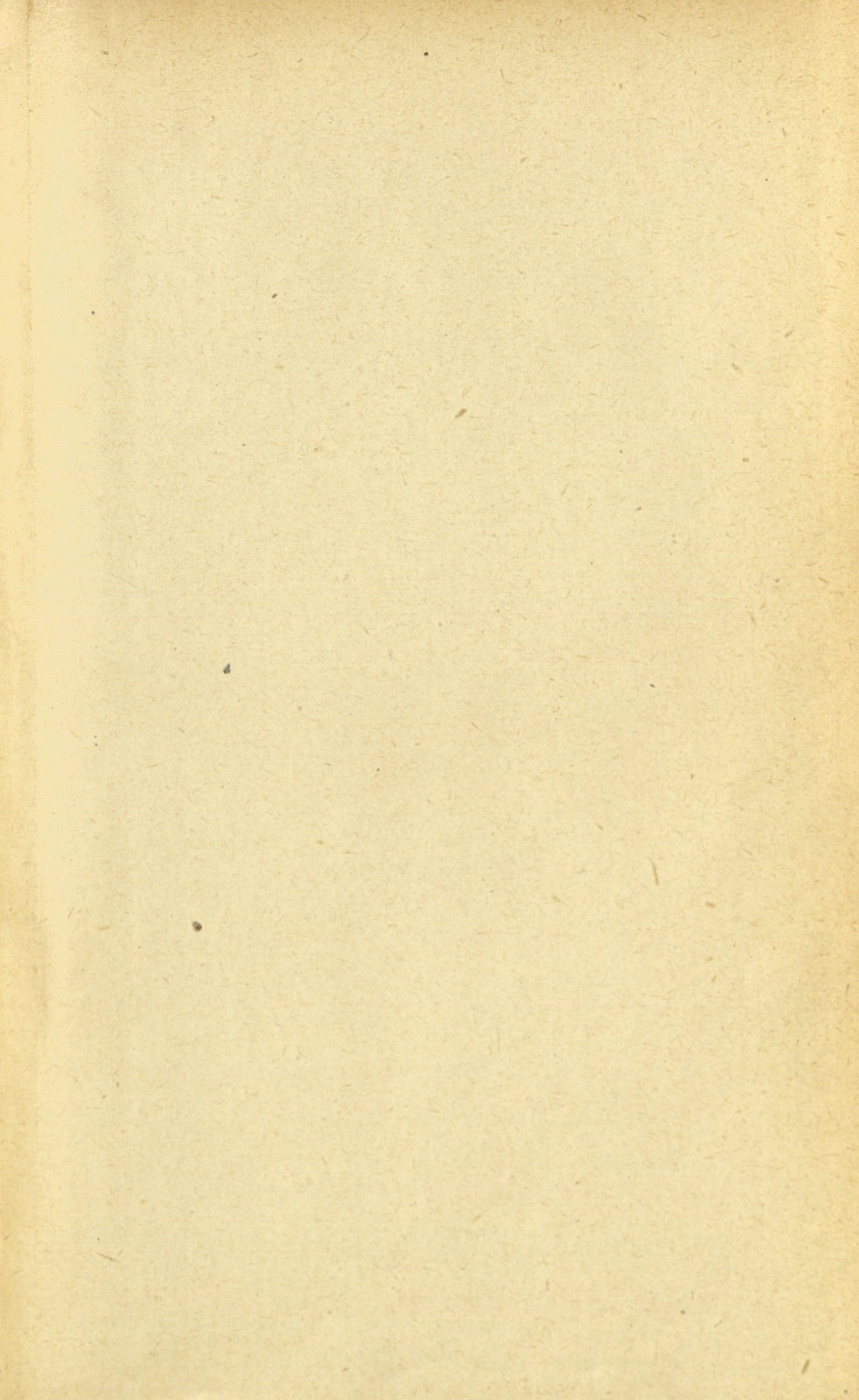
II
C 26085
4

 ~~Сг~~ 80

Slovenske

VEČERNICE

za

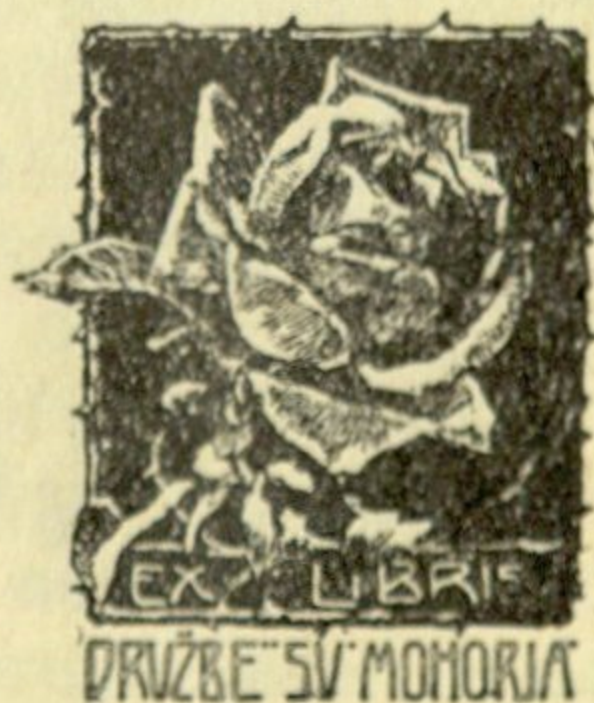
pouk in kratek čas.

•••

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

== 68. zvezek. ==

1914.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Slovenske

VEČERJICE

33

po uk in kratke čas

izdala in založila

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

II 26085 88

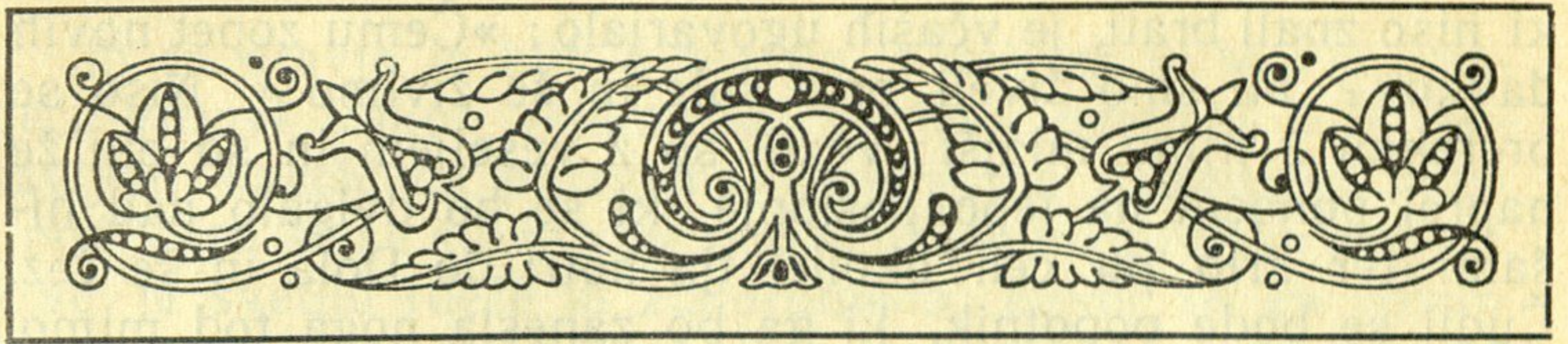

IN 2030003368

1914

Nadstavnica tiskarna Brdovec v Ljubljani v Celovcu

Novo življenje.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

I.

Vzdignila se je škrlatastordeča zarja nad vzhodnimi gorami ter pozdravila sanjajoča brda prelepe okolice dolske. Zdramilo se je listje na jablanah in hruškah, zašumelo ter se otreslo prvih debelih rosnih kapelj, ki so srebrnoblesteče padale kakor biseri v zeleno travo. Zdramilo se je listje na orehih in kostanjih ter pozdravilo sosede na nižje ležečih obronkih. Začel se je zaupen razgovor med njimi, praviti so si začeli sosedje svoje nočne sanje, svoje nočne doživljanje. To so se čudili mlajši, ko so zagledali sive starce, ki so se čez noč tako pomladili, da so se jim svetili obrazi notranje sreče, da so jim žarele oči kakor njim samim, ki so komaj začeli živeti življenje. In s kakšnim mladostnim ognjem so ti starci znali pripovedovati! Pa kako ne bi, saj je bila pomlad v deželi, lepa cvetoča pomlad... Zarja je začela vedno bolj žareti, za gorami se je dvigalo solnce, prvi njegovi žarki so se spustili v dolino. Vse je zablestelo v zlatu, kamor so pogledali, česar so se dotaknili. Nastopil je krasen pomladni dan...

Na malem griču je čepela vas Griblje. Skoro pred sleherno hišo je stal pripravljen voz, vse je vozilo iz bližnje opekarne opeko za novo šolo, ki so jo pravkar začeli zidati Gribljani. Ko bo prišla jesen v deželo, tedaj ne bo treba hoditi njih otrokom več v uro hoda oddaljeni Dol, po slabih stezah, čez trhle, nevarno se zibajoče brvi, v dežju in snegu in mrazu. Kar par korakov čez pot, in že bodo na gorkem in varnem. Koliko skrbi in sitnosti manj! Veseli so bili skoro vaščani tega dogodka, le nekaj starih gospodarjev,

ki niso znali brati, je včasih ugovarjalo: »Čemu zopet novih davkov? Mi smo živeli brez šole in še živimo!« Niso se prerekali ž njimi mlajši; vozili so z veseljem in so bili že naprej ponosni na lepo poslopje, ki se bo dvigalo nad hišami ter zrlo po celi okolici tja notri do Dola in še čez. Čudil se bode popotnik, ki ga bo zanesla noga tod mimo, ustavil se bode ter vprašal: »Ali ste to lepo poslopje napravili sami Gribljani?« In onemu, ki bo slišal to vprašanje, se bo zasvetil obraz ponosa in radosti ter bo odgovoril: »Sami Gribljani, s svojimi žulji, s svojim znojem in po lastni pameti!« Stopal bo popotnik dalje ter pripovedoval, kamorkoli bo prišel, da stoji tam daleč na griču vasica, komaj dvajset hiš, a da ima šolo kakor palačo in da je ta slehernega vaščana veselje in ponos. Tako bodo poznali Griblje daleč naokoli, in kdorkoli bo šel mimo, se bo ozrl tja gori s spoštovanjem in ljubeznijo ...

Vozovi so se pomikali drug za drugim navzdol po ilovnati cesti. Težki vpreženi voli so prhali v pomladnje jutro, glasovi poganjačev so odmevali naokoli. Ob poti je cvetelo grmovje, so se preletavali ptiči, iz oddaljenih vasi so se čuli glasovi zvonov. Pred opekarno je nastalo kmalu vrveče življenje. Nakladali so opeko ročno in urno; vsem se je nekam mudilo, nihče ni hotel zaostati. Kar samo ob sebi se je vse vršilo, veselje do dela je lajšalo vse težave. Ako bi bil stal kdo ob strani ter bi opazoval to pestro življenje, bi se moral čuditi, kako je mogoče, da se vrši vse v tako lepem redu, ko je vendar navzočih toliko in tako raznovrstnih ljudi. Toda ako bi vedel, da stremijo vsi za enim samim ciljem, bi se moral odkriti tem razoranim kmetiškim obrazom. Kakor so po vrsti prihajali vozovi pred opekarno, tako so po vrsti nakladali, tako po vrsti odhajali. In tako je rastlo novo šolsko poslopje kar vidoma in pod rokami ter se vzdigovalo že precejšen kos od tal ...

Tistega pomladnega dne torej se začinja naša povest.

Sredi vasi, nekoliko v rebri, je stala hiša Antona Damjana. Pred hišo je rasel visok oreh; nihče izmed sedanjih vaščanov ne pomni, kedaj je bil vsajen, tako je bil star. Za hišo se je raztezal prostoren vrt, zasajen s samimi mladimi jablani in hruškami. Bila so to sama lepa, mlada in pravilno vzgojena drevesa. Poznalo se jim je že od daleč, da jih vzgaja vešča roka, ki se ne plaši ne truda ne znoja in ji ni žal zamujenega časa, samo da se ob njih pogledu razveselita duša in srce.

In to drevje je bilo hvaležno. Videli so se beli in belordeči vrhovi kakor velikanski, umetno narejeni šopi, postavljeni nalašč na praznično opremljeno svatovsko mizo. A pod jesen so se šibile veje pod velikim, plemenitim sadjem, ki se je svetilo rdeče in zlatorumeno, kakor so ga pobarvali dobrotni solnčni žarki, ki so ga obsevali v jasnih dneh od jutra do večera.

Za vrtom se je v reber spenjal vinograd. Ni bil Bog ve kako velik, a mlade trte so bile tako sočnozelene in so poganjale tako močne mladike, da je bilo videti, kakor bi rastle iz vode. Že se je kazal izpod velikih zarezanih listov grozdek pri grozdku ter silil na sonce, ki je njegovo življenje. Res, lepo, dasi ne posebno veliko je bilo to posestvo Damjanovo.

Kdo je obdeloval ta vrt, kdo ta vinograd, ki je bil vzor vsem sosednim vrtovom, vsem sosednim vinogradom? Kdo se je trudil od jutra do večera, obrezoval, okopaval, privezaval in gnojil? Kdo je čistil in snažil, da se ni razlezel mrčes in zajedel v deblo, steblo in plod? Pridna, neutrudljiva roka Damjanovega sina Jakoba je to bila, ki je znala držati in sukati težko motiko prav tako, kakor narahlo izrezati nežno oko ter ga prenesti na drugo deblo, ki ga je sprejelo hvaležno in vdano ter tako zadobilo novo življenje, ko je iz njega vsklil in se porodil plemenitejši in mnogoštevilnejši plod. Bistro in jasno oko Jakobovo je bilo, ki je prodrlo v najskrivnejši kotiček, za drevesno lubad, do nežnih koreninic ter videlo vse, da je še pravočasno posegla tja njegova roka ter zacelila rano, komaj vidno, komaj nastalo. Nič ni ušlo njegovemu pogledu, nič se ni moglo skriti njegovi marljivosti...

Prvi voz je došel od opekarne v vas, ko se je oglasil iz line nizkega začrnelega zvonika droben glas najmanjšega zvona.

»Kdo je umrl?« je vprašal voznik svojega soseda zadaj.

»Kdo bi bil umrl, saj ni bil nobeden bolan v vasi,« je odgovoril oni.

»In vendar je nekdo umrl, zakaj bi sicer zvonilo!«

»Kdo je umrl?« so vpraševali vsi vozniki drug za drugim, a nihče ni vedel odgovoriti.

Tedaj pa je prihitel doli po vasi cerkovnik.

»Stari Damjan je umrl, našli so ga nad vasjo pri treh lipah mrtvega, ko so peljali mleko v mlekarno.«

Vsi so osupli.

»Tako trden mož še, pa tako nenadna smrt!«

»Bog se usmili njegove duše, a na domu ne bo hudega: priden je Jakob, njegov sin.«

»Priden je, skoro preveč priden, a poslušajte me, ako vam povem, da tam ne bo vse v redu.«

»Kaj pa je?«

»Stari je večkrat zahajal v mesto. Seznanil se je z raznimi ljudmi, ki niso na dobrem glasu, kakor sem slišal. In s temi ljudmi je dostikrat igral pozno v noč po predmestnih krčmah. Ne bo dobro, vam pravim!«

»Kje je Jakob?«

»Zadnji vozi, tam doli je še pod klancem. Stopi k njemu in povej mu! Jaz bom gledal na tvoj voz, a ti prevzemi njegovega!...«

Počasi je stopal Jakob poleg voza in nekam zamišljen je bil. Nič mu ni bilo prav že danes zjutraj. Oče je bil odšel že predsinočnem v mesto po opravkih, kakor je rekel, a danes zjutraj ga še ni bilo domov. Toliko je bilo dela pri hiši, a nobenega ne, ki bi se ga bil poprijel. Le nerad in samo zaradi reda je šel danes od doma. Po noči so ga mučile nerazločne sanje. Hodil je po ozki, vegajoči brvi čez veliko, kalno, od dežja prav do brvi narastlo vodo. Ko je bil na sredi, je začela voda pljuskati čez brv in mu je segala do gležnjev. Sklonil se je, da bi si privihal hlače. A namesto hlač je prijel za dvoje mrzlih, otrplih rok, ki so molele iz vode. Naglo jih je izpustil, zazeblo ga je do dna duše. Hotel je naprej, a voda je naraščala pred njim, da se mu je ustavila noga. Ozrl se je nazaj, a tačas je videl, kako so se one roke hipoma zopet prikazale iz vode ter se oprijele brvi. Za njimi se je prikazala bleda zmršena glava. Spoznal je glavo svojega očeta, ki ga je gledala tako žalostno in obupno, da so se mu začeli ježiti lasje. Ta čas se je pa začela zibati brv tako nevarno, da ni bilo časa pomišljati. Voda jo je skušala izpodnesti vsak hip. Jakob je napel zadnje moči, da bi ušel, a noge so mu bile trdo priklenjene na brv in popolnoma onemogle v kolenih. Tisti hip je izginilo vse izpred njega, zbudil se je. A strah je ležal po njegovih udih še dolgo potem in zjutraj je vstal bled in izmučen kakor še nikoli.

Te svoje sanje je razmišljal sedaj Jakob po poti, in ni ga veselilo krasno jutro, kakor ga je veselilo vedno do danes. Bil je velik prijatelj prirode, zanimala ga je navadno

sleherna stvarca, sleherni pojav, videl je dosti več, kakor so videli drugi, a danes je ležala mrena na njegovih očeh, srce je bilo zakrknjeno in ni čutilo, kakor je čutilo drugekrat.

»Ho, Jakob, čuj!« se je oglasil poleg njega debel glas. Zdramil se je Jakob iz svojega mrtvila in pogledal njega, ki ga je ogovoril.

»Kaj hočeš, Miha?«

»Kaj hočem? Pusti meni voz, že poženem jaz naprej. Ti pa stopi tja gori proti domu ter poglej, kaj se je zgodilo.«

Jakob je prebledel še bolj, kri mu je hotela zastati v žilah.

»Kaj se je zgodilo?« je izpregovoril hlastno in plašno.

Miha je skomizgnil z ramo ter dejal počasi:

»Ali nisi slišal, da je zvonilo zadnjo uro? Nekdo je moral umreti.«

Jakob je zagnal bič od sebe ter hitel čez njive in travnike gori proti vasi. Ničesar ni videl, ničesar slišal, samo tekel je in tekel, dokler ni stal pred rojstno svojo hišo.

Planil je v vežo, tam ni bilo nikogar. Od tam je šel v izbo ter pogledal po njej. Tudi tam ni bilo nikogar. Pregledal je vse sobe in shrambe: povsod vse prazno.

»Kje je neki mati?« je vprašal polglasno.

Ko je stopil zopet na prag, je zagledal gručo žensk in otrok, ki so stopali za vasjo navzdol. Na sredi so bili nekateri možje, a za njimi je stopala njegova mati sklonjena in krčevito ihtea. Naglo je stopil k njej ter jo prijel za roko:

»Za Boga, mati, kaj se je zgodilo?«

Pogledala ga je topo, kakor bi ne bila razumela njegovega vprašanja. A tedaj je že zagledal na nosilnici svojega očeta. Klonila mu je glava nizko na prsi in krčevito se je streslo njegovo telo. Prijel je mater pod pazduho in stopal ž njo navzdol proti cerkvi in pokopališču. Možje so odložili truplo v mrtvašnico in množica se je počasi razšla. Mati in sin sta padla pred mrtvecem na kolena in molila sta dolgo, dolgo.

»Kaj se je zgodilo?« je vprašala sedaj mati sina, kakor on prej njo.

A ni ji vedel odgovoriti, razumel je pa takoj, da ga je s tem vprašanjem zadela druga nenadna in nepričakovana nesreča. Preveč je bilo naenkrat! Toda premagal se

je siloma, rahlo prijel mater ter jo odvedel, proti domu. Tam jo je položil na postelj ter jo odel.

Proti večeru je prišla v Griblje sodna komisija. Gospodje so doznali, da je Damjana na poti proti domu zadela kap ter da ni govora o kakem hudodelstvu, dasi je imel na temenu prebito črepinjo, skoro gotovo od padca na oster kamen. Pokopali so ga takoj potem in žalostno so plakali zvonovi v lep pomladni večer.

Jakob je prosil zdravnika, naj gre ž njim domov. Pregledal je mater in preiskal. A ko je potem odhajal, je rekel Jakobu:

»Stara je že in zdaj jo je zadelo še to. Pripravljeni morate biti na vse. Jutri pridem zopet in prinesem zdravila s seboj.«

Prišel je drugi dan in prišel je še večkrat. Toda osmi dan ni prišel več; starka je že tačas ležala na črno pregrnjenem odru z malim razpelom med trdo sklenjenimi prsti in se ni več genila.

Pokopali so jo zraven moža. Jakob je ostal popolnoma sam na vsem širokem svetu.

II.

Ko se je Jakob nekoliko potolažil po toliki izgubi, je trdno sklenil, da se hoče poprijeti gospodarstva z vsemi svojimi močmi ter da hoče gospodariti resno in vzorno. Obšel je večkrat svoje polje in travnike, precenil hišo in vrt in vinograd, preračunal dohodke in stroške ter je bil nazadnje zadovoljen s svojim pregledom in proračunom. Posestvo sicer ni bilo čisto, precej dolga je bilo na njem, a z resnim in vztrajnim delom se bode dalo vse popraviti, se bode dalo v nekaj letih razbremeniti in bode gotovo med boljšimi v Gribljah. Po Jakobovih žilah se je pretakala zdrava kri, njegove roke so bile močne in krepke, njegovi možgani so mislili jasno in določno. Zraven je bil odločen in trden v svojih sklepih, prav rojen za dobrega gospodarja. V nekoliko dneh se je imela vršiti pri sodišču zapuščinska razprava, tedaj bo popolnoma na jasnem in s krepko roko bo porinil svojo ladjo v valove novega življenja . . .

Nekega popoldne si je dal Jakob opraviti pri svojih drevesih na vrtu. Stopal je od debla do debla, pri vsakem je obstal in njegovo oko se je mudilo z veseljem in zadovoljnostjo na zdravih in krepkih mladih poganjkih, na

komaj vidno se pojavljajočih zelenih plodovih, ki so se še sramežljivo skrivali za svetlikajočimi se zelenimi listi. Pri vsakem je obstal in se pogovarjal ž njim kakor s starim znancem in prijateljem, z vsakim je delal načrte za bodočnost, in pri teh načrtih se mu je smejalo srce in oko. Visoko nad njim je plulo zlato solnce; njegovi žarki so plesali po bujnih vrhovih, so prepletali veje in listje in plod.

V tem pogovoru z drevesi, v tej svoji odsotnosti od vsega drugega sveta ni niti opazil, da je nekdo stopil na vrt ter se mu bližal. Šele ko je stal za njegovim hrbtom, ga je začutil in se obrnil. Zazrl je pred seboj starikav, naguban obraz s špičasto brado in z ostrim, zakrivljenim nosom. Izpod čela je gledalo dvoje majhnih, lokavih oči, ki so sleherni trenotek zamežikale in se povesile. Vsaka kretnja tega starca je izražala nemir in neko plahost, iz vsakega pogleda je gledala slaba vest. V roki je imel palico, ki se je nanjo opiral; urezal si jo je bil gotovo sam kje ob poti na starem, okorelem gabru. Njegov hrbet je bil sključen, njegova kolena so se tresla.

Jakob je poznal tega človeka; videl ga je bil že v družbi svojega pokojnega očeta. Toda tačas ni videl na njem nič posebnega, nič nenavadnega. Njegov oče je pač občeval z različnimi ljudmi, njega to ni nič brigalo. A opozorili so ga bili nanj tačas drugi ljudje, ki so mu ga opisali kot največjega skopuha in oderuha iz cele okolice. Kdor pride v njegove kremplje, je izgubljen, so mu dejali tistikrat. Povedali so mu še mnogo o njem, kako je spravil na beraško palico tega in onega. A Jakob takrat ni poslušal, ni ga brigalo; bil je človek, ki je imel vedno preveč opraviti sam s seboj, ne da bi se utegnil baviti z drugimi, ki mu niso slučajno stopili na pot. Toda sedaj, ko je stal ta človek pred njim, ko je bil prisiljen, da je gledal v majhne, zlobne oči, sedaj se je spomnil hkratu onega ljudskega govorjenja in nehote se je stresel. Zazdelo se mu je, da je pobledelo solnce in da so njegova ljubljena drevesa žalostno povesila svoje listje, ki je bilo še pred nekoliko trenotki tako zdravo in sočnozeleno. Tako čudno, tako vse drugačno je bilo v tem hipu v njem in okoli njega, kakor še nikoli. Zaslutil je bil, da mu je ta človek prinesel nesrečo, preden je še izpregovoril besedo.

»Ti si Jakob Damjan, sin pokojnega Antona Damjana, kaj ne?« je izpregovoril starec. »In sedaj si posestnik tega posestva, kaj ne?«

»Tako pravijo,« je odgovoril Jakob rezko. »A kaj vas to briga?«

»He, he, he, briga! Res, kaj me briga. Nič bi me ne imelo brigati,« je govoril starec z zoprnim glasom.

Ni se menil tačas več za Jakoba, kakor bi ga ne bilo tam. Lezel je ob svoji palici počasi dalje po vrtni poti in pri vsakem drevesu povzdignil svojo glavo. Z velikim zadovoljstvom je opazoval lepa drevesa, skoro s takšnim veseljem, kakor Jakob sam. Na koncu vrta se je okrenil in njegove majhne oči so še enkrat premotrile te nasade. Potem je zlezal nekoliko više v vinograd ter se postavil na mesto, od koder se je lahko videlo vse. Stal je precej časa oprt na svojo palico, ustnice so mu migale in oči so bile zamišljene, gotovo je računal.

»Kakor nalašč, kakor nalašč bi to bilo zanj,« je zamrmral, »tako bi se ga zlepa iznebil.«

Mislil je na svojega sina Franceta, ki je bil v starosti, da ga je bilo treba kam pripraviti. A doma ga ni hotel imeti, ker večkrat je nastal med njima prepir, zakaj France je bil trmast in svojeglaven, prav tako kakor oče. In dva trda kamena ne napravita dobre moke, pravi že star pregovor.

Jakob se ni ganil z mesta. Gledal je tja gori za starcem ter ugibal, kaj misli. Pri srcu mu je pa bilo hudo, dasi še ni vedel, od katerega kraja ga bo zadela nesreča. Najrajši bi bil skočil tja gori za njim, prijel bi ga ter postavil na pot, da bi ga ne videl več.

Tačas je pa starec že zopet drsal doli proti njemu. Ko se je ustavil pred njim, je iztegnil roko ter jo položil Jakobu na ramo.

»Pelji me v hišo, pogovoriti se imava nekaj. Tukaj ni prostor za to.«

Jakob je nehote slušal ter stopil z njim proti hiši. Ko sta bila v sobi, je starec sedel za mizo in naslonil komolce na njo. Nekoliko časa je molčal in gledal v kot. Potem je pa začel počasi, da se je razločno slišala vsaka beseda:

»Ta je, Jakob, in nič drugače. Pojutrnjem je zapuščinska razprava po tvojem očetu in tudi jaz pridem tja, da boš vedel. Zato je pa bolje, da se midva že danes pomeniva, kako in kaj.«

»Kaj pa imate vi zraven? Nikdar še nisem slišal, da bi imeli kaj dobiti ali terjati pri nas.«

»Nisi slišal, Jakob?« se je zlobno zarežal starec. »Nisi slišal? No, boš pa slišal sedaj. Glej semkaj!«

Starec je potegnil iz žepa nekaj listov, pobrskal med njimi ter položil na mizo enega izmed njih.

»Glej semkaj! Kaj je napisano tukaj gori? Ali ne „Dolžno pismo“? Ali vidiš?«

Smejal se je porogljivo ter gledal Jakobu naravnost v oči.

»In kdo je oni, ki se je zadolžil, hočeš vedeti? No, glej podpis! Ali ne stoji tam: Anton Damjan? In kaj hočeš še vedeti? Saj vem, dolžno svoto bi rad vedel, he, he! Glej, kaj je napisano tukaj, beri: štiritisoč kron.«

Jakob se je prijel za glavo; mislil je, da je treščilo vanj.

»Le ne hud, prijatelj moj! Vidiš, to pismo je tudi popolnoma pravilno in veljavno narejeno. S tvojim očetom sva ga napravila pri notarju v trgu. Le glej podpis in pečat! Lahkomiseln je bil tvoj oče malce.«

»Pustite spomin mojega očeta pri miru,« je dejal Jakob resno. »Moj oče je bil.«

»No, no, saj ne rečem ničesar, ali igral je in zaigral. In tisti dan, ko ga je zadela kap na poti, je bil berač, ti pravim, in zato ker je bil berač, ga je zadela kap. Toda pustiva to! Ali boš plačal?«

Jakob ni odgovoril ničesar. Glava mu je klonila nizko na mizo in roke so se mu tresle. Zadelo ga je bilo prenenadno, prehudo. Uvidel je takoj, da se ne more rešiti, zakaj k prejšnjemu dolgu še ta, pa je toliko, kolikor je vredno posestvo in nič manj.

Starec ga je nekoliko časa gledal in molčal. Niti s trepalnicami ni trenil. Bog ve, ali se je tačas kaj genilo v njegovem srcu, ko je videl pred seboj tako obupanega, tako nenadno popolnoma potrtega človeka. Tudi ako se je genilo, ga je gotovo tisti hip prevladalo čuvstvo, izvirajoče iz misli na lastni dobiček, izvirajoče iz nenasitljive sebičnosti.

»Torej, jaz se bom za ta dolg vknjižil na tvoje posestvo, prijatelj mladi. Toda samo pod tem pogojem, da se ti meni zavežeš plačevati polletno naprej po deset odstotkov in odplačevati na dolg vsakoletno po tisoč kron. Glej, v zadolžnici je pogojenih samo šest odstotkov, to pa samo zaradi oblastev; s tvojim očetom pa sva se zmenila po deset. To-le mi boš podpisal, pa bo vse v redu!«

Jakob je planil po koncu. Kri mu je šinila v obraz. Ni se mogel več zdržati. Prijel je starca za ramo in ga stresel, da je zakričal.

»Tako, sedaj sem slišal vse. Glejte, da mi izginete takoj izpred oči, sicer vas zdrobim in zmeljem v prah! Pa le hitro, dokler je še čas! Z eno nogo že v grobu, pa taka grdoba oderuška! Le hitro!«

Prijel je starčevo palico ter jo zagnal skozi vežo na pot. Nato je dvignil starca kakor otroka in ga nesel za palico tja vun.

»Tako, tu imaš!«

Trdo ga je postavil na tla, da se je skoro sesedel. Okoli so se takoj zbrali ljudje ter začeli izpraševati, kaj se je zgodilo. Toda tisti, ki so starca poznali, so se smejali ter mu privoščili, da jo je izkupil.

Jakob pa se je oddahnil, izginil v hiši ter zaklenil za seboj.

III.

Lep poleten dan je bil. Na nebu ni bilo nikjer najmanjšega oblačka, solnce je stalo visoko in kakor pribito, videti je bilo, kakor bi se ne hotelo premekniti nikamor. Pripekalo je z vso silo in rumenelo in zorelo je žito na polju, rdel in zorel je sad na drevju, odcvitala je trava na lepih gribljanskih travnikih ter čakala koscev. Povsod se je kazalo novo delo in Gribljani so se ga lotili z veseljem in vnemo. Oživela so polja, oživeli vinogradi in travniki, a prazna je postala vas, hiše so bile zaprte. Samo okoli novega šolskega poslopja, ki je bilo sedaj že pod streho, je bilo nekaj življenja. Notri so polagali tla, vkladali okna in vrata. Kmalu je imelo biti vse končano.

Gori za hišo nad vinogradom je ležal Jakob na solncu. Z glavo je bil obrnjen k zemlji in z rokami si jo je podpiral. Zelo se je bil izpremenil v tem kratkem času. Izginila je ona zdrava rdečica raz njegova lica, bleda so bila in starikava. Njegovo oko ni več sijalo ognjeno in živo, bilo je motno in skoro mrtvo. Vse njegove kretnje so bile počasne in malomarne. Hodil je okoli kakor obsojenec in se ni brigal za nobeno reč. Kakor je ležal danes tam gori, tako je podelgal navadno ob lepem vremenu dan za dnem. Njegovo oko je strmelo nekam v daljavo, iskalo je nečesa, a ni moglo najti. Dela mu že dolgo ni bilo mari. Posestvo je bilo popolnoma zanemarjeno, njegova prej tako lepa dre-

vesa so bila zapuščena, rastla so kakor so hotela, ni se jih dotikala z ljubeznijo roka Jakobova. Križale in drgnile so se veje druga ob drugo, krivile se in listov se je prijemala plesnoba. Trava pod njimi je rastla visoko, dozorela in umrla, ne da bi jo bil pokosil. V vinogradu niso bile trte več poškropljene, na nekaterih trsih je bilo že sedaj listje rumeno in na grozdju so se kazale črne pege. Žalostno, silno žalostno je bilo sedaj na teh prej tako veselih krajih, odkar se je od njih poslovilo delo. Toda tudi v hiši se je pojavil nered. V njej ni bilo več ženske roke, ki bi bila skrbela, da bi bila vsaka reč na svojem pravem mestu. Jakob si je za silo skuhal kar sam, ako se mu je zljubilo, sicer je pa včasih po ves dan samo prečepel v kakem kotu ali preležal nad vinogradom, ne da bi bil kaj jedel.

In to se je vršilo od onega dne dalje, odkar se je na njegovo posestvo vknjižil novi dolg. Ta dolg je Jakoba popolnoma ubil. Kakor je bil prej krepak in močan, kakor je bila krepka in močna njegova volja in zdrava njegova misel, tako je hipoma tistega dne vse obolelo v njem, obolelo neozdravljivo. Izginilo je iz njega vse, kar ga je prej dvigalo in krepilo, a v njegove žile je legel svinec ter se leno pretakal po njih namesto zdrave, sočne krvi. Jakob je postal iz delavnega, pridnega človeka navaden lenuh in postopač, ki se ne briga za nič več na svetu, ki je na poti sebi in drugim . . .

Jakob se je sklonil kvišku. Zagledal je bil starega moža, ki je stopal ob palici navzgor po stezi proti njemu. Sključen je bil njegov hrbet ter sivi in redki so bili lasje, ki so štrleli izpod širokokrajnega ponošenega klobuka. Bil je majhen ta mož in videti je bil šibak, da bi ga lahko odnesla najmanjša sapica. A dvoje bistrih oči, resno gledajočih izpod visokega nagubanega čela, je kazalo, da prebiva v tem šibkem truplu krepak duh, ki je uspešno kljuboval že marsikateri življenski nevihti, drveči čez njegovo glavo. Nekaj prijaznega je odsevalo s tega starega obraza, ki ni bilo na njem sledu strasti, pač pa načrtana v vseh potezah odločnost in krepka volja. Stopal je navzgor počasi, zakaj vroče je bilo kakor v peči in niti najmanjše sapice ni hotelo biti, da bi vsaj nekoliko ohladila ta razbeljeni vzduh. Živali so se bile poskrile, nobene ni bilo videti, samo kobilice so se po travnikih glasile in oživljale okolico. Tudi delavci na polju in travnikih so si poiskali sence, da bi se malo odpočili. Tako je nekoliko časa

vladala tišina vsenaokoli, kakor ob velikih praznikih popoldne.

Ko je Jakob videl, da stopa stari Jekovec — tako se je imenoval mož, ki smo ga pravkar opisali — naravnost proti njemu, se je dvignil še više. Neko posebno čuvstvo ga je navdalo, zakaj bal in ogibal se je ljudi že dolgo, kakor bi bili vsi krivi njegove nesreče. To čuvstvo se je izpremenilo v tem času že skoro v sovraštvo do vseh, ki so bili videti ali pa so bili tudi res srečnejši od njega. Dvignil se je tistikrat in skočil na noge, da bi se izognil Jekovcu. Toda bistro oko Jekovčevo je takoj zapazilo, kaj namerava Jakob. Stopil je nekoliko hitreje gori ter dvignil palico.

»Hoj, Jakob, počakaj malo! Nekaj bi rad govoril s teboj; nujno je, zgoditi se mora še danes!«

Krepak je bil starčev glas, Jakob ga ni mogel preslišati. Ustavil se je in počakal. Kmalu je bil starec pri njem.

»Sediva tukajle na ta parobek«, je dejal Jakobu. »Glej, lep razgled je od tukaj po vsej naši okolici, lepšega prostora si nisi mogel izbrati, kadar se odpočivaš.«

Jakob ni rekel ničesar, sedel je, kakor je velel starec, a videti je bilo, da je v veliki zadregi. Jekovec se je delal, kakor ne bi opazil ničesar. Nekoliko hipov je brskal s palico po travi ob svojih nogah, a potem je začel govoriti:

»Jakob, poslušaj me in preudari moje besede! Glej, tak fant si bil, da te je bilo veselje videti; kdor te je poznal, te je čislal in spoštoval. S komurkoli sem še govoril o tebi, vsakomur je zdaj žal zaradi tebe. Kamor si prijel in kar si prijel v roke, vse se je izteklo dobro. Za Boga, kaj se je vendar takšnega zgodilo s teboj, da si obupal! Glej nas vseh, tudi mi smo dolžni, a zaraditega še nismo vrgli puške v koruzo, bojujemo se dalje in se bomo bojevali, dokler ne zmagamo. Takšen se mi zdiš, kakor tisti človek, ki je šel po cesti nekega lepega popoldneva in je imel s seboj nabit samokres. Še tisto jutro se je vadal streljati z njim in je videl, da zadene vsak njegov strel svoj cilj kakor v prejšnjih časih. Zopet je spoznal, da je še čisto njegovo oko in trdna njegova roka ter se mu ni bati ničesar. Šel je torej po cesti, po samotni cesti v daljavo, a se ni bal ker ga je tiščal samokres ob njegovi strani. A tedaj je moral skozi gozd. Iz gošče planejo štirje črni možje ter ga ustavijo. Bili so še nekoliko korakov od njega, še je bil čas, da bi bil streljal. A glej, človek je potegnul samokres prav nalahko iz žepa, kakor bi se bal, da

se ne bi sprožil ter ga je izročil prvemu bradaču. »Na, tu, štirje ste; čemu bi se vam branil, saj vem, da podležem.« Oni so ga začudeno gledali in niso vedeli ali se šali ali se mu je zmešalo. A on je potegnil še listnico iz žepa in oddal jim je ves denar, kolikor ga je premogel, nazadnje jim je še dal klobuk in jopič. Oni so za trenotek odstopili ter se na tihem posvetovali. Potem sta pristopila dva k njemu, druga dva sta pa sedla na posekano deblo, ki je ležalo ob potu. In rekel mu je prvi postopač: »Glej, ko sem šel zadnjič po tej cesti in sem bil bos, sem slučajno stopil na zadek rogača ter ga ranil. In vedel je, da je v nevarnosti in je zasadil svoje klešče v moj palec ter se branil. In ko mi je naročil sosed, naj mu spravim s pota njegovega starega mačka ter sem ga udaril s polenom po glavi, se je hipoma zapražil v mene ter mi je razpraskal ves obraz, da se še sedaj poznajo brazgotine. A ti, ki si pameten človek, ki imaš s seboj dobro orožje in imaš, kolikor je soditi, tudi zdravo pamet, ti oddaš vse skupaj brez boja ter se prepustiš tako negotovi usodi. Povej mi, prijatelj, kaj zaslužiš?« Ko je prvi tako govoril, je urezal drugi debelo palico v bližnjem grmovju ter zopet pristopil.

»Vidiš,« je nadaljeval sedaj prvi, »da si boš zapomnil, kako človek ne sme delati, smo sklenili, da ti jih nekaj naštejemo s to palico na tvoj hrbet v spomin na ta dan. Tako!«

In prijel ga je ter mu sklonil hrbet, drugi je pa udrihal po njem, dokler je začel krvaveti. — Kaj misliš, Jakob, ali so imeli ti rokomavharji prav?«

Jakob ni odgovoril ničesar, zamišljeno je zrl pred se.

»Glej,« je nadaljeval starec. »Cemu tako, ko imaš tudi ti še s seboj samokres — svoje roke, ki se niso v prejšnjih časih nikdar plašile dela? Ali so ti jih sedaj odsekali? Kakor vidim, jih še imaš, gani z njimi in videl boš, da ti bodo hvaležne! Oživelo bo zopet tvoje oko in posijali bodo solnčni žarki na tvoj obraz!«

»Prepozno je zame,« je dejal Jakob trudno in zdehnil.

»Kaj in kako naj začnem, ko bodo v kratkem vse prodali! Tukaj bom zopet legel in čakal bom, da umrem, ker zame ni več življenja.«

»Jakob, ne govori mi tako! Prepozno je samo tedaj, ko je človek zares umrl. Tvoja dolžnost je, da se zopet ganeš, sicer te čaka velika odgovornost pred Bogom. Premisli dobro, kar sem ti govoril, vse se da še popraviti!

In ako kedaj česa potrebuješ od mene ali pa od svojih sosedov, pa bodisi dober svet ali blaga, zglasi se pri nas, — vsi ti pojdemo na roko, kolikor bo v naši moči. Za sedaj pa z Bogom! Jakob.«

Vstal je Jekovec ter odhajal zopet navzdol. Opravil je bil svojo nalogo, ki si jo je bil postavil že davno, ko je bil opazil, kako žalostno je bilo življenje nekdam tako pridnega mladeniča.

Jakob je zrl zamišljeno za njim, a ko je Jekovec v vasi izginil, se je zopet zleknil po travi, podprl glavo z rokami ter zaždel.

Tako je preležal vse popoldne, dokler se ni solnce skrilo za zapadnimi gorami in se niso oglasili črički v zapuščenem vinogradu.

IV.

Drugega dne na vse zgodaj je ropotal voziček po rebri navzgor proti Gribljam. Na tem vozičku je sedel France, sin starega skopuha iz okolice. Vozil je hitro, da se je penil vranec, vprežen v njegov voz. Na koncu vasi v gostilni je ustavil ter izpregel.

»Katera je hiša Damjanova?« je vprašal gostilničarja, ki je pravkar stopil na prag.

»Damjanova? Kaj pa hočeš tam?«

»To je moja stvar, krčmar. Kadar vprašam jaz, France Lokvar, imajo drugi samo odgovarjati.«

»Tako, tako. No, da ti je komaj zrastel puh pod nosom, vidim, in da odgovarjaš, kakor bi se ti še cedilo mleko od podbradka, slišim. Ker pa ne veš ti, po kaj in čemu si prišel, ti hočem povedati jaz. Glej, zacedile so se ti sline po Damjanovem posestvu, ker ti ga je stari tvoj tako lepo opisal. Stari bi se te rad iznebil in poslal sem k nam v našo vas. A nas je dovolj domačinov in ako bi bil jaz Jakob Damjanov, kakor sem živ, vidiš, ne bi nikdar oral njegovih njiv in kosil njegovih travnikov France Lokvar, čeprav je tako vljuden človek kot si ti.«

Gostilničar se je obrnil in izginil zopet v veži. Niti ozrl se ni več na Franceta, ki je stal pred hišo, kakor bi bilo treščilo vanj. Da bi se njemu upal kdo kaj takšnega povedati v brk, se mu še ni zgodilo. Stopil je za gostilničarjem v hišo ter vprašal, ako bi se dobilo kaj jesti. Gostilničar je samo poklical deklo ter rekel:

»Mica, postrezi temu gospodu!«

Besedo »gospodu« je poudaril tako zaničljivo, da je Franceta zaskalelo. A pogoltnil jo je in ni rekel ničesar. Gostilničar pa je izginil in se ni več prikazal ...

Ko se je okrepčal, je stopal France proti Damjanovi hiši. Pokazala mu jo je bila dekla od daleč. France je bil sicer vedno brezobziren, razvajen in trmast, a danes mu je bilo vendar nekam tesno pri srcu, nekoliko morda od razburjenosti, da bo videl svoje bodoče posestvo, kamor bo pripeljal gospodinjo, ki si jo je izbral tam v Dolu, nekoliko pa so ga poparile besede gostilničarjeve in zapustile neprijetno sled.

Ko je stopil pred hišo, je videl, da so vrata samo priprta. Odprl jih je na stežaj ter pogledal v vežo. Tam je bilo vse tiho. Stopal je dalje, odpiral in zapiral vrata, a nikjer ni bilo žive duše. Povsod pa je bilo vse razmetano in vladal je največji nered. A to ga ni motilo v sodbi. Ko je vse pregledal, je pokimal zadovoljno z glavo, kakor zadnjič njegov oče in obraz se mu je zasvetil. V duhu je že videl, kako se bodo v kratkem spremenile te sobe, ko jih bodo na novo preslikali, kakšne bodo, ko se bo svetila v njih nova, v mestu nakupljena oprava. In sijalo bo solnce skozi okna in njegovi žarki se bodo polnoštevilno usipali po stenah in opravi ter razgrevali in pregnali to neprijetno vlago, ki se je zdaj šopirila po teh prostorih. Vse bo pa skrbno urejevala skrbna roka bodoče gospodinje.

Skoro se je bil tako zasanjal, da ni slišal trde stopinje, ki se je oglasila v veži. Prišel je Jakob od nekod ter hotel v svojo sobo. Ko je zagledal v hiši tujega človeka, se je nehote stresel.

»Kdo si in kaj iščeš v moji hiši?« je vprašal počasi in skoro plašno.

»Prav, da prihajaš,« je odgovoril oni. »Jaz sem France Lokvar in si ogledujem tvojo hišo, ki bo menda v kratkem moja. Videl sem že vse, sedaj bi pa rad pogledal še drugo posestvo. Pelji me okoli, ako hočeš.«

Jakoba niso te besede prav nič presenetile in iznenadile. Niti genil ni s trepalnicami.

»Pojdi z menoj,« je dejal in stopil iz veže.

In vodil ga je od kosa do kosa ter mu razkazoval, kakor da bi ne bilo njegovega prav nič več. Videlo se je, kakor bi mu ne bilo prav nič hudo pri tem opravilu. Stopal

je leno, komaj se je zavedal, kaj se godi okoli njega in čemu je prišel naenkrat k njemu človek, ki ga ni videl nikoli prej in ki hoče sedaj vzeti vse, kar bi lahko bilo njegovo.

»Moj oče hoče te dni vložiti tožbo, ako ne plačaš vsega zneska in obresti,« je dejal France, ko sta stopala gori v vinograd.

Jakob ni odgovoril ničesar. A tedaj se je oglasil iz za zidu krepak glas:

»Jakob, kaj sem ti pravil včeraj? Ali so ti že odsekali roki? Dvigni jih, začutil boš v njih še toplo kri in takšno, kot je bila nekdanj, ko je še solnce sijalo na tvoj vinograd in na tvojo hišo. Skloni se kvišku in dvigni glavo! Videl boš, da še rode drevesa, da je še napolnjeno trsje z grozdjem, da te še vabi mati zemlja raz tvojih njiv in travnikov ter ti obljublja pomoči in podpore. Jakob, oživi zopet k novemu življenju, in lepše bode kot pa je bilo nekdanj!«

Stari Jekovec je to govoril in je počasi odhajal nazaj doli v vas.

Tačas se je res nekaj zgenilo v Jakobu. Vzpluli so za hipec v njem spomini na nekdanje čase, prikazala se je pred njegovimi očmi ona lepa doba, ki jo je zlatilo in sladilo neprestano delo, doba, ko se mu niti sanjalo ni, da bodo kdaj upadle njegove roke in izgubilo pogum njegovo srce. Za hipec se je zjasnilo pred njegovimi očmi, da je videl čisto in prozorno.

Res je dvignil roke, a ko je zagledal zopet pred seboj Franceta, na katerega je bil v prvem hipu pozabil, so mu naenkrat zopet upadle. Oklenila se ga je hipoma zopet z železnimi kleščami ona malodušnost, izginila je sled Jekovčevih besed, da je vzdihnil obupno ter padel v tem obupu na zemljo.

A zasmilil se je tedaj materi zemlji, zasmilil zaradi prejšnjih dni, ko jo je še spoštoval in ljubil s prvo in veliko svojo ljubeznijo. Izvabila je zaradi tega po dolgem času zopet prve solze iz njegovih oči, solze, ki jih že toliko časa ni več poznalo Jakobovo oko. Lile so z nevzdržljivo silo in olajšale tesne prsi.

Ko se je dvignil, je bil kakor preroben in dozorel je v njem trden sklep, da ne bodo zaman Jekovčeve besede.

V.

Že dolgo niso ljudje pomnili takšne jeseni kot je bila tistega leta. Jablane so se upogibale vsenaokoli Gribelj pod veliko težo zlatorumenega sadja, da so se dotikale veje skoro tal. Hruške, ki jim je začelo rumeneti listje, niso hotele zaostati za jablanami in so ponujale svoj podolgasti sad vsakemu, ki je hodil mimo. Češplje in breskve so bile polne in vinski trs se je bahal s svojimi živimi jagodami po gribljanskih vinogradih. A vreme je bilo toplo in suho, da so ljudje lahko in brez težave spravili te lepe pridelke ter jih ohranili sveže in sočne, kakor so rastli prej po brežinah in holmih. Vse je bilo živo zunaj, vse je delalo in hitelo. Brez skrbi so gledali ta čas ljudje v bodočnost ter pričakovali zime, ki je bila sicer v teh krajih huda in kruta kakor malokje.

Šola v Gribljah je bila tistikrat dozidana. Visoko in lepo poslopje se je belilo izza drevja že od daleč in gledalo ponosno po okolici. Neke nedelje zjutraj se je pa zbrala vsa gribljanska okolica pred njim. Od bližnje župnije je prišel gospod župnik, ki je imel ta dan blagosloviti novo šolsko poslopje. Sprejel ga je vljudno novi učitelj, ki je bil došel v Griblje že pred nekoliko dnevi. Vsem Gribljanom se je smejalo srce v prsih, ko so ogledovali z zastavami, z venci in drugim zelenjem okrašeno poslopje. Vse je bilo živo po hodnikih in sobah, živo po učiteljevem stanovanju. Vsak je hotel biti bliže, da bi pač videl vse, kaj in kako se bo vršilo. Toda vsi niso mogli v sobo, kjer je bilo vse pripravljeno za slavnost, dasi je bila soba velika in celo največja v šoli. A v njih čast je treba priznati, da so se pri vsem tem vedli mirno in dostojno, zakaj spoznali so vsi slovesnost tega dneva in tega opravila.

Z lepim, ta imenitni dan za gribljansko občino proslavljajočim nagovorom gospoda župnika in gospoda učitelja se je končalo opravilo približno opoldne. Toda še popoldne se je poznalo po vasi, da se je danes vršilo nekaj posebnega, zakaj povsod so stale gruče pomenkujočih se vaščanov. Še le pod noč se je vse umirilo, a prihodnje jutro je pozdravilo vaščane pri njih navadnem pridnem delu, med tem ko so otroci radostno stopali prvikrat k pouku, ki se je imel vršiti v njih lepem, novem šolskem poslopju.

Gribljani so kmalu spoznali, da so dobili s svojim prvim učiteljem resnega in delavnega moža, ki je vreden

njih zaupanja in spoštovanja. Ni se zadovoljil samo s tem, da je izpolnjeval vestno svoje dolžnosti v šoli, njegov delokrog se je razširil tudi na zunaj, zlasti na umno gospodarstvo in kmetijstvo, zakaj vedel je, da samo z njim raste roko v roki ljudsko blagostanje. Ni poteklo še mnogo vode v potoku pod gribljanskim klancem, ko je poznal učitelj Ivan Tratar že vsakega kmeta v Gribljah in okolici. Poznal je natančno njegove razmere, bolj kot kmet sam; vse je videl, vse je vedel. Kmetje so se čudili, ko so to videli, zakaj njih navada ni bila, da bi bili preveč zaupali človeku v gosposki suknji, zlasti kar se tiče kmetije.

Tako se je kmalu seznanil tudi s starim Jekovcem. Presedela sta marsikatero uro pred njegovo hišo ali pa na klopi pred šolo tako-le proti večeru, ko se je nagibal dan in je lezlo solnce za hribe ter so se začele vlačiti temne sence po jarkih in dolih. Stari Jekovec je vedel in znal mnogo, zakaj bral je mnogo že v svojih mladih letih, a tudi sedaj ni počival, ko je starost zarisala ostre sledove na njegov obraz. Njegovo geslo je bilo: človek se mora učiti, dokler živi!

Tako so sestanki med tema dvema možema polagoma rodili vse one občekoristne naprave, ki so se pozneje pojavile v Gribljah in okolici, da so Gribljani po pravici zasloveli daleč naokoli kot ljudje, ki jim je pri srcu vsak napredek. Samo nekaj mož je treba, samo nekaj mislečih glav in delavnih rok, pa se spravi v pravi tir še tako težka zadeva; ljudje se vdajo in pristopajo k novemu podjetju drug za drugim in dan za dnem.

In Jekovec je tudi bil, ki je nekega dne opozoril Tratarja na Jakoba Damjana in njegove žalostne razmere. Opisal in narisal je Jakoba Damjana s tako ljubeznijo, da je Tratarja moral vneti prvi hip za svojega varovanca.

»Veliko dobro delo boste storili, gospod učitelj, ako se vam posreči, da ga rešite,« je pristavil Jekovec.

Tratar se je napravil takoj drugi dan popoldne do Jakoba. Ni hotel zamuditi niti trenutka, zakaj spoznal je bil že davno, kako je navadno v življenju vse zavisno od ugodnega hipa, ki ga človek vjame. Ko je stopil v hišo, je našel Jakoba pri delu. V veliki pritlični sobi je izbiral jabolka; vsako vrsto je stavil posebej na nalašč za to pripravljene police. Lepo sadje je bilo to, razveseliti se ga je moralo sleherno oko. Začudil se je Tratar, ko je videl, kako je Jakob vtopljen v to delo, kako hitro in z večšo

roko izbira posamezne vrste. Začudil se je sploh, da ga je videl delati, ko mu je Jekovec pravil, kako malomaren in delomrzen je postal. Uvidel je Tratar takoj, da je prišel danes sem gori ob pravem času, da je zares vjel pravi trenotek . . .

Odkar je Jakob jokal čez toliko časa prve solze, se je zopet zasvetilo v njegovi duši, tako kakor se zopet pokaže jasno nebo, ko se je izsula ploha iz polnih in težkih oblakov. Ni sicer še bilo popolnoma v redu, po toliko brezposelnih in mrtvih dneh se ne da oživeti hipoma k polnemu življenju; a dovolj je bilo za prvič, da je vstal, da se je zavedel. Toda o tej izpremembi ni vedel nihče, niti stari Jekovec, ki je imel vedno in povsod skrbno oko za Jakoba. Kakor bi ga bilo sram, da je začel novo življenje, kakor bi se bal, da se bodo začeli sosedje norčevati iz njega, je svoja dela opravljal skrivaj. Najprej se je lotil, da je spravil v red notranjščino svoje hiše. Začel je s kuhinjo in kletjo, odtod je šel po sobah in nazadnje je osnažil vežo. Preden je minilo teden dni, je bilo tod po teh prostorih vse drugače kot prej. Ko je še potem odprl okna in jih pustil odprta nekaj dni, da so močni solnčni žarki prosto plesali po sobah in drugod, tedaj so lahko dihale prsi, tedaj je vselej stopil z veselim srcem notri.

Kakor pa se je delal red povsod in vidno, tako je z vsakim dnem lezel večji up v Jakobovo dušo, tako je zopet postajal močnejši sam. Ko je bilo urejeno vse po hiši, je bilo treba začeti zunaj. Komaj je čakalo sadje na drevju, da se obere, že je začelo samo cepati z dreves. Dasi so bila njegova drevesa zanemarjena, vendar so bila Jakobu še hvaležna zaradi prejšnjih let in so mu rodila rada in mnogo. A Jakob je letos porabil nočni čas, lepe mesečne noči, da je obral sadje. Ko so njegovi sosedje počivali, je nosil in spravljal polne vreče v veliko sobo in nihče ni zapazil njegovega dela. Tako je skrival in se ni upal na dan . . .

Tratar se je tačas z zadovoljstvom ozrl po hiši. S svojim bistrim očesom je takoj pregledal vse in uganil, kaj se je tukaj godilo v zadnjem času. Predstavil se je Jakobu ter dejal:

»Oprosti mi, mladi mož, da se te drznem nadlegovati v tvoji hiši. Prišel sem po neki posebni poti, toda kakor vidim, mi bo ta pot popolnoma lahka, saj se je tukaj izvršila v kratkem času izprememba, kakoršne gotovo ni pričakoval tvoj varih Jekovec.«

Jakob je zardel ter ponudil Tratarju stol. Tratar pa je nadaljeval:

»Že iz tega, kar sem ti rekel, lahko razvidiš, da mi je Jekovec popolnoma obrazložil tvoje razmere. Samo to mi še povej, ako ti je prav, kako daleč je sedaj tvoja zadeva z Lokvarjem.«

»Tu se ne da nič več rešiti,« je odgovoril Jakob. »V štirinajstih dneh bo vse prodano. Da bi mi le še toliko ostalo, da bi šel na Nemško ali v Ameriko ter tam začel delati. Prodal bom sadje, prodal vino, tega mi ne morejo vzeti, potem se pa odpravim. Morda se vam čudno zdi, da sem tako pospravil po hiši za druge. Toda nočem tega imena, da sem komu nalašč pustil vse v neredu ali da sem mu celo kaj nalašč poškodoval. Sam ne vem, kaj mi je bilo te dolge mesece, kaj je bilo v mojih žilah, da se nisem mogel geniti, da so tako odrevenele moje roke in niso mogli misliti moji možgani. Bolan sem bil, hudo bolan, a čutil nisem nobene bolečine na svojem telesu. Samo srce me je včasih tako hudo bolelo, da so bili brez miru moji dnevi in brez spanja moje noči. Hvala Bogu, sedaj je odleglo in sedaj se čudim, da je moglo kedaj biti takšno moje življenje. Ne bojim se bodočnosti, dasi ne pričakujem od nje nič dobrega.«

Umolknil je ter se zamislil. Videti je bilo, da mu je hudo. Tratar ga je nekoliko časa opazoval molče in ugoden je bil vtisk, ki ga je Jakob napravil nanj.

»Tudi jaz pravim: hvala Bogu, Jakob, da si se zbudil. In ker si se zbudil, se ti ni treba bati ničesar. Štirinajst dni, to je še dolga doba, ki se da v njej popraviti in napraviti še marsikaj. Govoril bom zopet s starim Jekovcem in potem ti povem, kaj sva sklenila. Niti roke ne zahtevam od tebe, da boš ostal močan in mož, ker te vidim in poznam natančno, dasi te vidim prvič v svojem življenju. Dokler ne pridem zopet k tebi, delaj dalje, kakor bi imel večno živeti, in ne brigaj se za nič drugega. Prepričan bodi, da boš še samostojen gospodar na tem lepem posestvu in da bo še tukaj sijalo lepo solnce tebi in tvojim, ki pridejo za teboj! Torej, Bog s teboj, v kratkem se vidimo!«

Tistega dne je bilo po tolikem času prvič, da so videli ljudje Jakoba, kako je proti večeru stopal po vinogradu od trsa do trsa ter zopet ogledoval lepe nasade z veseljem in ljubeznijo. Potegnila je večerna sapa po listju, ki se je zdramilo in vse hkratu zašumelo, ter tako zopet veselo

pozdravilo nekdanjega gospodarja, ki se je vendar po dolgi dobi zopet povrnil z daljnega pota, iz nepoznane temne tujine.

Drugo jutro je začel trgati, dobil je še nekaj poma-gačev, in veselo je bilo življenje v vinogradu do poznega večera . . .

VI.

Tratar in Jekovec sta tiste dni češče posedala skupaj. Pozno v noč je navadno še gorela luč v učiteljevi sobi, a ko so se vrata šolskega poslopja potem odprla, je bil vedno Jekovec tisti, ki jih je prestopil ter se odpravljal domov. Pisal je učitelj in računal, popisani in s številkami napol-njeni listi so ležali na mizi, a pregledoval in z zanimanjem jih je motril Jekovec ter prikimal z glavo. Velike na-očnike si je zadovoljno popravljaj na nekoliko zakrivljenem nosu, zakaj brez njih ni več videl. Ako je pri tem videl, da bi bilo mogoče bolje, ako bi se napravilo drugače, je to vselej omenil učitelju in preudarila sta skupaj ter ukrenila, da se je popravilo. K tem svojim shodom sta počasi pri-tegnila še nekaj drugih veljavnih in izkušenih mož, ki sta si jih vedela pridobiti s svojim nastopom in z nepobitnimi dokazili, kako koristno za vso okolico bo to novo podjetje.

In tako je nekega dne zašumelo po vasi in drugod, da se je v Gribljah ustanovila toliko potrebna okrajna po-sojilnica. Nastanila se je začasno v šolskem poslopju ter takoj začela poslovati, zakaj pravila so bila potrjena že prej. Za predsednika je bil enoglasno izvoljen stari Jekovec, za tajnika pa učitelj Tratar. Zopet je bil v Gribljah slovesen dan in ni ga bilo skoro kmeta, ki se ne bi veselil te nove naprave, dasi morda še ni vsak spoznal, kako dalekosež-nega pomena da je . . .

Tedaj sta se pa tistega večera nenadoma zglasila gori pri Damjanovem Jakobu Jekovec in Tratar. Ko sta stopila v vežo in ju je zaslišal Jakob, jima je stopil z lučjo v roki nasproti.

»A, vidva sta!« se je razveselil, ko ju je zagledal. »Stopita, prosim, za menoj v sobo! Pravkar sem bral iz neke stare knjige, ki sem jo zadnjič našel v nekdanji oče-tovi omari. Tako čudovito lepa je ta povest, da kar nisem mogel odložiti knjige, dasi imam nocoj še precej dela.«

»Tako je prav, Jakob! Delo in potem razvedrilo — in za razvedrilom zopet delo, tako mora biti! — Toda za

danes boš že še nekoliko odložil svoje delo, zakaj prišla sva k tebi po nujnih opravilih,« je dejal Jekovec.

Tratar pa je pristavil:

»Kakor veš, sem ti zadnjič rekel, da delaj dalje in bodi brez skrbi, ker se bo vse dobro izteklo. Danes sem tukaj, oziroma sva oba z Jekovcem tukaj, da izpolniva, kar sva ti obljubila. Glej, uredila sva sedaj vse. Ustanovljena je posojilnica, iz nje boš dobil toliko, da lahko popolnoma poplačaš Lokvarja na glavnici in na obrestih. Ker pa je posestvo s tem prezadolženo in po pravilih ne smemo dati toliko, a ker te poznamo, da boš moško in vestno izpolnil svojo besedo, ki nama jo boš dal, sva ti tudi že dobila potrebnega poroka. Tvoj porok bo gostilničar Dobravec, ki je vsega spoštovanja vreden mož in dober posestnik. Ko sva ga naprosila namesto tebe, se je od srca nasmejal in je bil takoj zadovoljen, zakaj razžalil ga je bil nekdanji tvojega nasprotnika sin France. Toda to naj bo kakor hoče. Plačeval boš samo po štiri in pol odstotka obresti in od glavnice, kolikor boš zmogel. Ali si zadovoljen?«

Jakob ni vedel, ali je resnica ali se mu samo sanja. Nikdar se ni nadejal, da bi se dala njegova nesreča popraviti tako zlahka in zlepa. Bil je tako ginjen, da ni vedel, kaj naj bi odgovoril. Molče je podal roko obema in jima stisnil desnici.

»No, prav, zdaj sva zadovoljna s teboj,« je dejal Jekovec. »Zglasi se jutri popoldne okoli pete ure v šoli in vse bo v redu!«

Tudi sedaj ni vedel Jakob, kaj naj bi odgovoril. Jecal je nekaj, toda več kakor vse besede je povedal njegov obraz, je povedalo oko, ki je v njem blestela solza iskrene hvaležnosti.

Tako se je bilo tistega večera dovršilo popolnoma na tihem veliko in lepo dejanje, vredno samo velikih in lepih duš, dejanje, čegar sled se bo poznala še v poznih rodovih na lepem posestvu Damjanovem . . .

Drugega dne je vstal Jakob zelo zgodaj z lahkim srcem. Zazdelo se mu je, da danes še vse lepše sijejo žarki jesenskega solnca, da sijejo nalašč zaradi njega in da ne bodo zašli nikoli. In kakor še nikdar prej, je ležala pred njegovimi očmi vsa njegova prošlost, jasno in čisto je videl vse svoje nekdanje življenje. A hipoma je osupnil: v tem nekdanjem življenju se je bilo nekdanj pojavilo nekaj,

kar mu je sedaj stopilo nenadoma in z vso silo pred oči. Spomnil se je tačas onega pomladnega dne, ko se je vračal proti večeru utrujen z njive proti domu. Slavci so peli v grmovju ob potoku večno lepo sladko-otožno pesem, ki mora omečiti najtrše srce, rahla sapa je božala in zibala obpotno cvetje in tihi mrak se je spuščal polagoma navzdol ter zavijal v svoje temnosive peroti dol in breg. Tedaj, ko je stopal tako zamišljen, ko je bilo vtopljeno v sladke sanje njegovo srce, ko je plul njegov duh v nevidnih višavah, tedaj je bil začul za seboj rahle, komaj slišne stopinje. In nežen glas ga je ogovoril:

»Jakob, počakaj malce! Ali nočeš, da bi šla skupaj?«

Ustavila se mu je noga in šla sta skupaj, on in Dobravčeva Marica. Kaj sta se menila med potjo, je pozabil. A dobro še pomni danes, da mu je bilo tako čudno, tako lepo v mislih, ko se je poslovil od nje in mu je rekla, stisnivši mu desnico: »Ali se še kdaj vidiva, Jakob?«

Dolgo časa je poteklo od tistikrat, videla sta se le poredkoma, in še to samo od daleč. V zadnjem času pa se ni Jakob nikdar več spomnil na njo do današnjega dne. Danes pa, ko je bilo tako lahko njegovo srce, danes je hipoma zagledal Marico, kako se vrti v kuhinji ob njegovem ognjišču, videl jo je, kako stopa in pospravlja po sobah in zaslišal je njen glas, ko ga je ogovorila: »Jakob, kaj bomo pa delali danes? Katero delo je najnujnejše? Odloči ti, ki si gospodar!«

Zasvetile so se oči Jakobu in hvaležen je bil spominu, ki ga je obšel danes, ko se je vse zjasnilo okoli njega, ko se je bližala njegova nova pomlad, dasi je odpadalo listje raz drevja in so se ptice selile na jug...

Jakob je hotel uprav oditi po svojih opravilih, ko je hipoma zagledal pred seboj Franceta Lokvarja. A še nekdo je bil z njim: njegova nevesta. Bila je to majhna, debela ženska z drobnimi in vedno mežikajočimi očmi. A ves njen nastop je kazal, da se zaveda svoje petičnosti.

»Saj mi dovoliš, Jakob, da pokažem svoji nevesti hišo in drugo,« je dejal France še precej vljudno, a prezirljivo. »Jutri bo tako in tako že moja. Seveda te s tem nočem žaliti!«

Nevesta je pogledala Jakoba od strani in ni izpregovorila nobene besede. Jakob pa je rekel:

»Pojdita z menoj, razkažem vama vse!«

Mirno in dostojno ju je vodil po vseh kotih svoje hiše in razkazal jima je vse. Onadva sta stopala za njim ter delala opazke, ki bi bile sicer dele hudo vsakemu drugemu, a Jakob jih je preslišal ter si mislil svoje. Vse sta pregledala, kakor je nekdanj pregledal stari Lokvar in za njim njegov sin. In tudi danes sta bila zadovoljna oba. »Kakor nalašč je vse posnažil danes in s tem mnogo pripomogel moji stvari,« si je mislil France in je ponosno stopal zraven svoje neveste.

»Vidiš, to je lepa soba,« je dejal. »To bo spalnica, a v oni zraven boš lahko delala, kakor te bo veselilo.«

Jakob je vedno molče stopal poleg njiju. France pa mu je pri slovesu rekel hinavsko:

»Škoda, da ne moreš sam obdržati tega posestva. Toda vesel ga bodeš vendar, kadar ga boš videl, zakaj jaz ga bom imel v redu, kakor nihče drugi. Saj človek se veseli tudi tuje reči, ako je lepa.«

Izginila sta in šla doli proti krčmi. Ko je France napregel voz in hotel pognati, je nenadoma stopil na prag Dobravec.

»No, pa le poženi v imenu božjem, saj mislim, da se tukaj ne vidimo tako kmalu več ali pa nikdar, ako Bog hoče!«

Ni mogel dolgo pozabiti prvega nastopa Francetovega, zato mu je govoril tako. France si ni mogel razlagati teh besed, zato je molčal in pognal. Zdrdral je voz po klancu navzdol in izginil v dolu za ovinkom. In res je potem preteklo mnogo let, preden se je France zopet prikazal v Gribljah ...

Jakob je še tisti večer podpisal zadolžnico in podpisal jo je zraven tudi gostilničar Dobravec. Odšteli so mu tudi takoj denar, dasi še ni bil dolg vknjižen. Možje so si segli potem molče v roke, in tako je storila nova posojilnica tistega dne prvo svoje dobro in človekoljubno delo.

VII.

Na drugi dan ob deseti uri zjutraj je bila napovedana dražba Damjanovega posestva pri sodišču v Dolu. Pripeljal se je tja stari Lokvar s parom konj in izstopil v gostilni »pri belem konju«, ki so jo sploh imenovali Doljani in okoličani nakratko »hotel«. Tu so se ustavljali samo premožnejši ljudje, ki so posečali Dol, in pa gospoda, če se

je pripeljala iz bližnjega mesta na izprehod. Lokvar, dasi skopuh skozi in skozi, se je vendar tudi ustavljal tam, ker je mislil, da ostane s tem pri gospodi v milosti, ako sedi v tisti sobi, kakor sedi včasih gospod sodnik ali pa celo glavavar, kadar se pripelje na uradni dan v Dol. Ob svoji palici in sključen je lezel v gostilniško sobo in meril vsakogar s svojimi majhnimi, bistrimi očmi. Hotel se je že naprej prepričati, ako je še kdo drug tukaj, ki bo dražil Damjanovo posestvo, ter se v neugodnem slučaju morda sporazumel z njim, da odstopi.

»Kaj pa danes tukaj, gospod Lokvar?« ga je pozdravil glasno gostilničar, nizek, debeluhast človek rdečega, zabuhlega obraza.

»He, he, he, nič posebnega, gospod Ples,« je nosljal starec. »Samo malo posestvice bomo prodali tam doli na sodniji, to se pravi, ga bomo kupili danes mi,« je dejal nekoliko tišje ter pomežiknil gostilničarju.

»Čegavo pa, gospod Lokvar? Glejte, jaz ničesar ne izvem, ko se ne brigam za ves svet, razen za svoj posel, ki ga imam čez glavo,« se je pohvalil gostilničar, dasi je v resnici vedel za vse dobrote in vse grehe dolske okolice in še čez mejo.

»He, he, he, kaj to, naj bo, čigavo hoče, saj ga ne boste kupili vi, gospod Ples! Po vseh božjih in človeških postavah pripada meni, ki sem revež prišel skoro ob vse svoje premoženje, ko sem bil tako usmiljen in sem čakal tako dolgo, da se je nabralo že obresti nekaj stotakov. Ob vse to bom, Ples, in to je hudo, da veste.« Govoril je skoro z jokajočim glasom, da bi se moral smiliti onemu, ki bi ga ne poznal. Toda Ples se mu je samo smejal ter ga potipal po rami, rekoč: »Gospod Lokvar, saj se poznamo! — Toda s čim naj vam postrežem sedaj, ko je še tako zgodaj? Golažek bo kmalu, toda sedaj še ni. Tudi telečja obarica, saj veste, takšna, kakoršno posebno cenite vi, ki imate že malo zob, tudi ta bo kmalu. Ali hočete počakati, saj imate še dovolj časa.«

»Pustite za sedaj vaš golažek in obarico in mi prinesite samo požirek tropinovca, onega, ki ste ga kupili pri Jožkovem Tonetu na Selu, ako ga že niste krstili, pa bo dobro.«

Stopil je v sobo; tam ni bilo nikogar. Pomel si je roke in zadovoljno pomikal z glavo.

»Res je še malo zgodaj,« je zamrmral, »toda kdor je mislil priti, bi bil že tukaj. Pa tudi nisem srečal nobenega voza, niti ga videl zunaj na dvorišču. Samo da ne bi prišel še Juri iz Rova, ta šema, ki vtakne svoj nos povsod, kamor ni treba, pa bi bilo vse prav.«

Naglo je zvrnil kozarček, ki ga je postavil gostilničar predenj na mizo.

»Ali ne boste nič sedli?«

»Nič, ni časa, pa potem! Najprej je kupčija in denar, a potem šele drugo. To vam pa rečem, Ples, da napravite danes dobro kosilo, zakaj jedli bomo na veliko veselje.«

Plačal je in oddrsal iz sobe. Lezel je po ulici navzdol sključen in tako neznamen, kakor bi šel beračit . . .

Še pred deseto uro je stopil Lokvar v sodnijsko sobo, kjer se je imela vršiti dražba. Samo sodni sluga je bil tačas v njej, nihče drugi. Tudi pred vrati ni videl Lokvar nikogar, ki bi mu bil sumljiv, da mu stopi v zadnjem trenutku na pot. Zato so se svetile njegove oči, ko mu je sluga ponudil stol, da sede, rekoč:

»Kmalu pride gospod sodnik, akti so že tukaj na mizi pripravljene. Pa bomo kmalu posestnik novega posestva, gospod Lokvar, kaj ne da? In prav ceno pojde, saj itak ne bo drugi dražil.«

Lokvar se je samo smejal in dobro mu je delo.

Tačas so se odprla vrata in vstopil je sodnik s pisarjem. A glej, takoj za njim je stal Damjanov Jakob.

»Kaj išče ta danes tukaj?« si je mislil Lokvar. »Ali ima tako trdo kožo, da hoče od blizu videti in poslušati lastno nesrečo?«

Dalje ni utegnil misliti, sodnik je stal že za mizo ter dejal:

»Gospod Lokvar in še drugi, ako je kdo prišel semkaj, da bi dražil posestvo Jakoba Damjana iz Gribelj, naznanjam vam, da se ta dražba ne bo vršila, ker je Jakob Damjan pravkar poplačal svoj dolg in vse stroške.«

Lokvar ni verjel svojim ušesom, mislil je, da se mu samo sanja. A prebledel je in oči so mu nemirno švigale sem ter tje. Vstal je, hotel je nekaj govoriti, a nobene besede ni spravil iz grla.

»Za danes ste opravili, gospod Lokvar, vse drugo se vam bo dostavilo,« je dejal sodnik in neka škodoželjnost je zvenela iz njegovih besed, zakaj poznal je Lokvarja prav dobro. »Vi, Jakob Damjan, pa še nekoliko počakajte.«

Strupen je bil pogled, ki je zadel Jakoba iz starčevega očesa. Toda, saj ni čuda, ko se mu je s tem zrušilo toliko nad, zlasti da se ne bo mogel iznebiti sina tako izlepa in tako cenó. Uvidel je, da se ne da v tem slučaju storiti ničesar več, zato je odšel brez vsake besede.

Ko je bil zunaj na ulici, se mu je hipoma zazdelo, da se mu že vsi ljudje smejejo in mu privoščijo iz srca, kar ga je doletelo. Še bolj se je sključil in pospešil korake, kolikor je mogel. A kakor nalašč so ga danes srečavali ljudje, ki jih je poznal, in zdelo se mu je, da vidi na vsakem obrazu porogljiv in škodoželjen nasmeh. Hudo ga je peklo in postajal je vedno nemirnejši.

»No, ali je že končano? To ste pa hitri,« je dejal Ples, ko ga je zagledal. »Kosila ne bo še tako kmalu.«

»Ne izgublaj brezpotrebni besed in ne delaj neumnih opazk, kaj ti mari,« je odgovoril starec s hripavim glasom. »Danes boš kosil sam in brez mene.«

Ukazal je napreči, toda hitro; niti minute ni hotel biti več v tem nesrečnem dolskem gnezdu, ki mu je nakopalo na staro glavo toliko sramote. Ročno, kot bi ne bil nihče mislil, je skočil na voz in udaril po konjih, ki so naglo zdirjali z dvorišča.

Ples je zrl za njim in zmajal z glavo.

»Zmešalo se mu bode dedcu! Gotovo je stopil nekdo vmes in mu podražil. Prav se mu godi, skopuhu!...«

Ko je prišel Lokvar domov, mu je prvi stopil nasproti sin France.

»No, kako je šlo, oče? Gotovo se smeje danes vaše srce, ker je šlo izlepa in cenó.«

Toda stari ni odgovoril ničesar. Počasi je lezel gori v svojo sobo ter omahnil na posteljo. Današnji dogodki so ga bili tako razburili, da je moral leči. Drugi dan se mu je zbledlo. Mahal in tolkel je okoli sebe, na vsaki strani je videl ljudi, ki ga preganjajo, ki ga hočejo ubiti. Zlasti sta ga nadlegovala Jakob in lastni sin.

»Ali ne pošlješ po zdravnika, France? Glej, stari bo umrl,« so mu rekali ljudje.

France pa se je samo smejal in odgovarjal v mislih: »Toliko boljše!«

Ako bi ne bilo usmiljenih sosedov, bi niti duhovnik ne bil prišel k njemu. Spravil ga je v sveto olje, ker se drugega ni dalo opraviti z njim.

Osmi dan potem so ga pokopali.

VIII.

Gribljani so bili trdni kmetje, skoro vsi. Prostrana so bila njih polja, rodila so zlasti mnogo različnega žita. Travniki so se spenjali na široko po dolinah in segali v rebra okoliških gričev. Tudi vinogradov je bilo precej, lepih vinogradov, ki so bili ponos vsakega Gribljana. Trdne in obširne kmetije pa so potrebovale mnogo delavcev v obdelovanje. A delavcev ni bilo dobiti nikjer, zakaj po drugih vaseh daleč naokoli so bile doma samo ženske, otroci in stari ljudje, ki jim niso več služile roke. Vse drugo je odšlo v Ameriko. Nobenega ni bilo, ki bi se bil zavzel za te ljudi, da bi jih ohranil domači grudi, domačemu rodu. Nobenega, ki bi jih poučeval, ki bi jim svetoval in pomagal. In tako so izginjali drug za drugim, ne da bi si bili izkušali pomagati tam, kjer so se rodili, izginjali so, ne da bi se bili zavedali, koliko škodujejo samim sebi in vsemu malemu narodu. Žalostno je bilo po teh vaseh, potnik bi se razjokal, kadar bi ga zanesla noga v te zapuščene kraje.

Kdor je imel obilo in odraslo družino, ta si je že še pomagal, je že še lahko obdelal o pravem času svojo kmetijo in pospravil pred jesenskim dežjem svoje pridelke. A oni, ki so bili navezani na druge, so bili veliki reveži. V stiskah in zadregah so bili, ko je kopnel sneg po solnčnih brdih in se je osušila zemlja, v stiskah in zadregah so bili, ko je rumenelo in zorelo žito na polju, a zlasti v onih zadnjih jesenskih mesecih, ki beže tako naglo, ki imajo navadno tako malo solnca, a dosti dežja in moče. Vse je zastajalo, se ni hotelo geniti nikamor. In takrat so se čule tožbe gospodarjev od ranega jutra do poznega večera, vse je šlo navskriž in mnogo v škodo.

»Vse bom dal v najem, kdo se bo večno mučil in križal z drugimi!« je dejal marsikdo, ko je moral najeti ljudi, ki so prihajali bogve odkod, ki so bili bolj vajeni piti nego delati . . .

Stiska je že prikipela do vrhunca, a od nikoder ni kazalo, da se bode kdaj kaj izboljšalo. Tedaj je pa zopet nastopil Tratar. Za nedeljo popoldne je sklical vse gribljanske posestnike v šolo na pomenek. Sam je hodil od hiše do hiše ter tako pridobil vse, da so res prišli.

Živo je bilo tisto nedeljo v šolski sobi. Šumelo je kakor v panju pred rojem. Skoro v vsaki gruči so

ugibali, kaj bode danes povedal učitelj. Stari Jekovec pa, ki je že vedel vse, si je veselo mel roke in se zadovoljno nasmihal.

»Le počakajte,« je govoril, »saj bo kmalu začetek in tistikrat boste slišali. Res vam ne bo žal, da ste prišli. A gospod učitelj bo tudi vesel, ko bo videl, da ste prišli vsi do zadnjega. Kaj ne, Jakob?«

»Prav pravite, Jekovec,« je dejal Jakob, ki mu je žarel obraz same zadovoljnosti in notranje sreče.

Tedaj je pa vstopil Tratar. Šel je gori k mizi na nekoliko višji prostor, da je mogel vse pregledati, a da so tudi njega lahko vsi videli. Nastala je v sobi tišina kakor v cerkvi. Tratar pa je začel govoriti:

»Predragi Gribljani! Sklical sem vas danes semkaj, da vam razodenem to, kar že dalje časa teži moje srce. Glejte, spoznal sem vašo zadrego in nasvetoval bi vam rad, kako si lahko pomagate. Po vaših kozolcih in skednjih čakajo velike zaloge žita, da bi se iznebile klenega zrnja, a čakajo že dolgo zaman, ker nimate delavcev, ki bi jih omlatili. Dan za dnem gledate in čakate, odkod bo prišel popotnik, da ga ustavite ter mu ponudite dela. In drago bi mu plačali, ako bi prišel in sprejeli bi vsakega, ki bi prišel, tudi če bi dodelal na dan samo polovico tega, kar dodelate sami. Toda ni ga. Kako si naj pomagate v teh stiskah, da ne bo sprhnelo vaše zrnje in segnila vaša slama? Vidite, vem za pomoček, ki vas bo takoj rešil te zadrege. V nekoliko dneh bo vaše žito v žitnicah, lepo in svetlo ter vam bo hvaležno, da ste mu oteli življenje. In slama bo lepo spravljena pod streho in bo dišala in se svetila. Mnogo vas je, trdni ste, zložite skupaj in kupite si mlatilnico, ki jo boste skupno rabili in ki vam bo nadomestovala mnogo, mnogo delavcev. Vidite, kdor izmed vas ima toliko žita, da bi ga moralo mlatiti šest delavcev cel teden, opravi to delo z mlatilnico še prej nego v enem poldnevu, in to samo z dvema delavcema. Že čez par ur je žito v vrečah in slama na svojem kupu. Ako računite delavca na dan samo dve kroni, kar pa je pri sedanjih razmerah popolnoma izključeno, tedaj vas stane šest delavcev na dan dvanajst kron in v šestih tedenskih dneh šestkrat dvanajst kron, to je dvainsedemdeset kron. Pri mlatilnici pa bi vse to stalo približno šest do osem kron.«

Začuli so se vsikliki začudenja in nekateri so neverjetno majali z glavami.

»To je vse res, kar sem vam povedal,« je nadaljeval Tratar. »Tukaj imam veliko sliko takšne mlatilnice. Lahko si jo pozneje vsak sam ogleda. Tam so tudi preračunjeni vsi stroški, bodisi za mlatilnico samo, bodisi za čas, ko se rabi. Jaz sam vam tudi lahko to povem, ker sem takšno mlatilnico že videl. Velika dobrota je za kmetijski stan!«

Vsak je hotel sliko videti in počasi so bili vsi prepričani o njeni dobroti. Tratar jo je natančno popisal, kako je sestavljena in kako se rabi in se ji streže. Nazadnje je še pristavil:

»Ker je to najnujnejša vaša potreba sedaj v poznem jesenskem času, zato sem vam danes govoril samo o mlatilnici. Toda za svojo nalogo sem si vzel, da vam bom sedaj vsako nedeljo popoldne povedal kaj novega tudi o drugih novih kmetijskih strojih, ki sedaj po svetu nado-meščajo na tisoče delavnih rok. Samo od vaše dobre volje je odvisno, ako boste hoteli priti in poslušati.«

Ko je nehal Tratar govoriti, ni bilo nobenega, ki bi bil rekel, da ne pride.

Tako so se začela v gribljanski šoli ta predavanja in dobiček so imeli od njih Gribljani sami. Še tisto jesen je ropotala v Gribljah mlatilnica in vsi so bili zadovoljni z njo. Ko so se s tem ljudje še bolj prepričali, da ni nikaka sleparija, kar je govoril učitelj o strojih, so si omislili prihodnjo pomlad tudi čistilnico za žito in polagoma in po močeh tudi druge stroje. Griblje so napredovale, ponehale so tožbe o pomanjkanju delavcev in vse je bilo zadovoljno. Kmetije so postale dobičkanosne in so bile vzorne, kakor menda tačas nikjer drugod po celi deželi.

Delo je bilo, ki je v Gribljah tačas slavilo svoje zmagoslavje ter pripomoglo do blagostanja.

IX.

Zopet je bilo lepo pomladno popoldne. Cvetje je klilo in je dišalo po vrtovih, po dolih in bregovih, vse se je bilo odelo v pisano praznično odejo ter živelo v pričakovanju in hrepenenju. Pisani so bili vrtovi, blesteči v sočnozeleni boji vinogradi, zelena polja, njive in travniki. Izza vsake hiše, izza vsakega vogla je gledalo zelenje, izza vsakega plota cvetje. Ni ga bilo človeškega srca, ki bi se ne bilo razveselilo ob tem pogledu, ne človeške duše, ki ne bi bila začutila ob njem bližine onega, ki daje rastje

in cvetje, ki je ustvaril vso to krasoto z eno samo premo-gočno besedo.

Okoli Jakobove hiše je bilo tistega popoldne nekam posebno praznično. Prostor pred hišo je bil skrbno po-meten, vhod okrašen z zelenjem, cvetjem in zastavicami, prav tako kakor tistega dne šola, ko so jo blagoslovili. Že sama na sebi je bila ta hiša lepa, zakaj odkar je Jakob zopet začutil trdna tla pod svojimi nogami, odkar je vedel, da mora biti to posestvo zopet njegovo, je zlasti skrbel, da se je odlikovala njegova hiša po svoji notranjščini in po svoji vnanjščini. A danes je blestela med drugimi kakor nevesta med svojimi družicami. Vršiti se je moralo nekaj posebnega in lepega.

Pa še neka druga hiša je bila v vasi, ki ni skoro nič zaostajala danes v svoji praznični opravi za Jakobovo. To je bila hiša Dobravčeva. Tudi na njej se je blestelo cvetje in zelenje in so se zibale zastavice v rahli sapi in v svetlih solnčnih žarkih. Hišna vrata so bila na stežaj odprta in po kuhinji in sobah je klilo veselo gibanje in življenje. Okoli hiše je bilo vse polno radovednih otroških in ženskih obrazov. Celo Dobravčev stari pes Karo, ki je navadno ležal leno iztegnjen na dvorišču pod kostanjem ter se ni menil za ves svet, je danes stopal ponosno po veži in kuhinji. Mahal je zadovoljno z repom ter se do-tikal z gobcem narahlo vsakega, ki mu je prišel nasproti, kakor bi mu hotel nekaj povedati, nekaj posebno važnega in lepega . . .

Tedaj je pridrdrala pred hišo kočija. Z nje je stopil gospod župnik. Prijazno in smehljaje odzdravljajoč na vse strani je šel v hišo. Tu mu je prišel nasproti gospodar Dobravec, praznično oblečen in s šopkom cvetlic na prsih. Veselja se mu je iskriло oko in krepko je stisnil roko župniku, ko mu jo je ponudil.

»Tako je prav,« je dejal župnik. »Veselje mora vla-dati na tak dan v hiši. Toda, kje sta ženin in nevesta?«

»Jakoba še ni, a Marica se opravlja gori v sobi. Nekam počasi ji gre izpod rok. Dasi je vsa srečna in vesela, je vendar treba nekoliko joka ob tako resnem času. Pa jaz sem prepričan, da ne bo tukaj nesreče in zato je lahko moje srce.«

»Prav imate,« je odgovoril gospod župnik, »kolikor človeški um lahko presodi, se tukaj ni bati, ako ne pride kaj posebnega nenadoma in zavratno.«

»Tega nas pa Bog varuj!« . . .

Kmalu po tem razgovoru so zabučale orgle v gribljanski cerkvi. Veličastno so odmevali glasovi po cerkvi, ko sta stopala pred oltar Damjanov Jakob in Dobravčeva Marica. Mil in dobrohoten je bil glas župnikov, ko jima je razkladal dolžnosti, težave in veselje stanu, ki sta sedaj namenjena stopiti vanj. A prav očetovsko skrben je bil ta glas, ko jima je pozneje voščil obilo sreče in zadovoljnosti.

Vesel in lep je bil tisti večer v Dobravčevi gostilni. Zlasti sta čutila vso obilico sreče Jakob in Marica. Stari Jekovec je tisti dan od samega veselja izpil kozarec več kot po navadi. Pristopil je k Jakobu ter mu rekel:

»Nemalo zasluženja imam tudi jaz, da se je danes zapečatila tvoja sreča, Jakob! Glej, ako bi ne bilo mene, bi že izdavna bila zakopala lenoba tvoje kosti. Pa brez zamere! Tako si pa vstal k delu, sedaj si mož.«

Pripis.

Ko sem nekega jesenskega večera otožen sedel čisto sam v svoji sobi in je zunaj naletal dež ter brila prva hladnejša jesenska sapa po praznih strniščih, tedaj je stopil v sobo moj prijatelj Ivan.

»Kaj delaš, prijatelj?« me je ogovoril. »Tako si vedno žalosten in kadar kaj spišeš, so žalostni in obupani vsi tvoji junaki. Daj, dvigni se in spiši nam povest o ljudeh, ki so se otresli mehkužnosti, izvirajoče iz dušne in telesne lenobe. Hvaležni ti bomo zanj.«

In tisti čas sem se spomnil na tebe, moj nekdanji tovariš Tratar. Spomnil sem se na to, kar si mi pripovedoval o Jakobu, o Jekovcu, o Dobravcu in o drugih njih sosedih. Tako je nastala ta povest. Z lahkim srcem in z veselo dušo jo pošiljam v svet.

Josip Lovrenčič:

Litavski motivi.

I.

Oj tri dneve, dolge dneve,
sem črez polje potoval;
tretji dan prišel na goro
in na gori sem ostal.

Da bi dalje? Ej, kako bi dalje,
ko na gori krčma pisana stoji,
v krčmi lepa krčmarica
bratcem trem prijazno se smeji.

Bratci trije — vsak bi rad jo,
ali nimajo besed,
da bi sladko razodeli,
kar jim govori pogled . . .

Le počakajte mi bratci,
očka pride klicat vas:
Deca, plug je že pripravljen,
njive bo orati čas! —

In vi bratci iz prijazne krčme
odpotujete lepo
in orali boste in se pogovarjali
z voli in zemljó.

Jaz popotnik nimam zemlje,
da bi jo oral, jo posejal,
ali bratci, krčmarici mladi
govoriti bodem znal!

Lepo rožico ljubezen
v srcece vsadil ji bom,
ej, in krčma pisana
bratci, moj postane dom!

II.

Dober večer — dobro tebi gospodar je:
na dvorišču tvojem — voli vitorogi,
v hlevu — konji hržejo ti iskronogi
in prostrano tvoje polje je zorano
in po njem si že povlekel brano.

Dober večer — dobro tebi gospodar je:
sveti Juri — ti na polje roso stresel,
sveti Janez — solčnih žarkov ti prinesel,
sveti Jakob — ti požanje kleno žito,
sveta Ana — v snope ga poveže čudovito.
Dober večer — dobro tebi gospodar je!

III.

Ptičice pojó in žvrgolijo — tam v zelenem lesu,
jaz vesel jih nisem — solza je v očesu.
Očka moj predragi — v zemljici počiva,
v zemljici počiva — večne sanje sniva.

Vstani, vstani očka — glej pomlad že druga
gre čez njive — kar pripravil nisi pluga!

Nič ne vstanem, sinko — niti ne pripravim pluga.
Ti boš vzrastel sinko — ti boš plug pripravljaj,
v zemljo ga zastavljal — mene blagoslavljal!

Ptičice pojo in žvrgolijo — tam v zelenem lesu,
jaz vesel jih nisem — solza je v očesu.
Kdaj bom vzrastel — kdaj dorastel bom očeta,
kdaj podpora, mamica, ti bodo moja leta?

Sreča.

Kam ve moje misli,
kam ve moje želje?
Rade pot bi našle,
ki do sreče pelje!

Šle so misli, šle so želje,
a so se vrnile,
zaželjene poti,
niso izsledile.

Srce jim je reklo:
V meni ostanite,
ne poti do sreče,
srečo zasledite!

Dekliška pesem.

V oknu mojem nagelji
cvetejo, rudijo,
solnce jih pozdravlja,
zvezde ž njimi govorijo.

V srcu mojem je ljubezen
bolj kot vi goreča,
da je sama ne razumem,
ko od dne do dne se veča.

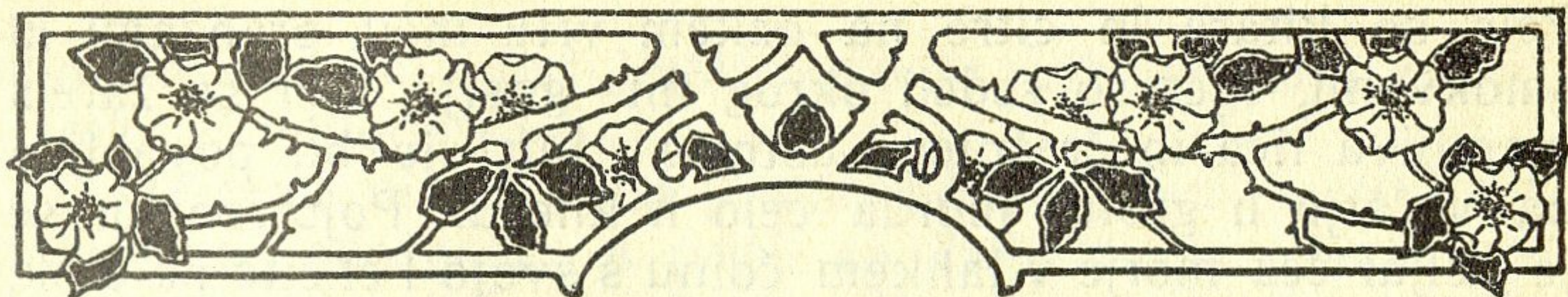
Le cvetite, le cvetite,
nagelji rudeči,
vi ste neme priče
moji mladi sreči!

Zdi se mi, da mi brez ljubezni
upanje ne bi zorelo
in cvetoči sreči
cvetje ovenelo ...

Le cvetite, le cvetite,
nagelji rudeči,
vi ste neme priče
moji mladi sreči!

Kristus.

Odlomek iz umetniškega življenja. Spisal dr. Ivo Česnik.

Pred nedolгим časom je živel doli v solnčni Italiji imeniten slikar Angelo. Bil je še mlad, komaj mu je tridesetič cvetela pomlad — pa mu je že slava venčala čelo. Sreča mu je naklonila obilo premoženja. Poročil se je z lepo Felicito, blago in ljubeznivo veletržčevo hčerko edinko, ki ga je ljubila kakor zenico svojega očesa. Želela si je košček njegove slave, zato mu je poklonila velikansko očetovo bogastvo, da bi živel brezskrbno le svoji umetnosti. Tam kraj mesta ob morju je prebival s svojo ženo v krasni vili. Prvi in poslednji žarki zlatega solnca so poljubljali renesančno stavbo. Z balkona je bil očarujoč razgled na morje in otoke v daljavi in na gore na severu, na mesto z visokimi stolpi in na ravno polje, posejano z zelenimi vinogradi in valujočimi žitnimi lehami. Za vilo se je razprostiral dolg vrt. V njem so bujno cvetele najrazličnejše vrtnice, ponosno so šepetale med seboj ciprese in se prešerno ozirale na smokve, oranže in citrone in na lovor in oljko, ki sta se skrivala ponižno v zadnjem kotu in senčila z akacijami malo uto. Med gredicami so se vile s peskom posute steze in ptiči so ves dan žvrgoleli po drevesnih vejah svoje popevke.

Ker je Angela obsipala usoda z brezskrbnostjo, srečo in lagodnostjo, je bil vesel in lahkomiseln in ni razmotrival življenja, kaj je slabo, kaj dobro. Nikdar ni premišljeval, kam gre njegova pot, kakšen namen in pomen imajo vse težke ljudske borbe, solze, bol, trpljenje. Pil je v polnih požirkih sladko čašo mladosti. Danes se je veselil s tovariši, s prijatelji umetniki tam zunaj mesta pri »zlati kaplji«, kjer je krčmar točil rujna vina, polna ognja in radosti.

Pele so kitare in citre na ozkem vrtu med oranžami in smokvami, kjer so sedeli okrog miz gostje, kjer so žarela mamljiva lica in črešnjeve ustnice. Jutri je bil povabljen na večerjo h grofu, morda celo h knezu. Pojutranjem se je peljal čez morje v lahkem čolnu s svojo Felcito na otok, da se nagleda čarov globokih voda, da sliši tiho pesem pljuskajočih valov. Včasih je obiskal patra Francesca v samostanu na hribčku. Mladi kapucin je bil dober slikar in Angelov prijatelj izmlada. Zato sta se iskreno ljubila in pogovarjala o ciljih umetnosti v ozki celici, v ateljeju ali na prostranem vrtu pod zelenimi latniki ali morda na klopi v senci smokev in oleandrov.

A nekdam ni živel udobno, poznal je boje in življenjske težave. To je bilo takrat, ko je zapustil dom svoje matere v tistem gorskem zakotju in odšel v večno mesto in se učil pri velikih mojstrih svoje umetnosti. Mnogo noči je bilo treba prečuti, mnogokrat je bilo treba stradati, stanovati v podstrešnih sobicah. In ko je mati umrla in mu zapustila le pičlo dediščino, je občutil še bolj ostri bič pomanjkanja. Z bridkostjo je mislil pozneje na te dni in z veseljem obenem, ker se je rodilo tedaj v njem največ moči. Čutil je v sebi pogosto gigantske sile in grabil po zvezdah. Zdelo se mu je, da bi vrgel svet iz tečajev. Nosil je v srcu domovinske spomine in verski paradiž svoje matere. Njegov duh se je vračal domov k stvarstvu, kjer poje kukavica spomladi in slavec v jasnih nočeh. In tedaj je postal velik. S čopičem se je kar igral; pokrajine je čaral na platno, v oblasti je imel senco in svetlobo, barve, harmonijo in kontraste. Če je hotel, je bil nežen kot fra Angelico: slikal je Madone in mladeniške Kriste, device mučenice z gloriole nebeške slave in veličanstva na obrazih, nedolžne otroke s smehljajočimi lici v maternih naročjih, mirne, tihe gozde s samotnimi potniki. V drugih trenutkih je bil izrazit, drastičen, mogočen: slikal je vihar na morju, kjer se bori razgaljenih prsi, zavihanih rokavov, razkuštranih las ribič v čolnu z razburkanimi valovi, slikal je bojne prizore, slikal italijanske semnje in karnevale. Svet ga je spoznal, zaslovel je, dobil obilo naročb in začel udobno živeti. Polagoma je pozabljal na zlati paradiž svoje matere, dokler ni docela izginil iz duše. Njegova umetniška moč je pa napredovala. Zamislil se je v starodavne predmete, čopič je ustvarjal favne, satire, gorske vile, Herkula, Prometeja. Prijali so mu mogočni, muskulozni, uporni duhovi. Zato je ljubil take

slike. In svet jih je tudi ljubil. Zato je rastla njegova slava, ki mu je naklonila Felicito.

Od tedaj ni več delal pridno kot prej, ker je imel zagotovljeno bodočnost. A prišli so časi, ko se je zaprl v svoj ateljè zjutraj in delal do noči. Šele večerni mrak in hlad ga je privabil na vrt ali na balkon. Felicita je poznala njegovo dobro srce, zato mu je izpregledala napake in ga ni motila, če je cele dneve razmišljal, če cele dneve ni govoril ničesar. Saj je bil drugače veseljak, da ga je bila polna hiša. Pel je po vrtu, žvižgal, zvečer je sedel na balkonu, igral na gosli in zabaval Felicito ter se šalil ž njo.

Nekega dne je bil zopet nenavadno resen. Po vrtu je hodil celo popoldne, si gladil brado in imel oči uprte v tla in moral premišljevati nekaj silno važnega. Zjutraj je bil v mestu in tam se je v hotelu srečal s knezom Giacomom Cesare, svojim znancem. Knez ga je bil vesel, ker je bil namenjen ravno k njemu.

»Signor Angelo, delo imam za vas. Svojo soprogo bi rad presenetil na njen god z lepim darilom. Naslikajte mi veliko sliko iz Kristusovega trpljenja! Moja Klara ljubi najbolj take slike. Vam izročim delo, ker sva prijatelja.«

»Ali ne bi hoteli komu drugemu, visokorodni gospod knez? Jaz — «

»Nič izgovora, signor Angelo! V dveh mesecih ima Klara god. Glejte, da do tedaj stvar dogotovite. Obiščite me kaj na pristavi! Dve uri z vlakom, to ni posebnosti. Že dolgo vas ni bilo pri meni.«

»Hvala za prijazno vabilo! Ob priliki se vas drznem nadlegovati, zato vas prosim že naprej za oprostitev.«

»Na svidenje, signor pittore! Ne pozabite na sliko! Hitro na delo!«

»Klanjam se, visokorodni gospod knez!«

To naročilo ni dalo Angelu celo popoldne miru. Zato je stopal po vrtu, razmišljal, se jezil in včasih zaklel med zobmi.

Zvečer je sedel na balkonu in gledal solnčni zahod. Kaka lepota! Neizmerno, sinje morje z ladjami in čolniči je butalo valove in peno ob obalo in se razprostiralo pred njim kot čaroben opal in solnce je stalo kot velik, svetel oltar daleč zadaj, kjer se poljubljata nebo in zemlja kot novoporočeni par v majevi noči. Čez vso naravo, čez opojen vonj oranž in citron in čez trepetajoči zrak nad morsko gladino so žarele rdečkaste barve. Mornarji so peli in ribiči

ter ptiči po vrtovih, morje je pelo, drevje ob vili, polja in zeleni vinogradi. Zdelo se je, da je vsa narava velika cerkev, da so drevesa in oblaki stebri in svod, da so cvetlice in trava žametna tla, nebo visoka kupola. Polagoma so zginjale rdeče barve, solnce se je potopilo v morske valove, na nebu so pa jele goreti zvezde — demantne lučice.

Prisedla je Felicita, položila voljno roko na Angelovo ramo in mu pogledala globoko v oči.

»Zopet ti nekaj muči dušo, dragec; dej, povej mi! Glej, videla sem te, da si hodil zamišljen po vrtu. Oprosti mi, Angelo, da sem zvedavo žensko bitje. Bodi prepričan, da govorim bolj iz ljubezni kot zvedavosti.«

»Le vprašuj, ljubica! Rad ti razkrijem dušo, dasi mi ne moreš pomoči. Danes zjutraj mi je naročil knez Giacomo Cesare, naj naslikam njegovi soprogi za god sliko iz zgodb Kristusovega trpljenja. Nisem mogel odreči. Pomisli, golobičica, Krista naj naslikam! Rad bi se vspel v svoji duši visoko, a ne morem. Izgubil sem materin zlat paradiž in brez njega ne naslikam Krista, ker ne verujem vanj. Čutim, da je bil neskončno več kot veliki tirani, filozofi, umetniki, da je bil neskončno več kot Mohamed in Buda. A da je bil Bog, ne verujem. In glej, kneginja Klara Cesare hoče imeti trpečega Krista-Boga. Za tako slikanje so moje moči prešibke, premajhne in preslabotne. Slikal sem Marijo Magdaleno. Hotel sem napraviti spokornico, pa mi je čopič ustvaril pohotno žensko. Živo sem se zavedal tega in tudi vedel za vzrok in sklenil sem, da ne bom več mazal platna s svetimi podobami. V Rimu sem jih pač slikal, navdušen zanos mi je gorel v srcu, ko so žarele pred menoj glorijske. A takrat je bila v duši materina priprosta vera, takrat je kipelo v meni navdušenje za Rafaelove, Vinčijeve, Tizianove Madone in Kriste. In pomisli, Felicita, trpljenje božje naj slikam! Ne, ne morem, ker mi je zoprno.«

»Angelo, saj veš mojo srčno željo. Poskusila sem ti vrniti paradiž tvoje mamice. Bilo je zaman. Nisem huda radi tega nate, dragec, ker vem, da imaš tako dobro srce kot malo ljudi na svetu. Zdajle bi ti pa bil potreben, kaj ne? To uvidevaš sam. Knezu Cesare pa moraš ustreči, ker je tvoj prijatelj. Mili moj Angelo, pojdi h patru Francescu. Moder mož je, gotovo ti da dober nasvet.«

»Kaj pomaga nasvet, če pa ni veselja in samozavesti. Pater Francesco je pameten in preudaren, pridigal mi bo. Kaj mi premore pridiga, če ne čuti moje srce zanosa. Še

ko imam včasih v duši neizmerno lepo sliko, mi manjka moči, da bi jo izročil platnu. Pride trenotek, kot bi ura odbila in se ustavila. Slika izgine iz duše za vedno. Mučim se, mislim, tuhtam — nič — nič — —. In kako naj slikam tukaj, ko ni od nikjer solnčnih utrinkov, ampak le same temne pege.«

»Ljubi Angelo, rada bi ti pomogla, a sem uboga, nevedna ženska. Če bo koristila tvoji umetnosti moja molitev, ti bo na razpolago. In h patru Francescu pojdi, ljubček! Tako rad te ima.«

»Tebi na ljubo pojdem.«

Poljubil jo je na čelo iz globoke ljubezni in se pogovarjal z njo pozno v noč.

Drugi dan je obiskal patra Francesca v njegovem ateljeju. Bel plašč je imel ogrnjen čez rjavo kuto, v levici je držal paleto, v desnici čopič, oko mu je bilo vprto na platno, kjer je slikal Madono in teto Elizabeto. V patrovi delavnici je bilo tajinstveno. Radovedni obrazi svetnikov, Kristov in Madon so gledali od vseh strani in zdelo se mu je, kot bi stopil v božji hram.

»Dober dan, signor padre!«

»Zdrav, Angelo! Kaj novega? Odloži in sedi!« je hitel pater Francesco, potegnil še dvakrat s čopičem po platnu, ga postavil z barvami vred na mizo in sedel poleg Angela.

»Priatelj Francesco, stvar je ta-le. Knez Giacomo Cesare mi je včeraj naložil težko nalogo. Pomisli, slikam naj dogodek iz Kristovega trpljenja. Nisem mu mogel odreči. In vendar čutim, da je to zame grozno težavna naloga; bojim se dela. Svetuj mi, kaj naj slikam, kako naj se vtopim v to sitno zadevo. A prosim te, ne pridiguj mi preveč, ne pripravljaj me za spoved! Moja žena bi bila sicer tega vesela, a verjemi, da se v paradiž mladostnih sanj ne morem vrniti. Fatamorgana verske lepote je izginila že davno kot pena ob morski obali.«

»Dragi Angelo, veliko reč ti je izgotoviti. Zato je pa treba časa in dela, ker vse plemenito in veliko je težko, samo vsakdanje je lahko in po ceni. Gobe zrastejo v eni noči, otrok je pa devet mesecev pod materinim srcem. Kaj naj slikaš, me vprašaš. Dovoli, da ti povem legendo.«

»Zna biti mi misliš pridigati!«

»Obljubljam ti, da bo ta pridiga bolj pohlevna, odeta v legendarni čar. A resnico ti bo govorila.«

»Torej govori!«

Pater Francesco si je pogladil brado in začel:
 »Živel je pred davnim časom mogočen kralj. To je bilo takrat, ko so hodili po zemlji vitezi v železju, ko so bratje sv. Frančiška začeli prepevati za samostanskim zidovjem psalme in pridigati o spokornosti in ničemurnosti, razkošju. — Zgodilo se je, da bi moral tisti kralj umreti v mladostnih letih. Žalost je vladala v palači in okrog njegove postelje so se gnetli zdravniki in državniki.«

»Ali ni rešitve, usmiljeni ljudje? Ali mi ga mora res vzeti trinoška smrt?« je jokala kraljica ob vznožju kraljeve postelje.

Staremu in modremu zdravniku, najizkušenejšemu izmed vseh so segle globoko v srce kraljičine besede. Zamislil se je in čez par trenutkov izpregovoril z važnim in počasnim glasom: »Samo ena stvar je na svetu, ki more rešiti kraljevo dragoceno življenje. Prinesite mu najlepšo rožo, ki je podoba najčistejše, največje in najnesebičnejše ljubezni! Prinesite mu jo, pa ne umre!«

Takoj se je razširila govorica o zdravnikovem nasvetu po vsem kraljestvu. In od povsod so prihajali ljudje in nosili rože iz vseh velikih in imenitnih vrtov, a prave ni bilo med njimi. Modrijan je zmigaval z glavo in rameni ter govoril:

»V raju ljubezni raste tista roža, podoba najčistejše, največje in najnesebičnejše ljubezni. Išcite jo tam! A povem vam, da ta roža ne raste na grobovih slavnih pesnikov in umetnikov, ne na grobovih junakov, ki so prelili kri iz ljubezni do domovine, čeprav ni nobena smrt bolj sladka, nobena roža bolj rdeča kot kri, ki teče na bojnem polju.«

Pristopila je mati z otrokom v naročju h kraljevi postelji in rekla modremu zdravniku: »Znana mi je tista roža na svetu. Na žarečih licih mojega otroka raste, v njegovih očeh se mi smeji čista duša.«

»Lepa je ta roža, a ni najlepša!« je odvrnil modrijan.

»Še lepšo rožo poznam,« je odgovorila črno oblečena žena. »Utrgala sem jo, vzvišeno, sveto, blede rožo. V dolgih nočeh brez spanja sem jokala nad bolnim detetom in ga zibala in molila zanj k usmiljenemu Bogu — pa mi je umrlo. — Tedaj sem utrgala rožo žalujko.«

»Čudovita in sveta je roža žalujka, a ni znak največje ljubezni.«

Tako so ugibali, kralj je pa dihal vedno redkejše, kraljica je vzdihovala vedno glasnejše.

Tedaj je vstopil v sobo menih frančiškan z veliko knjigo v roki, ponižno sklonjen, z rjavo kuto na telesu, prepasan z belo vrvjo čez ledja. Pokleknil je poleg postelje in odprl knjigo in bral o ljubezni Odrešenika, ki se je žrtvoval Bogu za rešitev vsega človeštva.

»To je največja ljubezen!« je rekel.

Kraljev obraz se je razjasnil, oči so mu zažarele in jasno je videl, kako je rastla iz knjige najlepša roža, podoba tiste, ki je vzcvetela iz Kristove krvi na lesu sv. križa.

In modrijan se je razveselil in poljubil meniha na lice.

»Hvala vam za to rožo! Ta je res podoba najčistejše, največje in najnesebičnejše ljubezni. Kdor zagleda to rožo, ne umre.«

»Ali je konec?«

»Konec. Prijatelj Angelo, upam, da si me razumel. Rožo s Kristovega križa si moraš ogledati, s Kristom moraš na vrt Getzemani, v sodno dvorano pred Ana in Kajfeža, pred Pilata in Heroda, na dvorišče, kjer ga bičajo in mu polagajo na glavo trnjevo krono, ga oblačijo v škrlatist plašč, zasramujejo in pljujejo v obraz, na Kalvarijo moraš z njim, kjer mu dajejo žolča piti, kjer ga slačijo, pribijajo na križ, na Kalvarijo, kjer umira med nebom in zemljo na križu za grehe nas vseh, da boš ustvaril, kar ti je naročil Giacomo Cesare. Potem boš imel predmetov na izbero. Toda, dragi Angelo, še enkrat ti rečem, Kristovo trpljenje moraš doživeti duševno, sicer ga ne moreš naslikati.«

»Hvala ti za globoko resnico! Strašno šibkega in majhnega se čutim — in dvomim, da ustvarim kaj lepega. A moram, moram!«

Vstal je, podal patru roko in odšel hitro. Kapucin si je gladil brado in migal z glavo.

»Ni me razumel. Dokler ne bo vonjal mistične rože z lesa sv. križa, bo težko naslikal Boga-Odrešenika. Vederemo!«

Angelo je hodil tri dni zamišljen po svojem ateljeju in po vrtu. Mislil je, ali naj slika Krista na pristavi Getzemani, ko kleči na zemlji in poti krvavi pot, ali na Oljski gori, ko ga poljublja Judež, ali pred Pilatovo palačo, ko vpije ljudstvo: »Križaj ga, križaj ga!« ali na Golgati, ko v bolečinah izdahne svojo dušo med kletvami in zasramovanjem vojakov, farizejev in pismarjev. Odločil se je za Kalvarijo, kjer bo lahko uporabil vso pisano ubranost

barv in mogočno muskuloznost. Mislil je, meril platno, iskal figur in tipov in napenjal svojega duha in živce.

»Moram!« je ponavljal zvečer, ko je utrujen sedel na balkonu, gledal na morje in mu je prišla slutnja v srce, da je premajhen za to delo.

Štirinajst dni ni odšel iz svojega doma, štirinajst dni se je trudil in delal skice. Nobena mu ni bila všeč, nad eno se je bolj jezil kot nad drugo. Tedaj so ga prišli obiskat prijatelji in so se smejali njegovemu početju.

»Angelo, ali loviš slepe miši? Čemu toliko skic? Ali ne zadostuje ena za kneza Cesare? Pusti komedijo in pojdi z nami! Težko te pogrešamo.«

Onemogel je sedel na postelj in spoznal svojo veliko slabost. In vstal je, zmečkal skice v kepo in jih vrgel skozi okno v morje.

»Ne bom slikal Krista. Ne morem, ne morem! — Pojdimo!«

Odšel je s prijatelji in umetniki in je dva dni pil in pel, se šališ, smejal, norčeval iz samega sebe in svojih skic. Tretji dan se je vrnil k Feliciti zbit in utrujen. Žena ga je žalostno gledala, ker ni videla več v ateljeju skic iz Kristovega trpljenja in je slutila, kaj se je zgodilo. Otožen je bil tudi Angelo, poljubil jo je na čelo in se razjokal.

»Felicita, ljubo dete, odpovedala mi je umetnost. Krista ne bom naslikal nikdar, knezu ne morem ustreči.«

»Ne jokaj, dragec! Morda pa vendar naslikaš Krista čez leto, čez dve leti. Pelji se h knezu in mu razodeni svoje srce!«

»Precej jutri se peljem, golobičica! Zdaj pa moram k počitku, truden sem na smrt.«

Felicita ga je spravila v posteljo, kjer se je kmalu zazibal v nemirno spanje.

Drugo jutro se je odpeljal na pristavo kneza Cesare. Nad vasjo z nizkimi kočami in močnim osivelim zidovjem se je dvigalo velikansko knezovo posestvo, posajeno z vinogradi in žitnim poljem, blagoslovljeno z oljkami in smokvami. Za senčnatim parkom pod hribom se je dvigalo mogočno poslopje. Njegovi zidovi, vitki stebri in balkoni so bili prepleteni z divjo trto, njegov vrt je ves žarel v cvetkah, oranžah in citronah. Sredi vrta so pridne roke nanesele kopico kamenja in med lavore postavile v veliko duplino kip Lurške Madone. Za pristavo se je širil med hribi gozd, porastel s starimi hrasti in bukvami.

Angelo je dobil kneza na dvorišču ravno, ko se je pripravljaj na lov. Z veseljem ga je pozdravil mladi plemič in predstavil dvema prijateljema lovcema.

»Zdravi, signor Angelo! To je lepo, da niste pozabili na moje vabilo in ste me obiskali,« je hitel in spremljal slikarja v svoj dom. »Moja Klara vas bo neizmerno vesela. Povedal sem ji, ko sem bil malo dobre volje, da dobi za god krasnega Krista, ki ga naslika vaša roka.«

»Visokorodni gospod knez, tega ji ne bi smeli povedati. Slike iz Kristovega trpljenja ne morem naslikati.«

Povedal mu je vso zgodbo o svojem prizadevanju, o svojih skicah, ki jih je vrgel v morje.

»Signor pittore, vam se je le dozdevalo, da so bile skice slabe. Naslikajte karsibodi in kakorsibodi in ne pustite me na cedilu zaradi žene. Naredite veselje svojemu prijatelju!«

»Ne morem, ne morem!«

»Morate! Zdaj stopiva v obednico, da se malo pokrepčate. Nato vas peljem k soprogi. Bog varuj, da bi ji zinili le besedico, da ne boste slikali. Potem pa greste z menoj na lov. Včasih ste bili strasten lovec. Gotovo vam napravim s tem vabilom veselje.«

»Glede lova in kneginje se vdam, glede slike pa ne.«

»Pač, pač!«

Stopila sta v obednico, kjer je dobil Angelo tečen zagrizek. Knez mu je govoril na srce, naj se ne ustraši slike in naj dela in naredi kakor hoče. Izpod njegovega čopiča pride tako najboljše in kritika še ni zavrgla niti ene stvari. Tu se mu je pa ni niti bati. Slikar se je nerad vdal. Komu drugemu se ne bi.

Pri kneginji sta se mudila malo časa. Razveselila se je mlada, lepa, vitka gospa in se zahvaljevala umetniku za njegov trud. Štiriletni Antonio, kodravi sinček jasnega, nedolžnega pogleda, je radovedno zrl v Angela in ga prosil, naj naslika še njega.

Slikar ga je pogladil po lepih kodrih in se mu smehljaj.

»Naslikam te, Antonio, z gospo mamico vred te naslikam. A danes ne morem, nimam s seboj barv.«

»Ko pridete prihodnjič k nam, mi prinesete lepo sliko kakor mamici, kaj ne signor?«

»Prinesem, prinesem, dečka na konju ti prinesem. Ta deček boš ti.«

»Kako vas bom potem imel rad, signor!«

Knez in slikar sta se poslovila in odpravila s prijatelji na lov. Daleč v gozdu pri stari koči so se ločili in razkropili na vse strani. Le lajanje psov je naznanjalo, v kateri smeri zasledujejo divjačino, a še to ni bilo vselej zanesljivo znamenje.

Angelo je ljubil lov. Letal je v hrib in dolino, da mu je pot lil raz čelo. Zasledoval je zajce in se čudil velikanskim stoletnim hrastom, ki so zmajevali s svojimi vrhovi kot resni starci z glavami. Za priganjače se ni brigal, hodil je svoja pota v prosti naravi in ni videl oblakov, ki so se zbirali na nebu. Šele ko je začelo bliskati in grmeti in je vihar stresal drevje, je pogledal kvišku in odhitel proti koči z zajcem na hrbtu in puško na rami. A sredi pota ga je ujela nevihta in k tovarišem je dospel ves premočen. Sprejeli so ga z glasnimi klici in s smehom ter šalami in ga posadili k ognju, da se je osušil. Pekli so divjačino, jedli in pili in peli, dokler ni ponehala nevihta. Tedaj so se odpravili na knezov dom, kjer so preživeli v šumnem veselju ostali del popoldneva.

Zvečer se je poslovil Angelo.

»Signor pittore, glede slike ostane pri starem, kaj ne?« mu je rekel knez ob odhodu.

»Storil bom, kar bom zmogel.«

Odpeljal se je na postajo, kjer je naglo kupil vozni listek. Vlak je stal na progi in hlapon je že piskal. Naglo je smuknil v kupe drugega razreda in udobno sedel na mehko klop. Med vožnjo je kašljal in v prsih ga je zbadalo.

»Kaj vruga, menda vendar ne zbolim. A, kaj še! Nedolžen katarček in nič več.«

Prižgal si je smodko, prekrižal noge in mislil na prijetni dan, ki ga je doživel. A nedolžni katarček mu ni dal miru, zbadal ga je po prsih in pljučih, da so mu bledela lica in mu je postajalo slabo. Ko se je pripeljal v svojo vilo s kočijažem, se je komaj še držal po koncu. Felicita se ga je ustrašila in s skrbjo povpraševala, kaj se mu je zgodilo.

»V posteljo moram, dragica! Po zdravnika pošlji, po dr. Picentinija!«

Felicita ga je spravila v posteljo, ga slekla in sezula ter pogrnila in mu brisala pot s čela.

»Nikdar v življenju še nisem bil tako bolan. Kaj bo, kaj bo?« je tarnal s težkim glasom.

»Miruj, revček moj! Prehladil si se gotovo. Upajva, da ne bo hudega,« ga je tolažila Felicita.

Prišel je dr. Picentini, star zdravnik, dober Angelov prijatelj. Potipal je žilo, ki je silno bila, pogledal oči, poslušal dihanje, meril toploto. Migal je z glavo in označil hudo pljučnico, veliko nevarnost. Jezil se je nad mladimi ljudmi, ki se nikoli ne pazijo pred prehladom, ukazal je mir in obkladke.

»Gospa, pustite ga moji vesti in čuječnosti! Bdel bom pri njem vso noč.«

»Mislite, gospod doktor, da bi šla spat. O ne! Dokler ne ozdravi, bom pri njem.«

»Samoglavni ste mladi ljudje in nočete ubogati. Še vi mi zbolite!«

»Ne bojte se, gospod doktor! Pojdite le vi k počitku tja v ono sobo! Če vas bom potrebovala, vas bom poklicala.«

»Tiho! Le čujva oba!«

Z velikimi in boleznimi očmi je gledala bolnika, ki je stokal in se zvijal v bolečinah, vpil in klel. Trpela je z njim, jokala in molila k Madoni za njegovo zdravje in njegovo dušo.

Tajinstvena noč je ležala nad naravo in poljubljala z milijoni zvezd pluskajoče valove globokega morja. V Angelovi sobi so bila okna zastrta z gardinami, na mizi je gorela privita svetilka, dr. Picentini je sedel ob bolnikovem vznožju, gospa Felicita ob njegovem vzglavju. Dolgo sta tako sedela, ure so tekle in uboga žena je bila v strahu, da ji umre zdajzdaj drago bitje brez spovedi, brez zadnje popotnice. Težke so take ure, ko visi človek med življenjem in smrtjo in trpi grozne bolečine in ga ni mogoče rešiti težav in bridkosti. O polnoči mu je dal zdravnik par pomirjevalnih kapljic, da zadremlje vsaj nekaj hipov. Tudi sam je bil potreben počitka. Zato je pustil gospo samo pri Angelu, ji naročil, naj ga pokliče, če bi bilo hujše in odšel je v drugo sobo.

Angelo je kmalu nato zaspal. A spanje je bilo težko. Hropel je, vzdihoval. Felicita je pokleknila ob postelji in molila tako goreče, kot morda do tedaj še ne v življenju.

»Daj mu zdravja, Mati božja! Reši mi ga, ti predraga, brezmadežna, prečista! Pod križem si stala in trpela neskončno, ko je umiral med nebom in zemljo tvoj sin. Videla si njegovo neizmerno trpljenje. Tudi moje vidiš,

Madona, tudi bolesti mojega Angela vidiš. Ozdravi ga, dvigni njegovega duha, da se mu vrne zlasti raj materine vere.«

Morda čez poldrugo uro se je vzbudil in pogledal klečečo Felicito.

»Ti moliš, golobičica! O le moli, le moli! To je tvoja tolažba, a jaz ne najdem tolažbe v mukah.«

»Angelo, ali naj pošljem po patra Francesca. Mislila sem, da bi bilo dobro.«

»Čemu bi ga budili po noči. Francesco je moj prijatelj in me tako obišče čez dan.«

»Angelo, ljubljeni, dragi Angelo; mislila sem, da bi se mu spovedal.«

»Oh, ljubica, kako naj se spovem, če nimam vere mladostnih dni. Mora se mi prej vrniti ta, potem mi govori o spovedi!«

Počasi je govoril in težko dihal in se grabil za prsi. Potem je obrnil oči v strop in se zamislil. In zdelo se mu je vse življenje pusto, ničevno. Čemu se je trudil, čemu je bil rojen? Da razveseljuje svet s slikami? Ali da uživa sam veličino umetnosti ali da osreči Felicito? Kakšen namen ima? Vprašanje za vprašanjem se je motalo v njegovi duši in trpel je silno. Vendar malo mu je odleglo, čutil je grozno žejo. Felicita mu je hotela dati limonade.

»Ne, ne, dragica, vina!«

Poklicala je zdravnika in ga vprašala, ali sme dati bolniku vina. Dr. Picentini je vstal in odšel k bolniku.

»Na bolje se obrača, gospa. Le prinesite vina! Ne smem mu ga odreči, ker ga je bil navajen.«

Prinesla je bolniku črnine in privzdignila vzglavje, da je laglje pil. Potem je zopet malce zadremal.

Po mestu se je zjutraj raznesla novica, da je naglo obolel slikar Angelo, ljubljenec občinstva. Od vseh strani so prihajali prijatelji in vpraševali, a nihče ni smel k bolniku. Dr. Picentini je zapovedal mir, ko je odšel domov in obljubil, da se vrne predpoldnem. Le patra Francesca je pustila Felicita k Angelu, ker ga je spoštovala in je vedela, da je navajen trpečih bolnih. Kapucin je sedel k Angelovemu vzglavju in podal prijatelju roko.

»Le miren bodi, Angelo! Prenašaj krepko te boli! Morda so ti nalašč poslane iz neba, da jih spoznaš. Saj kmalu minejo in potem boš zdrav kot prej in nam spet ustvariš kaj velikega.«

»Lepo je, Francesco, da si prišel, lepo je, da me tolažiš. S teboj lahko odkrito govorim. Glej, ne vem, ali umrem zdaj, ali še živim nekaj let, ne vem, ali me pričakuje račun, ali ne. In vendar čutim čuden nemir. Feliciti ne maram pripovedovati o njem, tudi ti ji ne reci o tem besedice!«

»Tvoja želja mi je sveta.«

»Oh, Francesco, vse sem si tako lepo naslikal, vso bodočnost in celo življenje. Jasno mi je sijalo solnce in zadovoljen sem grabil po njegovih žarkih. Pa se je skrilo solnce in v moji duši je praznota, žalost.«

»Angelo, zdaj ko trpiš, misli na sliko Kristovega trpljenja. Ko ozdraviš, boš slikal iz srca. Ali naj rečem gospe Feliciti, naj ti bere iz sv. pisma o Kristovem trpljenju, da si ga boš predstavljal bolj živo?«

»Le naj mi bere! Saj bo to tudi njej v veselje.«

Kapucin je vstal in se poslovil.

»Pridi me še obiskat, prijatelj! Rad te imam in vem, da je sleherna tvoja stopinja zame polna nesebičnosti.«

»Pridem,« je rekel pater, mu podal roko in odšel.

Od tedaj mu je Felicita čitala o Kristovem trpljenju na vrtu Getzemani, kjer je potil krvave kaplje, o sodbi pred Ano in Kajfežem, pred Herodom in Pilatom, o bičanju in kronanju z ostrim trnjem, o obsodbi v smrt, brala je, kako so Kristu naložili težak križ na rame, kako je padal pod njim, kako so ga na Golgati pribili nanj in kako je umiral v grozних bolečinah. Poslušal je in veliko mislil in polagoma se mu je vračal v dušo paradiž mladih dni. V sanjah so se mu prikazovali angelci-krilatci in svetniki v domači cerkvi tam gori v gorskem zakotju. Videl je zlato polje spomladi in zadovoljne kmete s srečo na obrazih, kako so šli počasi v božji hram. Ko je prebrala, jo je prosil, naj mu bere še enkrat. In brala mu je osem dni, ko se mu je vračalo zdravje, vedno znova.

»Beri mi še kaj, Felicita!«

Vzela je »Hojo za Kristusom« in brala o samozatajevanju, pokori, ljubezni in smrti. Ko je dokončala, se je zjokal in mislil na svojo preteklost. In videl je tam mnogo napuha, mnogo bridkosti, ki jih je napravljial svoji Feliciti. Sedel je v postelji, objel svojo ženo in jo ihte prosil odpuščanja.

»Odpusti mi, ljubica! Koliko skrbi sem ti delal, ko sem lazil s prijatelji po beznicah in sem bil povsod, le

doma ne. Zadostiti ti hočem za to, Felicita. Jutri zjutraj naj mi prinese pater Francesco Boga Odrešenika!»

»Hvala ti za to veselje, Angelo! Vedela sem, da se ti vrne paradiž zlate mamice.«

Poljubila ga je na čelo in mu šepetala dolgo o svoji globoki, zvesti ljubezni.

Zjutraj je prišel pater Francesco z Bogom in izpovedal in obhajal svojega prijatelja. Prvi zlati solnčni žarki so se smehljali skozi okno na srečnega Angela. Dolgo je imel uprt obraz v strop in mislil, mislil na Krista na Golgati in na knezovo naročilo. Hotel je pričeti s slikanjem takoj, dovolj se je čutil krepkega, zdravega.

»Ali si mislil kaj na sliko v trpljenju?« je vprašal kapucin.

»Mislil sem, Francesco in zdaj jo imam jasno pred seboj. Samo moči naj mi da Bog, da izročim platnu največji trenotek v zgodovini človeštva. — Felicita, napravi mi posteljo v ateljeju! Dolgčas mi je po njem.«

»Zdaj ne smeš še slikati. Ozdraveti moraš prej popolnoma.«

»Trenotek zamujen, se ne povrne noben. Za umetnika velja to vedno.«

Vstal je in se oblekel. Niso se mu tresle roke in ni čutil več slabosti.

»Kaj počneš, Angelo!«

»Utrdi se še malo, prijatelj!«

»Dovolj sem močan, ne bojte se za me! Felicita, pojdi in stori, kakor sem ti ukazal. Spati hočem v ateljeju; nihče naj me ne moti tam, niti zdravnik! Če bom česa potreboval, bom zvonil. Razpnite platno, prinesite na mizo čopiče, paleto, barve!«

»Ne delaj še, Angelo, da spet ne zboliš.«

»Kristu moram tudi kaj žrtvovati, Felicita. Že dolgo mu nisem ničesar.«

Pater se je poslovil, Felicita je pa težkega srca ubogala svojega dragega Angela; ukazala je služkinji napraviti posteljo v ateljeju, razgrniti na stojalo platno, postaviti na mizo čopiče, paleto in barve.

Angelo je odšel v svoj atelje, kot bi šel v svetišče. Pozdravile so ga stare skice, kipi Apolona, Herkula, Medeje. Sedel je na posteljo in gledal skozi okno na morje. A njegovo oko ni videlo lepote italijanskega jutra, njegov duh je bil zamaknjen. Pred njim se je dvigala Golgata.

Na njej so pribili na križ Krista. Med nebom in zemljo je visel v velikih bolečinah. In na njegovi levi in na njegovi desni je visel razbojnik. Vojaki so pa vzeli Kristova oblačila in suknjo, ki je bila brez šiva. In so rekli med seboj: »Nikar je ne režimo, ampak vadjajmo za njo.« In so vadjali.

Poleg Kristovega križa so stali njegova mati, Saloma, Marija Magdalena in Janez. Ko je videl Kristus Marijo in Janeza, je rekel svoji materi: »Žena, glej, tvoj sin!« In Janezu: »Glej, tvoja mati!«

Ljudje so se gnetli po Kalvariji, si šepetali in gledali križanega Krista. In pismarji in farizeji so se mu rogali: »Drugim je pomagal, sam sebi pa ne more. Glej ga, ki tempel božji podira in ga v treh dneh zopet zida.« In zasmehovali so ga tudi vojaki, on je pa pogledal proti nebu in prosil nebeškega Očeta: »Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo.« In levi razbojnik je škripal v bolečinah z zobmi in klel: »Ako si Kristus, stopi s križa dol in pomagaj sebi in nama!« Desni ga je pa svaril: »Ali se ne bojiš Boga, prijatelj? Midva po pravici trpiva, ta pa ni storil nič hudega.« Obrnil se je h Kristu in mu rekel: »Gospod, spomni se me, kadar prideš v svoje kraljestvo.« In Kristus mu je rekel: »Resnično ti povem, še danes boš z menoj v raj.«

Bilo je okoli šeste ure. In stemnilo se je po vsej zemlji do devete ure. — In Kristus je jasno videl pred seboj vso preteklost in prihodnost, grehe vsega človeštva je čutil na svojem telesu. In ob deveti uri je zavpil z mogočnim glasom: »Eli, eli, lama sabaktani!« In zažejalo ga je, da je slabotno vskliknil: »Žejen sem!« Vojak je napojil gobo z jesihom in jo nataknil na trs in mu dal piti. Ko je Kristus pokusil, je rekel: »Dopolnjeno je! Oče, v tvoje roke izročim svojo dušo.« In je nagnil glavo in umrl. Zagrinjalo v templju se je pretrgalo na dvoje od vrha do tal, skale so pokale, grobovi so se odpirali, mrtvi so vstajali. Stotnik, ki je stal ob križu, je dejal: »Resnično, ta človek je bil Sin božji!«

»Dopolnjeno je! ta veliki trenotek hočem naslikati, velikega Krista hočem naslikati, ki sicer visi mrtev na križu, a mu odseva z obličja božanstvena velikost, ki je vzdramila mrtve iz grobov, ki je zapovedovala vetrovom, ko je v mukah in ranah rešila človeštvo in raztrgala dolžno pismo.«

Prijel je za čopič in ustvarjal z velikim zanosom. Ni se brigal za slabosti, ki so ga obhajale, za pot, ki mu je lil po čelu, za kašelj, ki ga je nadlegoval. In ko je zvečer poklical Felicito in ga je skrbno gledala in vpraševala, ji ni tožil v ničemer, le povečerjal je in legel. A spal ni, mislil je, in če so se zaprle trudne vehe, je v sanjah nadaljeval svojo sliko.

Štirinajst dni je slikal in se trudil. Oči in lica so postala udrta, koža je visela ohlapna na telesu. Sleherni večer je zagrnil nedogotovljenega Krista in če ga je Felicita prosila, naj ji ga pokaže, ji je odvrnil: »Počakaj, ljubica, da izmojstrim delo.«

»Angelo, slab si in kašljaš. Ne slikaj dalje!«

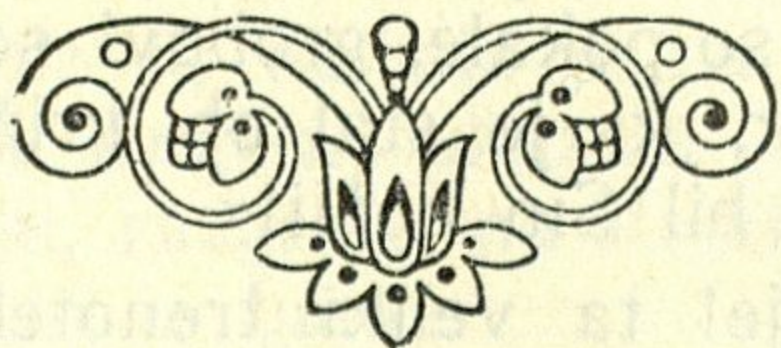
»Moram, Felicita. Treba je žrtve. Če zamudim ta trenotek, se ne vrne morda nikdar več.«

Zadnji dan je slikal tudi pri luninem svitu. Velik zanos je prišel v dušo, njegove zenice so se nategnile, zbral je poslednje telesne sile, da je dokončal.

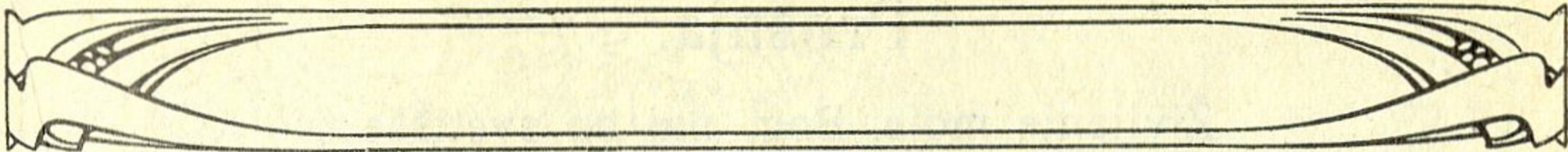
»Dopolnjeno je!« je vzkliknil od veselja, pokleknil pred sliko in molil in gledal Boga-Odrešenika sredi med razbojnikoma, Marijo, Marijo Magdaleno, Salomo in Janeza, poleg križa, vojake in Farizeje s sovražnimi, od škodoželjnosti se smejočimi obrazi. Čez vso sliko je bila razlita velika senca, le Kristus se je svetil v svojem veličanstvu kljub temu, da je otemnelo solnce.

»Hvala ti, Kristus, da si mi dal doživeti ta trenotek!«

In čudil se je ubranosti barv in kontrastom, izražnim v obrazih, čudil se je svojemu Kristu, ki ga je ustvaril v trpljenju. Med duševnim veseljem je utrujen zaspal, s hrbtom naslonjen ob mizo, z radostnim, rajskim nasmehom na obrazu.

Josip Lovrenčič:

Vipavska romanca.

Med brajdami je šel v jesenski popoldan
in sam Bog ve, kako v srce se vzel nemir je čuden
in črne misli, kakor jata vran
bi vzdignila se z ravni, ki jo je zasnežil gruden.

In šel . . . Pozdravljal ga med listi je za grozdom grozd
rumenozrel in se do smeha čudil:
Prijatelj, črne misli s tabo in bridkost?
Kakó, kakó, sem jaz jih vzbudil?

Nasmej se jim v slovo, kaj ž njimi pital bi dolg čas,
če se mu zdi, pa sam naj zeha
in družbo iskat gre v deveto vas —
pri nas je vrisk doma in družba smeha! — —

Med brajdami se vračal je v jesenski podvečer
in sam Bog ve, ob čem se v srcu smeh je vkresal,
da bil je — še nikdar tako — galanten kavalir:
sanjavi luni na nebo je dobro voljo stresal! . . .

Pomlad.

Nad srébrno goró je vstalo zlato solnce
in radodarno vrglo je čez plan
oživljajoče svoje žarke
in lep pomladni dan.

In polje zapuščeno je ozelenelo,
vzbudilo se življenje sredi njiv
in iz dreves cvetočih
se oglasil je spev veselo živ:

Pozdravljeno, pomladno solnce,
k nam te poslal je večni gospodar,
da stvarstvo kličeš spet v življenje,
zato naj hvaljen bo vsekdar!

Prošnja.

Življenje moje, Bog, naj bo svetišče tvoje,
sezidano iz trdih, težkih dni,
in verna misel, tebi posvečena,
naj žarko v tem svetišču ti gori!

Brez tebe — kaj naj je življenje?
Ti si resnica, ti si volja, ti si moč!
Brez tebe pot korakov mojih
bi iz noči blodila v noč . . .

V nejasno noč praznote gladne, vroče žeje,
ki dušo do obupa žge,
v nejasno noč nemirnega iskanja,
ki cilja svojega ne ve! —

Zato, o Bog, poslušaj in usliši,
kar prosi duše verne vdani glas:
Življenje moje bodi ti svetišče
in srečen bom na večni čas!

V noči.

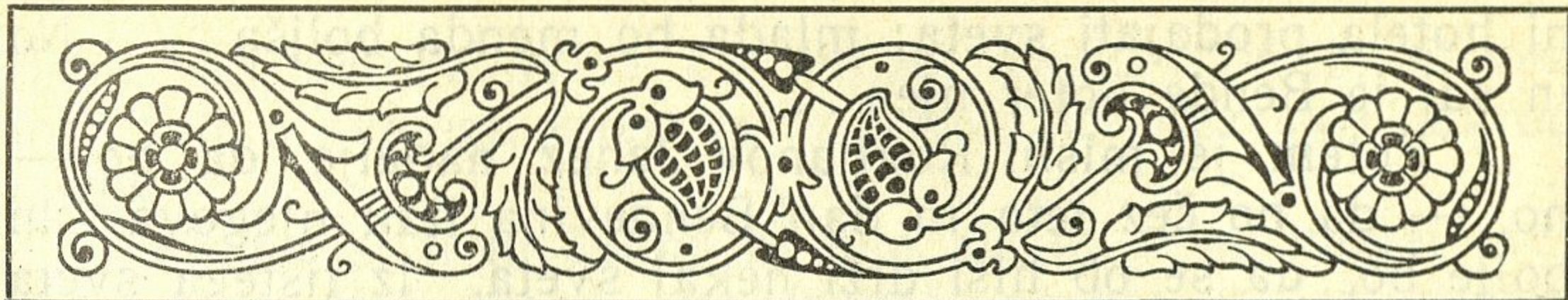
Od vzhoda noč v temó ovita je prišla
in vzrastla je od zemlje do nebá.
Ko zvezde je na njem prižgala
je hrepenenju roko dala
in šlo
je ž njo:
Z utrinkom zvezdnim mu začrtala je smer
in ž njim hitrost mu določila,
in prej ko roka bi odprla dver
nad domovino so tehtala se že misli krila:

Pozdravljena polja,
pozdravljene góre,
pozdravljene hišice dremajoče;
da vas ni, kako kremenela bi volja,
da vas ni, nikdar ne zmore
srce, kar sanja in hoče!

In misli padle so izpod neba in poljubile rodno grudo,
vsesale moč — ljubezni njene čudo
in vrnile v srce so se kot živi žarki zlati . . .
O domovina, domovina mati!

Goljuf.

Črtica. — Spisal Pavel Perko.

I.

Bil je debel in nekoliko zabuhel v obraz; počasne, malo neokretne hoje in oblečen v debelo hodnično srajco, ki je bila vedno tesno napeta ob mesnatih lakteh.

Tak je bil Rogljanov Janez. Pri sosedih ni bil priljubljen. Bil je preveč samosvoj in premalo odkritosrčen.

Kolikrat je hodil pred svojo hišo gori in doli, gledaje v tla in mrmrajoč sam s seboj. Včasih je postal ter pogledal okrog sebe skoro boječe, ali ga kdo vidi ali ne. In ko ni bilo nikogar, je šel za hišo na vzvišen kraj ter od tam meril z vajenim pogledom prostor okrog sebe. Trata in polje in vsa posest njegovih sosedov daleč okrog mu je bila znana. Vedno je računal s »parcelami« in vedno ugibal, kako bi si prikupil še kaj sveta ali pa ga zamenjal s sosedom v svoj dobiček... Sosedje so ga poznali in pravili, da ni dobro spuščati se v kupčije z njim... In res se ni zlepa našel kdo, ki bi bil hotel stopiti z njim v resna pogajanja.

Takrat je umrla soseda Bolantačka. Bila je vdova, ki je imela za rajnim možem majhno hišico in nekaj parcel sveta okrog vogla. Zapustila je hčer Ano, ki je bila že bolj v letih. Ta je torej postala za njo lastnica hišice in nekoliko sveta. Sosed Bende pa je bil Anin boter in ob enem postavljen kot varih njenega premoženja.

Tedaj torej, ko je umrla stara Bolantačka, je Rogljanov Janez mislil takole: Sosed Bende ima zelo malo sveta okrog svoje hiše; na eni strani komaj toliko, da kap bije na njegovo. Sedaj bi bila prilika, da Bende kupi nekaj sveta od Ane Bolantačeve. Stara je bila svojeglavna in

ni hotela prodajati sveta; mlada bo menda boljša . . . No in saj je Bende boter njen . . .

Potem je mislil Rogljanov Janez nadalje, da bo — no, — da bo čez leto in dan Bende vina itak njegova. In bolje bo, da se ob hiši drži nekaj sveta. Iz tistega sveta in iz hiše bi se dalo kaj napraviti . . .

In Janez je čez dalje hitreje stopical okrog svoje hiše ter se gladil po napetih laktih. Zabuhlo lice mu je gorelo; v očeh pa se mu je bliskalo veselo upanje . . .

»Če bo le mlada hotela kaj slišati o kupčiji?!«

Ta misel ga je zaskrbela. In nehote je zapičil konce prstov globoko v rokave svoje srajce, da se je izvalovila debela koža pod njimi.

Dokler je živela stara Bolantačka, se je držala Ana njenih besed kakor evangelija in ker stara ni bila za prodajo, seve, tudi mlada ni bila. Sedaj pa, ko je stara mrtva, menda ne bo težko pregovarjati . . . In Bende —, slab boter in slab mož bi moral biti, ko ne bi imel toliko moči, da bi pregovoril neizkušeno babnico . . .

In Janezu je čez dalje lepše upanje sijalo raz obraza. Oko mu je bliskalo, ko je merilo svet med Bendetom in Bolantačkino hišo. Misli pa so mu hitele v prihodnjost — in vesele misli so to bile . . .

Na Dobračevi je zazvonilo. Tužni glasovi zvonov so se razlili čez ravan in ljudje so rekli: »Bolantačka je umrla; jutri jo bodo zakopali.«

Rogljanov Janez je dvignil glavo. Malo je postal in obraz se mu je zresnil . . . V tem trenutku pa je tudi sosed Bende prišel mimo vogla. Vjela sta se z očmi.

»Je umrla!« je zaklical Janez in z glavo pokazal proti Bolantačevi hiši.

»Umrla —« je dejal Bende in se počasi približal Janezovi meji.

»Veš, kaj sem premišljeval,« je začel Janez — »stara Bolantačka, Bog jej daj mir, je bila dobra ženska, a zelo trdovratna.«

»Trmasta je bila!« je pritegnil sosed Bende. »Na mar mi pride, kako sem jo obdeloval zavoľjo sveta, ki sem ga mislil prikupiti. Pa je bila vsaka beseda bob v steno. — Vrag je to, če se mora človek prepirati z ženskami.«

»Res je. Toda mlada bo boljša.«

»Tudi jaz bi mislil tako . . . Veš, prišlo mi je zopet upanje, da bi se dalo dekle preprostiti in bi mi prodala

tistih par metrov sveta ob mojem voglu. Da bi človek vsaj toliko svojega imel, da bi kokoš šla brez skrbi okrog hiše.«

»Boter si ji in čudno bi bilo, da bi je ne mogel pregovoriti. — Veš, sosed, ako drugače ne gre, jaz ti prodam polovico parcele tam pod jarkom. Ta svet meji na Bolantačkino njivo. Ako se dekle drugače ne da pregovoriti, potem zamenjaj z njo. Ti ji daš magari par metrov več sveta, ker svet ob jarku je nekoliko močviren. Ona pa naj ti odstopi par sežnjev ob tvoji hiši. Tako bo obema prav. Ona bo imela prav za prav še več sveta pri hiši; a tvoja hiša bo vredna toliko več . . . Kaj misliš?«

»Poskusiti hočem,« je rekel Bende po kratkem premisleku, »ko zagrebemo Bolantačko, bom stopil enkrat tja k dekletu in govoril z njo.«

II.

Zvonovi so zvonili . . . zvonili . . .

Žalosten je glas zvonov, ko ti leži na mrtvaškem odru draga oseba in ko to zvonjenje naznanja, da so za ta svet pretrgane vezi . . . In čim slajše so bile vezi, tem bolj žalostni so glasovi zvonov.

Ana se je spominjala skrbi in ljubezni rajne matere in neizrečeno bridko ji je bilo pri srcu. Začutila se je samo in zapuščeno od vsega sveta, siroto brez varstva in pravic. Ko je stopila iz hiše in videla, kako Rogljan in Bende stikata glave, jo je zapeklo še bolj, pa sama ni vedela zakaj. Spomnila se je, kako rajna mati Rogljana ni imela za dovolj zanesljivega in kako je tudi Bendetu tem manj zaupala, čim bolj se je družil z Rogljanom . . . In Bende je boter in od gosposke ji postavljen za variha in oskrbnika . . .

Ana se je umaknila nazaj v vežo; soseda je nista bila niti zapazila. Zvonovi pa so zvonili in zvonili . . . Žalosten je glas zvonov, kadar zvoni mrliču.

Ko pa so zakopali staro Bolantačko, tedaj šele se je naselila v majhno hišico prava samota in žalost! Kako je bilo vse prazno po kotih! Kako se je slišalo le tiktanje ure, ker ni bilo nikogar v hiši, da bi bil govoril in motil tišino . . .

Potem ni bilo dolgo, ko se je oglasil sosed Bende in rekel:

»Ana, zdaj si sama. Dolgčas ti je po materi, jeli?«

»Gotovo,« je rekla Ana ter bila naenkrat vsa solzna. Kako ne bi jokala! Svoje slabosti je imela rajna mati, res! Včasih je bila sitna, a kar je rekla, je bilo modro in premišljeno. — A sedaj je ni več! Oh, kako bo še pusto in dolgočasno na svetu!«

Ana se je sklanjala globoko doli na svoje ročno delo. In prav ji je bilo, da pride sosed Bende in se pomeni o materi.

»I, kaj bi —« je tolažil Bende, ki je bil mehkega srca. In skoro da mu je prišlo na mar, da je on vendarle boter in da bi moral skrbeti za Anine koristi. »Kaj bi jokala! Jokati ne pomaga. Rajna je oslabela in šla je, kamor bomo šli prej ali slej vsi... No, pa toliko ti je le zapustila, da se pošteno preživiš. Malo lažje ali malo težje —, da se človek le preživi. — Poglej mene! Jaz imam otroke; a sveta skoraj nimam drugega kot hišico... Pa kaj sem že hotel reči: hotel sem te prositi, veš kaj, ko bi mi odstopila polovico parcele tam ob moji hiši. Otroci skačejo okrog hiše in dopovej jim človek, ako moreš, da po tujem ne smejo. Prav tam, kjer bi ne smeli, ti poskačejo in ubijejo rušo. Nerodno je to. — Kaj, Ana, ko bi mi prodala tistih par metrov sveta?«

Ana je sklonila glavo še nižje in težko ji je bilo pri srcu. Ura je tikatakala na steni. Mimo okna je vozil voznik in pokal z bičem. Iznad gorâ je vstajalo nekaj meglic, ki so se zbirale v oblake... Po sobi je hodil Bende in čakal na odgovor.

»Kaj bodeš rekla, povej!« se je vstavil pred njo. Mislil si je pa: »Taka bo, kot je bila rajna: ne bo se dala kreniti.«

Že je hotel zastaviti trdo besedo; pa premislil se je. — Dekle ima morda prav, da ne proda. Svet se drži lepo skupaj; in rodoviten svet je to. In čemu sploh kupčevati. Par pedi sveta več ali manj: nekaj kapesa bi zrastle pomladi in nekaj fižola, ako bi otroci vsega ne pohodili in polomili. To bi bilo vse, kar bi imel od tega sveta.

»Boter Bende, vsa sem še razburjena radi materine smrti. Danes ne morem nič reči. Le to vem, da je mati z vso dušo visela na tej njivi in je vedno trdila, da je bolje sveta prikupiti nego prodajati... Sicer pa, ako je včasih kak otrok skočil preko meje, nikdar nisva nič rekli; saj smo si svoji.«

»Imaš prav. Zavoljo tega ostanemo vendar le prijatelji. Jaz sem mislil le tako . . . Saj pravzaprav mi je vse eno.«

In sosed Bende je odšel; pa ni bil hud. To je dobro delo Ani Bolantačevi.

III.

»Kakšna bo? Kako si opravil?« je vprašal Rogljanov Janez.

»Takšna je, kakršna je bila rajna . . . Ne proda. — Sicer pa par pedi sveta sem ali tja. Ni vredno, da bi se človek gnal v to.«

Janez pa se je porogljivo nasmehnil, kot bi hotel reči: »Pa le nimaš toliko moči kot slabotna ženska . . . In vendar si mož in celo — boter.«

In ta zasmeh je Bendeta bodel v dušo.

Ko bi se bilo vredno prepirati z ženskami, še enkrat bi šel in trpko in surovo bi hotel nastopiti . . .

»Pa najmi koga drugega, da gre mesto tebe,« je svetoval Rogljanov Janez. Videti je bilo, da mu je veliko do tega, da stvar izpelje.

»Morda misli le na svojo korist,« si je dejal Bende. Toda veliko ugovarjati mu ni smel: saj je bil njegov dolžnik . . .

»Čakaj, soseda Jernaja dobim; tega pošljem k njej. Pobožen je in ona ga spoštuje. Ni zlomek, da bi se ženska ne dala omečiti . . . Prav imaš! Jernaja poprosim!«

Sosed Jernaj je bil res dober mož; le nekoliko prelahkoveren. Ko mu je Bende razložil svojo misel in ko je še Rogljanov Janez pristopil, je menil, da je kar njegova dolžnost, da gre in ostro poprime Ano. Z rajnim očetom njenim sta bila dobra prijatelja, to se mu je zdelo, mu daje pravico, da jo sme svariti bolj ko drugi.

»Tako ti povem, Ana,« je dejal, »za boljšo sem te imel, kot si v resnici. Da bi tako trdovratna bila, nisem verjel. Poglej, ali bi ne bilo najbolj krščansko, da prodaš nekaj malega sveta in sosedu pomagaš iz zadrege. Ti si sama, on pa ima otroke, ki potrebujejo prostora. Kaj torej hočeš? Cemu se ustavljaš?«

Ana se je začudila, da tudi Jernaj prihaja s tako mislijo. Za hip se je vprašala, ali je morda vendarle res preveč trdovratna in ali ni rajna mati vse le prečrno videla . . . Že je dvomila, kaj naj odgovori.

»Tako ti svetujem, daj se pregovoriti. S sosedi živi v miru, ako le moreš. Tako so meni rajna mati — Bog jim daj dobro — vedno pravili. Sosedu stori dobro, kjer mu le moreš. Glej, moj sosed je Rogljan. Drugi ga ne marajo, a jaz —, povem ti — živim prav v miru ž njim. Meni se ne zdi napačen človek . . .«

Ana se je spomnila, da je Rogljanov za poroka Jernaju . . . In vsa zadeva ji je bila naenkrat bolj jasna. Dobila je pogum ter rekla:

»Veste, sosed Jernaj: ne morem! Rajna mati tega ni hotela; je že vedela zakaj. — Jaz tudi ne smem!«

Jernaju je ob tej odločnosti upadla polovica poguma. Vendar obupal ni.

»Če se ti zdi škoda trgati svet, pa zamenjaj. Bende pravi, da misli kupiti od Rogljana parcelo sveta tam pod jarkom. Od te parcele ti odstopi polovico, no in svet imaš lepo skupaj in nič manj ga nimaš, četudi Bendetu odstopiš. Kaj praviš na to?«

»Rogljanov svet pod jarkom je močviren; moj pa je suh in rodoviten. Za močviren svet vendar ne morem zamenjavati suhega!«

»To je res,« se je vdal Jernaj. »A zato pravi Bende, da ti da toliko več . . . Sicer pa — (in Jernaj se je zazdel samemu sebi nespameten, da se vtika v zadevo, ki njega ne briga) — sicer pa napravite kakor veste in znate!«

In odšel je nevoljen sam zase.

Ana pa se je v tem hipu spomnila starega kočarja, ki je bil strehar in moder mož v okolici. Kar spomnila se ga je in v hipu ji je bilo jasno, da mora iti in se posvetovati z njim. Ljudje so se radi zatekali k njemu po svet; zakaj bi se tudi ona ne?

»K njemu grem; njega poprašam!«

In vstala je in šla. Neka malodušnost, ki se je je bila polastila, ko je videla, da je sama na svetu nasproti tolikim —: ta malodušnost je kar izginila.

»Kočar bo gledal na mojo korist in pritrdil mi bo, da delam prav! To vem, da bo!«

In glejte, ni se varala. Strehar Kočar ji je takoj dal pameten svet. Na kratko in brez ovinkov ji je rekel:

»Ne smeš, tako ti rečem! Bog varuj prodajati! Bende bi ne bil veliko na boljem, a ti bi bila na slabejem. Le poslušaj, kar ti rečem: Bog varuj! (In globoko so se mu vdirala neobrita lica, ko je vlekel iz pipe.) — Ne pro-

dajaj! O Bendetu ne rečem nič. A kjer je Rogljan vmes, tam ne kupuj in ne prodajaj! To rečem!»

»A kaj naj odgovorim, ko vem, da me bodo zopet silili?»

»Hm. Reci da ne, pa je konec besedi. Boljša prva zamera, nego druga.«

Ko je šla od Kočarja, je čutila v srcu neko trdno, neomahljivo samozavest, katere dotlej ni poznala. Da, da! Doslej je bila otrok, ki je prepuščala večje skrbi le materi. Sedaj pa je sama na svetu. In treba je, da je odločna!

IV.

Tista jesen je bila zelo deževna.

Pusti so deževni jesenski dnevi. Enakomerno ti pada dež in enakomerno otožno ti kaplja od strehe v žleb in po žlebu navzdol; kakor da bi kdo z lahkim lesom tolkel na pločevino. Ne da bi ti bilo treba gledati skozi okno —, že po tem veš, da dežuje . . .

Človek je ob takem vremenu zaspan in slabe volje. Pravega dela ni; človek ne ve, kaj bi počel.

Bende, ki je bil bolj dninar nego rokodelec, ta dan ni imel dela, a misli in skrbi je imel dovolj in te je hotel pregnati s pijačo.

Ni bil pijanec. A ta dan je bil morda zadnji v domovini in vino mu je žalost slovesa vsaj nekaj zmanjševalo.

Na tihem je bil sklenil, da gre v Ameriko in do danes tega ni povedal nikomur razen ženi. Čutil je, kako je bil zlezal v oblast Rogljanu. Na tihem je hotel iti in zaslužiti, da reši sebe in družino. Krčmar Berton mu je imel posoditi za pot.

»Veš, pa ne zameri, Ana,« je dejal, ko je prišel mimo hiše, kjer je Ana stala na pragu. — »Ne zameri, če sem se vtikal v tisto prodajo . . . Kaj meni mar, ali prodaš ali ne prodaš; jaz grem v Ameriko.«

»Pa ne res?» se je začudila Ana.

»Res! Pa tiho bodi. Veš, do danes tega nisem trosil okrog. A morda odrinem že jutri. Berton mi da za pot in potem —. Če bi se primerilo, Ana — (in solzne so mu postale oči) — če bi se primerilo, da bi Rogljanov — saj veš: zaupati mu ni . . . Če bi se primerilo, da bi zapodil iz hiše ženo in otroke . . . To sem te hotel prositi, Ana! Sama si, mati ti je umrla, prostora imaš na drugem koncu

dovolj . . . Če bi jih vzela pod streho: to sem te hotel prositi. No pa, saj ni da bi —.«

In odšel je naprej, moker in reven.

Pri Bertonu pa je nastal prepir, da se je čulo ven in da so ljudje postajali pred vrati. Pa saj večkrat nastane prepir in ljudje postajajo pred vrati. Toda, danes je vpil Bende, ki ni bil pijanec, a danes je bil slučajno pijan. In vpil je visoko in kričeče, da je človek hote ali nehote ostal in poslušal.

»Goljuf! Goljuf, da veš! Goljuf si bil in goljuf ostaneš!«

»Kedaj sem te —, povej, kedaj sem te goljufal!« je ugovarjal Rogljanov Janez. Vsled jeze je bil postal bled in smešno je bilo videti zabuhel obraz, pa bled . . .

»Goljuf si in ne zaupam ti, da veš. Tudi tedaj ne, kadar mi kaj daješ ali ponujaš. — Travnik pod jarkom mi ponujaš, a jaz ga nočem! Ne zaupam ti, da veš!«

In vdaril je po mizi, da so zažvenketali kozarci. — Gospodar Berton je vstal in čakal neodločen, ali naj spravi Bendeta ven, ali naj posluša, kaj bo odgovoril Janez.

Janez pa — že poprej bled — je postajal še bledejši. A premagoval se je do skrajnosti.

»Dobro, ako nočeš! Meni prav! Hotel sem ti dobro, ker vem, da si revež . . . Toda sedaj — (in vstal je ter se postavil ob robu mize) — sedaj plačaj! Plačaj v štirinajstih dneh, sicer —!«

In vdaril je po mizi s pestjo, da so se mu potresli hodnični rokavi gori do debelih laktov.

»Vse dobiš, tako ti povem! Jutri me bo vzela Amerika in potem ti vržem tiste krajcarje — in narazen sva, da veš!«

Janez je bil že prišel do vrat in hotel oditi. Zadnje besede pa so ga spekle, da se je obrnil in stopil nazaj.

»Pa ne —« je rekel, »ampak dom ti prodam. In ženo in otroke ti spodim iz hiše. Tako bo!«

Bled je bil, a z nobeno mišico ni trenil. Oko se mu je tako ostro vpiralo v Bendeta, da Bende za enkrat ni vedel, kaj naj odgovori . . .

Janez pa, kot da se je domislil nekaj važnega, se je vpri z rokama ob mizo in kričal:

»Prašam te, ti Bende, ali si mož, ali si baba? Mož nisi! Ko bi bil mož, bi znal krotiti trmo tiste dekline Bolantačeve, ki si ji boter . . . Poglej svojo hišo! Voda

ti izpodjeda zidovje, ker jarek drži tik do zida. Ob deževju ti izpira voda vso steno. Zdaj in zdaj ti bo izpodjedla podstave . . . No, in kaj ti je bilo treba drugega, kot da dobiš moj travnik pod jarkom. Po travniku bi bil napeljal vodotok, ob hiši pa škarpo postavil. In lahko bi jo bil postavil, ko bi ti bila dala deklina tisti svet . . . Tako pa ti bo kmalu vredna hiša toliko, kolikor je vredna groblja kamenja. Tako je!

Bende je hotel ugovarjati, toda ni mogel do besede.

»Vodo bi bil napeljal do Bolantačeve njive. Proti cesti bi jo bil napeljal. In lahko bi jo bil napeljal; saj bi jo bil po svojem!«

Še bi bil kričal; toda iz kota sem se je pojavila sloka postava starega Kočarja, Bog sam ve, kje se je bil vzela. Doglej ga nista bila zapazila niti Bende, niti Janez.

»Postoj ti Janez, da te nekaj vprašam!« je rekel in glas se mu je tresel razburjenja. »Ti Janez, si rekel, da bi bil napeljal vodo proti cesti. Toda med jarkom in cesto je sedaj Bolantačkina njiva —!«

»Kaj potem —?« je vprašal Janez porogljivo.

»Kaj? Na njivo vendar ne bodeš napeljeval vode . . . Njiva je dekletova last. — In edino to njivico ima po rajni Bolantački!«

»Dekle in njiva meni nič mar . . . Ako skopljem vodotok do njive, kdo mi more braniti? Svet je moj! Čez njivo bo voda strugo delala sama, ali pa naj deklina gradi škarpo!«

»A, tako?!« — In Kočar se je obrnil ter izginil v kotu mežikaje z očmi.

»Dobro si mu povedal!« je dregnil sosed Kočarja. »Na, pij!«

Kočar pa ni pil, ampak samo mežikal je. A obraz mu je bil resen in trd. — Tedaj pa se je zjasnilo tudi Bendetu. In zasmel se je ter se udaril po čelu:

»Ha! A tako si mislil?! Glej ga, kakor sem rekel, tako je: goljuf si in goljuf ostaneš.« — In zrastel je in z očmi je bliskal, — »Hišo bi bil obvaroval, kaj ne? Pa ne meni ampak sebi bi jo bil obvaroval. Ker na to si čakal, da me zapodiš iz hiše potem, ko bo enkrat hiša na trdnem . . . A rečem ti, le imej jo! Imej jo tako, kakršna je! Poženi mi ženo in otoke, a hišo naj ti izpodje voda — voda — —. In voda naj ti hišo izpodje! Tako ti rečem!«

Tisto noč je odšel Bende. Vsi so se začudili, ko se je reklo: »Bendeta je vzela Amerika.«

Ta in oni je pristavil: »Dvomim, da bi se izrezal Rogljanu. Kar Rogljan prime, tega ne izpusti!«

»Ne bo več veliko prijemal, ne!« je pripomnil kmet, ki je tisto jutro šel po cesti in se vstavil ob gruči sosedov.

»Kdo ne bo prijemal?« so vpraševali.

»Ali ne veste? Rogljanovega Janeza ni več!«

»Kako?! Ali je —?«

»Pravkar so ga dobili mrtvega . . .«

»E —! Ni mogoče! Še včeraj sem ga videl.«

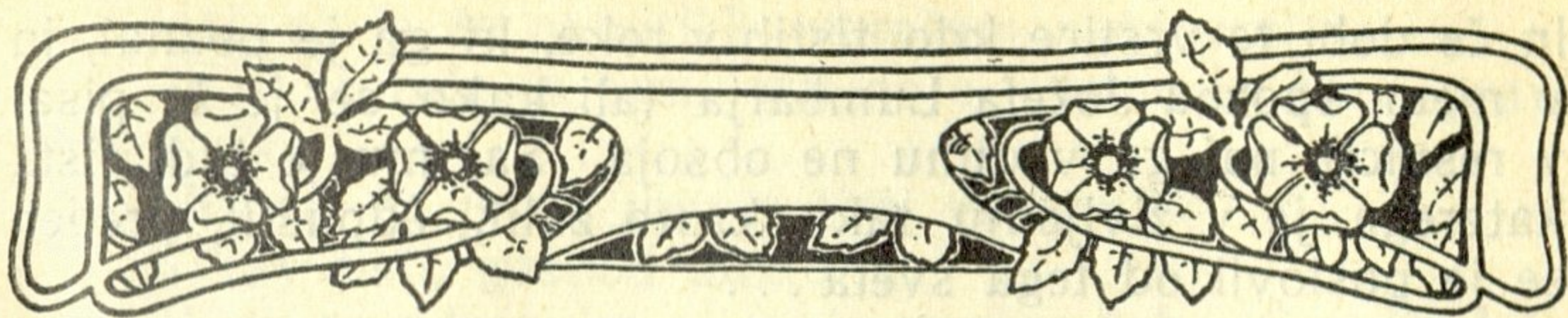
»I, kajpak! Prišel je pozno domov; vinjen in razburjen je bil. Deževalo je in treskalo, kakor veste. V najhujšem nalivu je tekal okrog hiše gologlav in golorok. In vpil je, da ga je bilo slišati do tretjega sosedu: »Podira se, podira se! Pomagajte, podsulo me bode!« Grozno je tulil. Sosedje so prihiteli in Mevže in Andrejka sta ga komaj spravila na ležišče. Potem je zaspal. — No in danes zjutraj so ga dobili mrtvega . . .«

»A —! Glejte si!« so se čudili drug za drugim. »Takšen je bil, da je vedno kaj premišljeval in tuhtal. Jaz mislim: prej ali slej bi se mu bilo itak zmešalo,« je pristavil sosed.

Bende je izvedel o Janezovi smrti, ko je bil že v Ameriki. Ženi je odpisal dolgo pismo, kjer pravi: »Bog mu daj dobro; hud nisem bil nanj. Ako bi mi bilo dano, bi ga bil hotel prositi odpuščanja. Pa kar je, je. Delam pridno in ako Bog da srečo v par letih prislužim toliko, da se dolgovi poplačajo in se domačija postavi na kak bolj primeren kraj. Sicer pa: malo časa smo na svetu in za ta čas bo že . . . Kaj bi tisto!«

Pravdarska strast — gotova propast.

Po resničnih virih spisal dr. M. D.

red seboj imam akt številka 2318: Jože Lumbar, 10 let težke ječe ... zaradi hudodelstva poskušenege umora.

Kaj hoče ta akt, kaj ta številka 2318? Iz kaznilnice je. Tam štejejo kaznjence po tekočih številkah, kar naprej. Vsak kaznjeneec dobi svoj akt z novo številko. Tu so zbrane vse važne listine o njem, začeniši od obtožnice pa do zadnjega dne njegovega bivanja v ječi. Akt je torej živa priča hudodelčeve zgodovine od početka zločinstva dotlej, da ga posvetna pravica izpusti iz svojih rok. Ali akt števika 2318 mi je ostal bolj v spominu kakor mnogo-teri drugi akt. Zakaj, še preden je prebil Jože Lumbar tretjino svoje kazni, položili so ga v grob matere zemlje. Prišla je njegova žena z otrokom, pa moža, očeta ni več videla živega. Nesrečna rodbina!

Pa utegne kdo reči: Mar ni bolje, da nesrečneža te številke ni več med živimi, ni med svojci, ker jim je bil itak le v sramoto in koristil jim tudi ni več ničesar? In vendar — kolika nesreča za ženo, za otročiča: Mož, oče je umrl v kaznilnici! Ali ni to strašno? Strašno, tem strašneje, ako pomislimo, da bi bil danes morebiti dober gospodar na lastni zemlji, da ga ni obvladala pravdarska strast, da se maščuje nad lastnim očetom. Padel je enkrat, pa se ni mogel več dvigniti: po poti navzdol je prišel v kaznilnico z groznim hudodelstvom na vesti ...

Strašna je bila ta pot! Presodite sami, cenjeni bralci, če to ni res. Povem vam pa, da je vse to, kar vam pripovedujem, resnica, po večini naravnost iz akta številka 2318 vzeta. Seveda, imena so spremenjena. Naj nihče ne izve, kdo je bil ta »številka 2318«, odkod je bil, kje je zakopan.

In če dobi te vrstice kdo tistih v roke, ki ga je poznal, in v njem spozna Jožefa Lumbarja (ali kako se je že pisal v resnici), naj ga v duhu ne obsoja. Saj mu je tudi tisti, katerega je v življenju tako kruto žalil, odpustil, preden se je poslovil od tega sveta . . .

* * *

Tisti dan, ko sem ga prvič videl, je bil lep, vroč septemberski popoldan. Solnce je pripekalo, da je bilo joj. Šel sem po drevoredu, po senčni poti proti kolodvoru. Proti mi pride trop ljudij: Spredaj orožnik, potem šest možkih, dva pa dva skupaj zvezana za roki, zadaj pa orožnik. Bajoneti so se bliskali, obrazi so bili od prahu umazani, obleke prepotene. Ti potniki med dvema orožnikoma so bili novi stanovalci za kaznilnico, to je bil transport kaznjencev.

Prva dva med šestimi sta bila mlada fanta, ali poznalo se jima je po obrazu in po hoji, da sta iz krajev, kjer pijejo najslabši jeruš. Hotela sta se smejati, ko sta me ugledala, in to jima je obraze še bolj spačilo. Sodil sem, da sta gotovo v pretepu po preobilo zaužitem jerušu koga pobila, morda celo ubila. Za njima par možkih najboljše starosti, a razdrapanih oblek in topih obrazov. Morda sta ječe že navajena, morda hudodelca iz navade, tata, goljufa ali kaj enakega. Za tema gre pa — orjak, za glavo višji od njegovega druga v paru, očitvidno cigana. Ves ogorel je ta orjak v obraz; pa v lice mu nisi mogel videti, ker je oči povešal. Glava mu je čepela globoko med pleči, lasje so bili strašno skuštrani in brada mu je obkrožala ves obraz.

Ta mož mi je na prvi hip vzbudil zanimanje. Mislil sem si takoj: Ta ni kak tat ali potepuh, tega bode in mu kljuje vest in sram ga je, da mora hoditi vklenjen vštric cigana.

Po kaznilničnih pravilih morajo biti vsi novo sprejeti kaznjenci še tisti večer skopani, preoblečeni, ostriženi in obriti. V duhu sem si tistega orjaka v spomin vtisnil in sem bil že radoveden, kakšen vtis napravi na me, ko ga ugledam v kaznilniški opravi.

Drugi dan na vse zgodaj me pride klicat nadpaznik. Pove mi, da je enega od transporta prejšnjega dne vrgla zvečer — togota. Oblekli so mu prisilni jopič, sicer bi bil vse razbil.

»Ali se je že pomiril?« vprašam nadpaznika.

»Nič ne reče in tudi jesti noče, vedno le ždi,« pravi nadpaznik.

»Kateri pa je to, morda tisti velikan?«

»Prav tisti, gospod doktor.«

Hitro se odpravim v svojo uradno sobo. Časniki leže na mizi, pa ne ljubi se mi čitati. Vedno mislim na obraz tistega orjaka pri včerajšnjem transportu.

Težki koraki se čujejo po hodniku. Vrata se odpro, stražnik pripelje moža v sobo in javi: »Številka 2318, Jožef Lumbar.«

Pred mano stoji — orjak od včeraj. Pa glej, kar za glavo se mi zdi manjši. Ostrižen in obrit napravlja popolnoma drugačen vtis kakor prej. Zdi se ti, kakor da glava ne bi spadala k orjaškemu telesu. V obraz je sivkaste barve, ustnice so mu posivele. Zdaj je šinil z očmi proti meni, nato pa je zopet topo in nepremično zrl v tla.

»Lumbar, kaj pa ste imeli včeraj?« ga vprašam.

On ne odgovori ničesar. Paznik ga hoče z roko pozvati, naj odgovori. Jaz mu odmignem.

»Lumbar, jaz sem zdravnik; če meni ne odgovarjate ali ne govorite resnice, storite to le sebi na kvar. Povejte, ali vas ni včeraj vrglo?«

Lumbar vzdahne silno globoko in obrne zvedavo za trenotek oči proti meni. Bile so sive, globoko upale, pod njimi črni kolobarji. Sedaj jih je uprl vame, sprva še negotovo, kmalu pa bolj mirno. Zdelo se mi je, da so rosne. Vstanem ter stopim korak bližje.

»Lumbar, le povejte mi resnico, da vidim, ali ste bolni.«

Zdaj odpre usta, pa — nimajo glasu. Ustnice se premikajo, ali govoriti ne more.

Natočim mu kozarec vode in mu jo ponudim. Hlastno jo popije. Nadpaznik mi reče natihoma, da je to prvo, kar je v kaznilnici povžil.

»Ali ste lačni?« ga vprašam.

On odkima.

»Ali vas kaj boli?«

Pogleda me plašno in obotavlja je privzdigne roko — do srca.

»V srcu imate bolečine?«

»Oh, pa kakšne!« Pa komaj se mu je razvezal jezik, ga prevzamejo čustva in prsa se mu tako silno dvigajo,

da mu telo omahuje. Ponudim mu stol, odgrnem mu prsi ter ga preiščem.

Srce mu utriplje hitro in burno, ali o kaki napaki ali bolezni v notranjem telesu ni sledu. Videl sem, da ni nobene nevarnosti.

»Lumbar,« mu rečem, »vi niste bolni, ampak ste le strašansko razburjeni. Dam vas sedaj spet odpeljati v celico. Tega vam ne moremo prihraniti, to je vaša kazen. Danes ne bova več govorila, ali jutri ob tej uri si vas dam pripeljati. Ako bi vas pa danes zopet prevzela togota, me še pokličejo k vam.«

Paznik ga hoče odvesti, pa Lumbar se obrne k meni in reče: »Gospod — vem — kazen — ali hudo mi je, tako hudo — jaz ne prestanem tu!«

»Nikar ne obupajte! Kar se je zgodilo, se je zgodilo, kazen morate pretrpeti. Jutri vas pokličem, da vas zopet preiščem.«

Zdelo se mi je, kakor da bi se mu obraz nekoliko zjasnil, ko se je še enkrat proti meni ozrl.

Opravil sem svoje posle in potem naprosil predstojništvo kaznilnice za akt številka 2318. Ko ga prečitam, mi je bilo jasno, zakaj je bil Lumbar tako silno razburjen, zakaj mu je tako hudo pri srcu. Obsojen je bil zaradi poskušenege umora svojega rodnega očeta na 10 let težke ječe. Iz spisov sem zvedel, da Lumbar svoje krivde ni popolnoma tajil, ampak vedno in vedno poudarjal, da ne ve, kako je prišlo do njegovega dejanja, na katero se bojda komaj spominja.

Sklenil sem, da ga natančno izprašam, kako je prišel do strašnega dejanja. Vest se mu izčisti in pomiri, ako pride vse, kar spi kakor vestno čuvana skrivnost na dnu srca, slednjič na dan...

* * *

Drugi dan je bila nedelja. Po božji službi si dam privesti Lumbarja. Bil je veliko mirnejši in zaupljivejši, vsaj poglede je rad v me upiral in govorica mu je tekla še dokaj gladko.

Prigovarjal sem mu, naj mi pove, kako je prišlo do njegovega groznega čina. Ker sem bil spise številka 2318 že pregledal, bilo mi je mogoče opazovati, ali govori resnico ali ne. Ko je postal malo bolj zgovoren, sem odpustil

stražnika, ki ga je pripeljal, in mu rekel, da naj pride še le čez kake četrte ure zopet ponj.

Nato vprašam Lumbarja:

»Ali kaj mislite o tem, kako je to prišlo?«

»Gospod, noč in dan ne morem na nič drugega misliti kot na svojo reč.«

»Pa kako? Ali se vam ne zdi, da bi bilo danes lahko vse drugače, da bi bili vi lahko gospodar na Lanovini, kjer ste se oženili?«

Pogleda me nezaupljivo, češ, od kod vem jaz kaj o Lanovini. Zato mu precej rečem: »Nikar se ne čudite! Jaz sem vse popise o vaši zadevi bral, od tod sem zvedel, kar sem ravno izpregovoril. Ali o vaši mladosti ne vem dosti. Tisto mi še povejte, kako je bilo doma, ko ste bili še otrok.«

»Gospod,« pravi Lumbar, »če veste vse iz spisov, vam ni treba mnogo izpraševati. Kot otrok že nisem mogel razumeti, kaj je oče z menoj naredil, ko me je opeharil za materino dediščino.«

»Kako? Opeharil vas je oče?« mu rečem hitro. »Kako si to mislite? V spisih sem bral, da sta vaš oče in vaša ranjka prava mati napravila, ko sta se poročila, ženitbeno pogodbo. Dogovorila sta se na skupnost vsega premoženja. V slučaju smrti enega zakonskega druga naj bi pripadla polovica vsega premoženja preživečemu zakoncu, otrokom pa druga polovica. No, ko pa je vaša mati umrla — bili ste menda že 7 let stari takrat, kaj ne —?«

»Ravno sem začel hoditi v šolo na Podolico, res je!« me prekine Lumbar.

»Torej,« nadaljujem, »tedaj je oče dal vse premoženje preceniti in bilo je po odbitku dolga in stroškov za bolezen in pogreb ravno še 144 kron in 35 vinarjev čistega po ranjki materi. No, in oče je sam iz svoje volje pri sodišču izjavil, da izplača vam in vaši sestri odpravnine vsakemu po 200 kron, ako ostane potem celo posestvo njemu samemu. Sodišče je vama kakor mladoletnima postavilo oskrbnika ali takozvanega kuratorja, in ta je pregledal pač tudi sam celo posestvo in se prepričal, da je tako za vas in vašo sestro še vedno bolje, kakor da bi vidva prevzela skupaj pol prezadolženega posestva in da bi bili potem kar trije sosesestniki, vi in vaša sestra po četrtni, oče pa po polovici. In tako je prišlo, da je sodišče ponudbo vašega očeta potrdilo. Ali ni bilo tako?« ga vprašam hitro.

»Gospod, vidite,« odvrne Lumbar živahno, »tako je bilo, pa ni bilo pošteno. Kurator je bil na strani očeta, za najino korist se ni zadosti pobrigal. Že tista cenitev je bila tako napravljena, da so naju s sestro prikrajšali. Pa še kako!«

»Ali kako morete to trditi, saj sta bila dva najuglednejša, poštena moža iz vaše soseske pri cenitvi za cenilca! Vsaka zapuščina, pri kateri pridejo deleži nedoletnih dedičev v poštev, se mora sodno ceniti in za to se kličeta h komisiji vedno dva ali vsaj eden zvedenec.«

»Tisto je že res,« pravi Lumbar, »ali . . . kaj, ko pa nista cenilca vedela za to, kaj se je godilo prej, kako sta oče in mati gospodarila. Jaz pa že vem!«

»I —, kaj pa mislite sedaj?« Vprašal sem ga nalašč po tem, kajti vedel sem iz spisov številka 2318, da prav iz te nesrečne Lumbarjeve misli izvira vsa njegova strast, ki ga je privedla v kaznilnico.

Lumbar si je zatisnil oči z roko in je molčal.

»Saj vendar veste, da je bila vaša mati pred smrtjo skoro leto dni bolna. Stroški za zdravnika in za zdravila so šli tudi v dolg, ki se je moral plačati iz materine polovice. To je sodišče moralo priznati.« Tudi na te besede je Lumbar še nekoliko časa molčal, slednjič pa je ves razburjen pripovedoval sem in tam kar z vpijočim glasom:

»Gospod, ne cenilca, ne sodišče, ne kurator niso krivi moje nesreče. Kriv je le — moj oče! — Hodil sem še v šolo. Pa se je oče vnovič oženil. Prej, ko je še moja mati živela, je bil le kovač. Potem pa je kar gostilno odprl. Mačeha me je naganjala, da naj v gostilni pomagam. Priden sem že bil, mislim, pa nikdar nisem dobil nikake pohvale. Sestra je bila poldrugo leto starejša od mene, pa ni hotela streči v gostilni. Kar šla je k teti. Jaz pa si nisem upal od doma. Iz drugega zakona očetovega sta bila zopet dva otroka, fant in deklica. Ko sem ponavljalno šolo dokončal, je hotel oče, da bi se učil kovaštva. Imel sem tudi veselje, pa enkrat mi je rekla mačeha vpričo očeta, da kovačije doma že ne dobim. Pogledal sem očeta, pa ni nič rekel, da to ni res. Takrat sem se vjezil in odšel še jaz z doma. Potegnil sem jo za sestro in že drugi dan me je sprejel v sosedni vasi v Sečnem sorodnik ranjke matere za malega hlapca.«

»Kako se je pisal tisti sorodnik?« ga vprašam, sluteč, da gre za osebo, ki mi je že iz spisov znana.

»Tako kakor moja mati: Somrak, Urban Somrak!«
Moja slutnja se je uresničila.

»Pa ni bil brat vaše ranjke matere?« nadaljujem.

»Ne brat, ampak precej oddaljen sorodnik; menda sta imela starih starišev stariše skupaj.«

»Dobro, in koliko časa ste tam ostali?«

»Do svojega 21. leta, ko sem bil potrjen.«

»Kje ste služili vojake?«

»V Ljubljani, tri leta.«

»Od tam je tudi vaša žena, kaj ne da?«

»Res! Bil sem za slugo pri stotniku in ravno tam je služila za kuharico dekle iz fare Sečno. Zaobljubila sva se in ko sem bil vojaščine prost, sva se vzela.«

»Ali vam je oče kaj pomagal?«

»Ne, nič mi ni pomagal.«

»Zakaj ne? Ali ste ga kaj prosili?«

»Prosil ga nisem. Takrat smo bili že v prepiru.«

»Pa zakaj?«

»Gospod, to je kar samo prišlo. Moja takratna nevesta je šla domov v Sečno. Oglasila se je pri mojem gospodarju Somraku. On je dejal, da bo stvar sam tako napeljal, da bo oče kaj dal, ko se poročiva. Bil je res pri očetu, pa oče mi je dal vedeti, da naj se po drugih osebah nikar ne oglašam.«

»In zaradi tega ste prišli v prepir?«

To moje vprašanje je spravilo Lumbarja v očitno zadrego. Pa baš ta čas, ko bi moral odgovarjati, pride paznik in vpraša, ali naj ga že odvede v celico. Mislil sem si, da storim Lumbarju uslugo, ako ga dam odvesti, še preden bi odgovoril. Res je Lumbar kar vstal in s kratkim pozdravom odšel. Sklenil sem, da ga odslej ne povprašam več po njegovem razmerju do očeta, dokler sam o tem ne izpregovori.

* * *

Minilo je skoraj štirinajst dni. Za teden dni sem bil na dopustu in ko sem se vrnil, se mi je zdelo, da bi bilo še prehitro, Lumbarja pripraviti na popolno in vestno izpovedbo. Pa moj prijatelj, kaznilnični uradnik Lovro Koren, me je opozoril, da ga je Lumbar sam prosil, da bi smel z menoj govoriti o svoji stvari.

Dal sem si odpreti njegovo celico. Paznik odmakne zapah in odklene vrata, zaprta s tremi ključavnicami. Ob

mizici je stal Lumbar, nepremično zroč proti vratom. Bil je bled v obraz. Ko me ugleda za paznikom, se mi je zadelo, da je dobil nekoliko prijaznejše lice.

»Dobro jutro, Lumbar, koliko časa se že nisva videla? Kakih štirinajst dni, kaj ne? Kako je z vašim zdravjem? Ali ste se že kaj privadili na te stene?«

Lumbar vzdahne in pogleda proti oknu. Skozi zamreženo okno, ki pa je tako visoko, da se nikamor drugam ne vidi kakor v zrak, je sijalo solnce. Dal sem okno odpreti. Med tem ko je paznik odpiral, se že oglasi Lumbar:

»Gospod, rad bi tisto od zadnjič popravil. Nisem povedal čisto prav.«

»Tako? Zakaj pa niste govorili resnice? Jaz od vas sicer ne morem zahtevati, da govorite resnico. Sem le vaš zdravnik. Pa ako vas hočem poslušati, storim to edino le radi tega, ker upam in računam, da govorite resnico. Kaj pa je resnica, na to se pa med temi štirimi stenami v samotni celici pač lahko spomnite!«

»Zato pa, gospod zdravnik, ker ste me hoteli poslušati, naj pa povem, kako je bilo, da sva z očetom prišla v prepir.«

Dal sem ga za čas, da se celica prav dobro prezrači, odvesti v svojo sobo.

Tu mi je pripovedoval in pripovedoval. Očividno je vse, kar mi je hotel povedati, prej večkrat ponavljal sam s seboj v samotni celici. Govorica mu je tekla, kakor da bi se bil naučil svojo povest na pamet, in vendar se je videlo, da govori sedaj — bolj od srca.

Začel je s tem, da je zvedel, še preden je šel k vojakom, od Urbana Somraka, da njegov oče tedaj, ko je poročil mater, ni imel nikakega premoženja. Vse imetje je bilo od ranjke matere. Ali oče se je takrat postavil, da se mora napraviti ženitna pogodba, in izpeljal jo je dobro v svojo korist. Oba sta prišla na grunt, oče in mati. Urban Somrak pa tudi drugi so mu pravili, da je oče po materini smrti vplival na cenilce, da so cenili nizko in da je oče celo nekaj materinih stvari, najbrž kake hranilne bukvice, poskril. Tako-le je rekel Urban: »Če bi bilo po pravici, bi dobil ti, Lumbar, polovico posesti s sestro vred, zato bi seveda plačal polovico dolga. Pa to bi bilo lahko! Saj vidiš vrednost grunta danes! Deset tisoč kron kot en krajcar ima veljave!« — Tako je govoril Somrak vedno, vsak dan, tako so govorili njegovi ljudje, tako cela vas. Ko se

je poslavljal od očeta, pa ne na njegovem domu, ampak v hiši nekega soseda, kamor si ga je dal poklicati, je opomnil očeta, kaj govore ljudje. Oče je bil hud, češ, da Somrak ni bil nikdar dosti prida, da laže. On, Lumbar, je to povedal hitro Somraku, Somrak si je zapisal priče in je šel — tožit!

Pri razpravi zaradi razžaljenja časti je bil Lumbar sam za pričo. Lahko bi se bil kot sin obdolženca odpovedal pričevanju, sodnik mu je to radi ljubega miru celo priporočal. Ali on je hotel biti poleg! Pričeval je sicer po pravici, kar je slišal, ali — očetu na kvar. Hotel je videti, kako se bo oče obnašal. Dobro ga je opazoval. Zdelo se mu je — Lumbar je postal ves rdeč v obraz, ko je to pripovedoval —, da mu oče noče pogledati v oči. Ker je imel slabo vest, seveda! Materino dediščino mu je prikril!

Lumbar se je strašno razburil pri svojem pripovedovanju. Skušal sem mu dopovedati, da je vse to le slutnja, nesrečen slučaj, da nima pravice, sumiti očeta nepoštenega dejanja, ko ni prav nobenega dokaza. Lumbar me je poslušal, pa je le — odmajeval. Svarim ga, naj se ne vdaja takim mislim, naj sodi trezno. Ne pomaga nič . . . Začel je prisegati, da je stvar taka in ne drugačna, da mu je oče dediščino prikril. Tu sem mu segel v besedo in ga resno opomnil, da v tem oziru nobene besede več. Naj nadaljuje povest svoje preteklosti, ali pa greva narazen . . .

Lumbar je nehal prisegati in me prosil, naj ga poslušam naprej. Rekel sem mu, da ga poslušam, ako pusti tisto staro pesem. Obljubil mi je, da bo miren.

Pravil mi je nadalje. Oče in Somrak sta se poravnala; oče ni bil kaznovan, ali stroške je pa moral plačati. Hud je bil radi tega, in ko mu je Lumbar pisal od vojakov po denar, mu je kar vse, česar od odpravnine 200 kron še ni dobil, kar naenkrat poslal. Bilo je še okoli 120 kron. Pa nič pisma, nobene lepe besede ni bilo pisane od očeta.

»Kaj pa da,« pravim jaz, »vesel naj bi bil oče sina, ki priča pri sodniji zoper njega, mesto da bi se odpovedal!«

»Moral sem, če ne, bi mi Somrak ne bil nič več pomagal!«

»Do česa naj bi bil pomagal?« ga vprašam hitro.

»Do moje pravice.«

Pogledam ga strogo. »Lumbar, ali že zopet prehajate na to nesrečno misel?«

»Gospod, odpustite. Noč in dan mislim le na to mojo zadevo, kako bi sedaj ne! . . . Pa ne bom več govoril tega.«

Pravil je naprej, da je šla njegova nevesta dve leti potem iz lastne volje iz Ljubljane domov k očetu, da bi kaj pomagal k poroki. Oče pa se je vjezil, češ, da mu je sin nakopal po nepotrebnem pravdo s Somrakom in ga pripravil v stroške. Ko pa je prišel od vojakov, sta se vendar le poročila. Ona ni bila nič kaj pri volji, on pa je hotel tako, očetu prav na kljub!

V bližnji tovarni za stole je dobil dela. Sprva je še šlo, ko sta hodila on in žena na dnino. Ali čez poldrugo leto pride otrok, žena zboli ob porodu. Treba več denarja. Lumbar gre k Somraku, ta ga — odpravi z lepimi besedami, češ, oče bi mu moral pomagati. Pisal je očetu, pa odgovora ni bilo.

»Pa sami niste hoteli iti k očetu?«

»Ne! Na dom ne, ki bi bil moral biti moj! Nikdar več ne!« Tako je sklenil Lumbar, a — držal tega ni!

Prišla je zima. Žena še ni mogla za nobeno delo prijeti, tudi ako bi dala otroka kam drugam. Delal je pridno, ali prišel je štrajk in praznovali so tri tedne skoro brez vsake podpore. Vsi prihranki žene iz prejšnjih časov, iz njene službe, so že pošli, glad je potrkal na duri . . . Šel je delat drugam.

Pri velikem prevozniku je dobil delo. Pomagal je vozariti, konjem je koval kopita, ker se je svoj čas tega dela kot kovaški pomočnik naučil. Zaslužek je bil dober, ali ni bil dosti doma. Zahajal je nehote v gostilne in pri pijači se mu je zdelo, da ga zavest revščine ne tare več tako hudo. Pa prišel je še drugi otrok na svet. Potreba je bila sedaj še večja, skrbeti je moral za ženo in dva črviča . . .

Žena se je nekoliko popravila, ali zaslužila je le malo. Denarja je bilo vedno manj. Obračal se je na Somraka, pa ta je le obljuboval in obljuboval, dal pa ni nič; vedno je le namigaval na — očeta in na veliko materino dediščino. Rekel mu je, da on priča, da je imela njegova ranjka sestričina, Lumbarjeva mati, vsaj 2000 kron prislužnega, ko sta se z očetom poročila. Kje je tisti denar, je vpraševal. Treba očeta — tožiti, je rekel, da se pravica izkaže!

Tožiti?! — Vpraševal je svoje tovariše, znance. Eni so rekli, naj toži, drugi — ne. Nazadnje je pa šel k so-

dišču. Tam so mu rekli, ako nima denarja, bo treba ubožne pravice, ker pojde tožba čez 1000 kron veljave in je treba za take tožbe odvetnika. Skončala bi se tožba le pri deželnem sodišču v Ljubljani, pri domačem okrajnem sodišču take velike reči ne morejo zdelati, so rekli . . .

Dobil je ubožno spričevalo, potrjeno od hišnega gospodarja, kjer je stanoval, od župana, od župnika in od okrajnega glavarstva. Župan ga je debelo gledal, ko ga je prosil za potrdilo, župnik pa je bil nevoljen in ga opomnil na četrto zapoved božjo! Ali — Lumbar se ni vdal, pravica naj se izkaže, je rekel.

Pri domačem okrajnem sodišču so mu napravili prošnjo na zapisnik, da je dobil obtožno pravico in odvetnika — za veliko tožbo zoper očeta. Res, čez deset dni pride obvestilo, da so mu dali za zastopnika revnih odvetnika dr. Mirka Kisovca v Ljubljani. Kmalu dobi od tega pismo, da naj pride k njemu, da sestavijo tožbo. Ali to ni šlo tako hitro. Odvetnik je hotel imeti dokaze, priče. Somrak mu je šel zelo na roko, dobili so priče. Toda nekaj jih je odvetnik zavrgel, češ, da ne veljajo nič, nekaj jih je čisto drugače pri sodišču pričalo, kakor je Somrak zvedel. Tožba je bila zgubljena!

Odvetnik je napravil pritožbo na Gradec; pomagalo ni nič. Doktor Kisovec mu je sedaj pisal, da naprej, na najvišje sodišče na Dunaju, stvari ne mara več gnati, ker bi nič ne pomagalo.

Ali on, Lumbar, je zaupal v Somraka, ki je zanj pričal in mu tudi 60 kron posodil, da si vzame samega odvetnika. Hajd v mesto, dvakrat, trikrat. Za denar mu je napravil drug odvetnik pritožbo na Dunaj. Strašno dolgo je trajalo, več kakor pol leta, preden je prišla rešitev, pa pomagalo ni nič. Potem je ta odvetnik rekel, da bi celo stvar ponovili, če zve za kake nove priče . . .

Lumbar je šel k domačemu sodišču, šel v Ljubljano k predsedniku deželnega sodišča. Povsod je zvedel, da je sicer mogoče, da je oče dobil kaj malega več po zapuščinski razpravi, kakor mu je šlo, ali sedaj je, kar je, dokazati ni mogoče več ničesar . . . Torej — prepozno naj bi bilo? — Ne, izposodil si je vnovič nekaj denarja, da je napravil odvetnik predlog, da se pravda obnovi . . . Tudi brez uspeha!

Neki tovariš v gostilni mu je pravil, da je v Celju prav posebno pretkan odvetnik. Ko bi šel do njega?

Res, šel je peš v Celje k tistemu odvetniku. Ta je precej spoznal, kaka krivica se je njemu, Lumbarju, zgodila, in svetoval je, da se napravi še ovadba radi hudo delstva goljufije — zoper očeta! Tudi to se je zgodilo, pa ovadba ni imela nobenega uspeha. Državni pravdnik jo je vrgel v koš! Seveda, je rekel Lumbar, vse drži z bogatimi zoper revne . . .

Oče je imel tudi odvetnika v Ljubljani. Ta je zdaj vložil tožbo proti sinu radi razžaljenja časti. Lumbar je bil obsojen na 14 dni zavora. Pritožba pa zopet ni ničesar pomagala . . . Kazen je moral odsedeti!

Med tem se je dolg strašno kopičil; žena je begala od znanca do znanca, da je dobivala na posodo za kruh in sol. »Materine dediščine« pa le ni bilo in ni bilo . . .

Naprej ni mogel, nobena gosposka mu ni hotela ničesar sprejeti. Nekdo mu je svetoval, da bi napravil milostno prošnjo na presvitlega cesarja, češ, Njegovo Veličanstvo bo zaukazalo oblastem, da se popravi storjena mu krivica. Za sestavo prošnje je bilo zopet treba šteti novcev, ali prošnja je prišla nazaj s pojasnilom, da take pomoči ni. Potem je začel sam pisati pisma na cesarja, drugo, tretje je prišlo zopet nazaj; ko je pisal četrto, peto, ni bilo več nobenega odgovora na pisma, saj so mu že pri povračilu tretjega pisali, da na naslednja ne dobi več odgovora.

Začel je zopet hoditi k sodišču. Ker so ga tam že poznali, ga ni nihče rad poslušal. Nazadnje ga je sodnik vendar sprejel, rekoč mu, da naj vendar že miruje; naj uvidi, da mu ni pomagati, če — je še pri zdravi pameti. To ga je silno vjezilo in odgovoril je sodniku v jezi in kar tako, da materine dediščine ne pusti, in sedaj še celo ne, ko je imel že take stroške, pa — če mora tudi očeta ubiti! Sodnik mu je nato ostro zabičil, da naj ne govori tako, sicer pride v zapor ali pa ga dadó pod kuratelo!

Odslej se ni več potikal po sodiščih, pa doma ga tudi ni trpelo. Najljubše mu je bilo v gostilni. Žena je stradala, otroci so stradali, ali njemu, Lumbarju, je šlo samo še po glavi, kako dobiti materino dediščino, kako se maščevati nad očetom.

Svojo debelo zimsko suknjo, ki mu je dobro služila, ko je ob mrzlih dneh vozaril za prevoznika, je zdaj prodal za dvajset kron! Kaj mu bo suknja, si je mislil. Zdaj je vse pri kraju: ali dá oče dediščino, ali pa . . .

Par kronic je dal ženi. Prosila ga je, naj ostane doma, naj se poprime zopet dela . . . On pa je sklenil: tokrat še pojde, samo tokrat! In šel je v gostilno!

Njegovi pajdaši so precej zavohali, da ima zopet nekaj denarja. Pili so na njegov račun . . . Bilo je že proti polnoči. Eden izmed njegovih pajdašev vstane in govori, kakšen ugleden mož je, kako ga imajo vaščani radi, kakšen imeniten gospodar bi bil, ako bi mu dal bogati oče, kar mu gre po človeških in božjih postavah. Napije mu, da bi vendar enkrat njegova pravica zmagala. Trkali so in pili . . . Njega pa je v prsih stiskalo in dušilo, da materine dediščine ne dobi nikoli, da ostane revež do konca dni . . .

Tisto noč je obležal od vina omoten v gostilni na klopi. Zbudil se je rano. Denarja ni bilo v žepu niti beliča več. Bežal je proti domu. Žena ga je čakala vso noč in — jokala. To ga je vjezilo. Umil se je, preoblekel se v praznično obleko. Žena ga je prestrašena vprašala, kaj da misli. On pa je rekel, da gre po — materino dediščino. Žena ga je osuplo pogledala — pa ga ni razumela . . . Odšel je v jutranji megli, pa skrivoma si je vzel seboj — sekiro! Dirjal je proti očetovemu domu.

Srce mu je strašno bílo, ko je zagledal hišna vrata, v glavi pa mu je šumelo in vrvelo . . . Burno je prestopil prag hišnih vrat. Prvi ga je zagledal mali brat. Ustrašil se je ter kličoč očeta — zbežal.

Oče, na pol opravljen, prihiti v vežo . . ., zavpije: »Za pet ran, Jože, kaj hočeš? Ali si znorel?!« —

Ne da bi kaj izgovoril, privleče Lumbar sekirico izza suknje, skoči proti očetu, ki je strahoma skočil nazaj proti sobi, in ga vseka po glavi . . ., drugič . . ., tretjič, da se je oče — zvrnil. Sam pa je šel precej k žandarmom, ki so ga še tisto uro odvedli na sodišče. —

Lumbar je končal. Proti koncu svojega pripovedovanja je strašno sopel in besede tako bruhal iz sebe, da sem ga komaj razumel. Pri tem je gledal v tla ali v steno . . . Šele, ko je vse izpovedal, uprl je vame svoje oči, ki so bile vse motne.

»Lumbar, vi ste danes meni dosti več povedali, kakor sodnikom. Torej — je res, — — da ste imeli namen — očeta usmrtiti?«

»Res, — gospod!« V tem, ko je izpregovoril to priznanje, bilo je videti, kakor da bi se Lumbar sam va-se

zgrudil. Vest, ki mu je očitala strašno dejanje, ga je v tem hipu — strla.

Da se vsaj nekoliko pomiri, sem ga dal odvesti v celico in mu obljubil, da ga kmalu zopet obiščem.

* * *

Drugi dan sem šel zopet pogledat v spise št. 2318. Lumbar je doslej vedno tajil, da je očetu kaj hudega prizadejal. Izgovarjal se je, da je bil od vina in jeze tako razgret, da niti ni vedel, kaj se je ž njim godilo, dokler se ni znašel v preiskovalnem zaporu.

Ta zagovor in pa še bolj sodišču naznanjena okolnost, da so Lumbarjevo sestro pred leti sprejeli v blaznico, ker se ji je mešalo, je bil vzrok, da so bili poklicani zdravniki, ki so ga preiskali, ali je — zdrave pameti. Pa zdravniki so dejali, da ne najdejo glede njegovega uma ničesar nenavadnega.

Prišel je pred porotnike. Državni pravdnik, ki je zastopal tožbo, je imel kaj lahko stališče. Nič ni pomagalo, da je pravil Lumbar, da ne ve o ničemer . . . ; domača sekira ga je izdala. Državni pravdnik je govoril, kdor je vzel doma sekiro in jo skoro uro hoda skrivaj nosil do tistega, ki ga sovraži, je imel tudi gotovo namen, da bo sekiro — rabil, za kar se sekira rabi . . .

Porotniki so enoglasno potrdili, da je Lumbar ravnal v namenu očeta usmrtiti.

Državni pravdnik je predlagal kazen težke ječe med 10 in 20 leti ter poudarjal, da je pripisovati le zdravi in izredno krepki naravi očetovi, da je vse tri rane na glavi po treh mesecih lečenja v bolnišnici — vendar le prebolel. Ako bi bil oče umrl, predlagati bi moral — smrt na vešalih.

Sodniki so prisodili ubijalcu Lumbarju — deset let težke ječe . . . Da bi bil svoje dejanje skesano priznal, — skoraj gotovo bi bila kazen vsaj za eno, dve leti miljejša! —

Lumbar je torej sedaj več priznal, kakor v preiskavi in na sodbi. Ali ga je vest preveč težila? Ali ima kak poseben namen, da je sedaj več priznal, kakor prej? —

Hotel sem se prepričati, kako je s tem. Prihodnje dni sem ga obiskaval, na videz le, da ga preiščem radi zdravja.

Lumbar je parkrat pričel govoriti o tem, da je sedaj vse povedal. Jaz sem mu le odvrnil, da je prav, ako si je slednjič olajšal vest! On me je skrbno gledal, očividno še

pričakujoč kake druge izjave iz mojih ust. Ko se je to parkrat ponovilo, me vpraša Lumbar:

»Ali ne bom sedaj pomiloščen?! Saj sem vse priznal!« Sedaj sem vedel, kaj ga je gnalo k priznanju.

»Pomiloščen še hočete biti?! Kdo je vam pa vdahnil to misel?«

»Drugi so mi rekli, da je mogoče pomiloščenje, ako priznam...« Lumbar je radovedno vpiral oči vame; jaz pa sem ga nalašč, preden mu povem resnico o možnosti pomiloščenja, še vprašal naslednje:

»Pa čemu naj bi vas pomilostili? Ali bi hoteli storjeno krivico popraviti? Ali svoje dejanje resnično obžalujete in se ga kesate?«

»Obžalujem?« ponovi Lumbar mojo besedo.

»Hudo mi je že«, nadaljuje za nekoliko časa, »da je tako prišlo, ali kdo je kriv? — Oče, in nihče drugi ne! Krivico mi je delal! Ko pridem ven, se mora iskazati pravica! Začel bom stvar iznova...!«

»Ako pa ne pridete ven? — Pomiloščenje je navadno le mogoče, če vsaj dve tretjini kazni že prestanete — in do tedaj je še več ko pet let! Kaj pa, ako tega ne doživite?«

»Potem pa morajo moji otroci stvar naprej gnati!«

Te besede je izgovoril Lumbar zopet tako — divje, da sem nad njim že obupaval. Priznanje — mu je bilo le sredstvo, da se čim preje — po njegovi misli — izkoplje iz ječe in potem — prične iznova svojo staro pesem o krivici. Videl sem, da ga je pravdarska strast prevzela — popolnoma, da ga niti strašne posledice njegove strasti niso spreobrnile.

* * *

Pretekli so meseci. Dobim uradno poročilo, da se je Lumbarju jelo — mešati. Bojda govori neumno in zmedenno, komandira vojake, jim zabičuje, da naj si njegovega očeta dobro pogledajo, da jih ne ukani, in še več sličnih budalosti.

Stvar se mi je zdela sumljiva. Dal sem mu povedati po pazniku, da bo kaznovan s postom, ako spoznam, da se neumnega — le dela.

Nato pa je Lumbar še bolj razsajal. Obleko si je potrgal, slamnico razmetal, strašno rjul... Pustil sem ga vpiti eno, dve uri. Na to je prenehal. Dal sem ga opazo-

vati pri skritem okencu. Ako ni vedel, da ga kdo opazuje, je bil miren. Ko pa je začutil koga pred vrati, je začel iznova razbijati in vpiti.

Skratka, izkazalo se je, da se blaznega samo dela, da — »simulira«.

Sedaj sem šel k njemu in ga resno posvaril, da naj pusti svoje neumnosti; ako bi še naprej razgrajal, dobi — prisilni jopič in pa poste. —

Dolgo me je gledal, na zadnje — pa se je razjokal. V tem trenutku ga vprašam, čemu je vendar uprizoril celo komedijo? Obljubil sem mu, da ga vsake kazni oprostim, ako pove — resnico.

Dolgo se je obotavljal, na zadnje pa je vendar priznal, da se je napravil blaznega po nasvetu nekega tovariša, s katerim se je na dvorišču jetnišnice sprehajal. Jetniki se namreč vsak dan eno uro dopoldne in eno uro popoldne sprehajajo pod nadzorstvom paznikov.

»Pa čemu bi vam služilo, ako bi nas res prekanili, da ste blazni?«

»Tisti tovariš mi je rekel, da je slišal, da so postavili nekemu, ko je zblaznel, kuratorja in da se je tisti potem zanj prav srečno pravdal!«

»Torej kuratorja za pravdo z očetom bi radi?! Ali še vedno mislite na pravdanje?« Ostro sem ga pogledal; on — vzdahne, potem pa reče: »Gospod, po dnevi in po noči, vsako uro, vsako minuto ne mislim drugega, nego na to strašno krivico, ki se mi je zgodila in kako bi si pomagal — do svoje pravice!«

Kakor senca je leglo na njegov obraz. Trde, odurne so postale njegove poteze. Mislil sem si, ako bi bil na prostem ta nesrečni človek, — bi segel še danes iznova — po sekiri —.

Vstal sem ter mu dejal ostro in resnobno: »Nikdar ne boste dosegli pomiloščenja, ako bodete tako zakrknjenega srca. Pomislite že vendar, kaj ste storili!! Ko bi tudi res bilo — pa ni! —, da bi vas bil oče za par sto kron prikrajšal, pomislite, kakšno krivico ste mu vi prizadejali! Smrt ste mu želeli, težko ste ga pohabili, umrl bi bil, da ga zdravniki niso pravočasno operirali...! Pregrešili ste se zoper četrto božjo zapoved in zoper zapoved ‚ne ubijaj!‘«

Lumbar je stiskal pesti ob čelu. Zapustil sem ga, do cela preverjen, da se mu je pravdarska strast zajedla že tako globoko v njegovo mišljenje, da ga pač ne zapusti nikdar več.

* * *

Prišla je tretja jesen, odkar je prišel Lumbar v kaznilnico. Ni me bilo več volja, razgovarjati se ž njim. Tudi so ga sedaj poslali na delo. Po gotovem času samotnega zapora pride vsak kaznjenev v primerno delavnico, kjer dela skupno z drugimi kaznjenci. Lumbar je pa očitvidno hiral. Hrust po postavi — hodil je sključeno, negotovih korakov. Pa se vendar ni potožil, da bi bil bolan. Zato je bil dodeljen prav lahkemu delu; pomagal je namreč vezati knjige.

Nekega dne zopet dobim uradno sporočilo, da so morali Lumbarja prenesti v kaznilnično bolnišnico.

Tam sem ga preiskal. Imel je mrzlico.

»Lumbar, kako vam je?« ga vprašam. »Mrzlica vas trese. — Ali ste se prehladili?«

»Ne vem«, pravi votlo; »nič več ne spim!« —

»Zakaj ne, ali vam manjka zraka v celici?« Spati morajo kaznjenci navzlic podnevnemu skupnemu delu vedno vsak v svoji celici.

»Me muči vedno, da sem tako nesrečen!«

»Torej pravda vam gre še vedno po glavi« mu rečem osorno; »ali ne veste v kakšni nevarnosti ste? Vaše zdravje je trhlo!«

Lumbar se mučno, pa vendar še dokaj urno sklone v postelji. S tresočim glasom in s povzdignjenima rokama bolešno vzdihne:

»Samo umreti ne... Prosim — zdravila...!«

»Tako hudo pač ni! Ne razburjajte se po nepotrebem. Ko mrzlica mine, smete vstati!«

»Vstati?! — Ven bi že rad šel...!«

»Pa čemu?«

»Gospod, pojdem do očeta in mu dokažem, kakšno krivico mi je storil, kako me je ugonobil — —«. Omahnil je na posteljo nazaj.

Prvič sem opazil, da je govoril o očetu nekoliko mirneje... Ali je to že slutnja bližajoče se smrti? — Hotel sem ga v tem milejšem čustvu potrditi in mu rečem:

»Mislím, da bi vam odpustil!«

»Kako, meni odpustil — on? —« Boril se je sam s seboj, nazadnje pa se je le premagal in — obmolknil.

»Kaj pa, ako bi očetu pisali?« povzamem zopet čez nekaj časa; stari so že, Bog ve, če jih kdaj še vidite?...

»Ali bom moral umreti?« vpraša ter me zelo skrbno pogleduje.

»Tega nisem rekel, ali — tudi oče lahko umró! Zato svetujem, da mu pišete!«

»Kaj naj mu pa pišem?«

»Prositate ga vendar odpuščanja...!«

Lumbar se je zamislil. Slutil sem, da se v njegovi duši snuje preobrat. Nisem ga hotel siliti, da mi kaj obljubi. Ker se ga je loteval spanec, sem ga zapustil.

Obiskavati sem ga moral še dan za dnem. Mrzlica ni hotela ponehati. Pokašljeval je vedno hujše. Moči so mu pešale. Sedaj ni bilo več dvoma: Lotila se ga je tista bolezen, ki ljudi, vajene na prostem, tako rada popade, ko nimajo več prostosti —: jetika. Lumbar pa je vsled svoje nesrečne strasti nekaj let, preden je bil zaprt, zdravje izpodkopaval tudi — še s pijačo. Vse to skupaj — slaba znamenja.

* * *

Štirinajst dni pozneje. Lumbarju še ni nič odleglo, nevarnost za življenje je nastopila.

Dobi pismo. Bilo je od žene. Pisala mu je, da je bila zelo bolna, da je ležala šest mesecev v bolnišnici. Sedaj pa je, hvala Bogu, zdrava. Pa na delo mora, zato pa ne more imeti otrok pri sebi. Dala jih je Somraku, pa ta jih ni maral dolgo. Vzel jih je k sebi — stari oče, Lumbarjev oče! Sedaj ga vpraša, če je to njemu prav... Veselilo bi jo, ako se ne bi več sovražila — sin in oče.

Pismo je Lumbarja presunilo. Toda odgovoriti pa le ni maral ničesar. Bil je preslab, zato mu ni hotel nihče prigovarjati, da ga ne bi razburil.

Teden pozneje piše žena vnovič. Očeta Lumbarjevega je kap zadela; na smrtni postelji je svojemu sinu odpustil in ga dal pozdraviti. Umrli je spravljen z Bogom in vsemi ljudmi.

Bil sem pri njem popoldan za tem, ko je bil dobil to pismo. Slabo mu je bilo. Oči so mu tičale globoko v lobanji, pa svetile so se mu kakor dva žareča oglja.

»Oče vam je umrl«, mu rečem; »odpustil vam je na smrtni postelji!«

»Odpustil?!« Lumbar se bridko nasmehne in pristavi: »Sedaj pa vidim, z mojo pravdo res ne bo nič!« Ustnice so mu vstrepetavale, pot mu je tekel po čelu, — h koncu je šlo ž njim.

Zapustil sem ga; pred polnočjo sem ga vnovič preiskal. Žila mu je bila medlo in strašno hitro. Dal sem mu zdravila in ga vprašal, če želi duhovnika. Rekel je, da ga še ni treba. Odšel sem; videl sem ga zadnjikrat živega.

Ob sedmih zjutraj je sam zahteval duhovnika. Po sprejemu sv. obhajila, najsvetejše popotnice, mu je takoj nekoliko odleglo. Ob desetih dopoldne se je začel smrtni boj, dokler ga ni okrog šestih zvečer premagala — bela žena — smrt.

* * *

K pogrebu se je pripeljala Lumbarjeva žena s štiriletnim sinčkom. Kaj je čutila ubožica na grobu svojega moža, ki ga je videla živega zadnjič na sodbi? Kaj si je pač mislil mali Jožek, ko mu je njegova mamica plakajoč kazala nepobarvano rakev z velikim črnim križem: »Tu notri spi naš atej! — —«

Po pogrebu je dobila Lumbarjeva žena, kar je ostalo zaslužka od Lumbarjevega dela v knjigoveznici. Imela je vsaj za pot nazaj. Malemu Jožku smo zložili nekaj drobiža, da je dobil za pod zob v svojo culico. In ko se je Lumbarica poslavljala, smo jo tolažili, da ji ostaneta otročička za uteho; osobito Jožek obeta, da bo zavsem očetove postave. Tu pa je Lumbarica globoko vzdihnila, roke k nebu povzdignila in prosila: »Sam Bog nebeški mu daj zdravje, toda obvaruj ga pred tako strašno strastjo, kakor jo je imel ranjki!« — Jožek pa je nagrbančil čelo, kakor bi razumel, zakaj gre, in zagotavljal: »Mamica, saj bom zmirom prav priden!«

Vsa žalostna in potrta se je podala Lumbarica z Jožkom domov. Kako bi bila srečna, ko bi se bil varoval njen ranjki mož — pogubonosnega pravdanja! — —

Zato pa naj roma povest ranjkega Lumbarja po slovenskem svetu in naj priča, kam utegne zabresti, kdor je mnenja, da mora s pravdanjem užugati vse, ki mu niso po volji. Morda ustavi koga na poti, ki vodi, če že ne v kaznilnico, pa v gotovo nesrečo in pogubo!

Zahvalni psalm.

Zložil Josip Lovrenčič.

Čez nebo gre solnce veličastno svojo pot od vzhoda do zahoda
in med njim in zemljo žarki — zlate strune se bleščijo
in pojo brezkončno in mogočno melodijo —
srce revnega zemljana jim zaupalo jo je, da počasti Gospoda.

Slava Ti, o Gospod, Bog Sabaot,
vir milosti si in Tvojih dobrot ni konca.
Kako bi našli besed, da bi bila naša hvala
vredna Tvoje milosti in dobrote Tvoje?

Sejali smo — Ti si dal zrnu življenje,
žulje naših rok si blagoslovil.
Solnce je bilo pokorno Tvoji volji
in oblaki niso bili nezvesti Tvoji misli,
ki nam je bila dobra.
Slava Ti, o Gospod, Bog Sabaot,
vir milosti si in Tvojih dobrot ni konca!

Naša misel ne doseže Tvoje milosti
in dobrote Tvoje ne more zapopasti,
zato ne šteje naših slabosti in prizanesi
nevrednim otrokom, ki Te žalimo v svoji ničnosti.
Ljubezni svoje nam ne odtegni: Luč nam je v temi,
da ne zaidemo, ko Ti gremo naproti,
obljub Tvojih žejni in lačni Tvoje resnice,
ki je večna, kakor si Ti večen, o Gospod!

Slava Ti, o Gospod, Bog Sabaot,
vir milosti si in Tvojih dobrot ni konca.
Sprejmi v svoji milosti zahvalno misel,
hvaležna srca jo pošiljajo, naj Ti ne bo neljuba.
Slava Ti, o Gospod, Bog Sabaot,
vir milosti si in Tvojih dobrot ni konca!

Kobilice.

Zgodovinska slika iz leta 1672. — Spisal Ksaver Meško.

Leta 1672. so okoli Ptuja napravile kobilice tak smrad, da je nastala kuga.

Dr. Fr. Kovačič: »Trg Središče«.

I.

»A ta, dragi ata, ne hodi danes!«

Kratek, srečen smehljaj je šinil čez suho, trdo lice žida Izaka Rosenzweiga, kakor ko sine topel solnčni žarek čez pusto, zapuščeno plan. Zadovoljno si je pogladil dolgo brado, ob robih že belo cvetočo. Nalahko se je skušal oprostiti tople roke, ki mu jo je ovijala okrog vratu hčerka Rahela, polna otroškovdane ljubezni in polna tesne skrbi. In mehko, da je zvenela iz slednje besede srčna zadovoljnost nad ljubeznijo hčerkinjo, se je branil:

»Bog, kaj je to, kar spet govori ta otrok: „Ne hodi!“ Tudi Hagara, rajna tvoja mati, je vedno moledovala in branila: „Ne hodi! Ljudje sumijo, da imaš denar. Kaj, ko bi te napadli in umorili!“ O Bog Abrahamov, te ženske! Ali mislite, da padajo dolarji in cekini z neba kakor dež in sneg?«

»Vem, dragi ata, kako skrbiš za me. In tako sem ti hvaležna.« Ljubeče mu je pogladila z malo roko kodraste, že tudi nekoliko osivele lase. — »A veš, danes mi je tako čudno tesno pri srcu. Imela sem tako nenavadne sanje.«

Izak se je dobrodušno nasmehnil.

»O Bog mojih očetov! Zaradi sanj takega otroka pa naj vendar ne presedim ves teden doma?«

»Ne, ne, ata! A ko vsaj danes ne bi šel!«

»Pa kaj se ti je sanjalo, otrok moj? Povej!«

»Kaj? — Počaj!«

Deklica, morda osemnajstletna, kipeča eksotične, orientalske* krasote, je uprla velike, kakor črn diamant goreče oči mimo njega, tja skozi praznino sobe proti oknu. Zastrmela je dol po Ptujskem polju, oblitem z mladim, veselim žarom jutranjega solnca, vsega svežega in blestečega. Bilo je, kakor bi iskala spodaj po polju spomine, težke in vendar naglo odbegle. Med napol zaprtimi očmi se ji je začrtala v čelo mehka, ljubka gubica, ko je naporno tuhtala in se trudila, da bi si oživila kolikor mogoče jasno in resnično čudne prikazni minule noči.

»Veš, ata, bile so hude, mučne sanje. Zdelo se mi je nekako, da te vidim, kako se pelješ po cesti čez polje, edin voznik, edino živo bitje daleč naokoli. Nenadoma se utrga z višave temen oblak, tik nad teboj. Pada in pada, s čudovito naglico. Hočem te poklicati, da naj hitiš, ker ti grozi nevarnost, smrt. A ne morem izpregovoriti: vsa kri mi je zledenela v žilah od strahu; ne morem ne zaklicati, ne se ganiti, da bi ti hitela na pomoč. Že je prepozno: Oblak se je poveznil na tebe, pokopal te pod seboj! — »Ubil mi je ateka,« pomislim v strašni grozi in se zbudim. Vsa sem se tresla od strahu.«

Oče je zmajeval s kodrasto glavo.

»Mlada si, Rahela, otrok moj. In preroka Ecehiela si brala snoči in čuda, ki mu jih je dal gledati Jahve. Zato si sanjala take čudne reči.«

Pomišljaj je, narahlo se smehljajal. Molčala je tudi hči, a vsa resna, zatopljena v težke misli.

»Čudež bi bil to, Rahela. A Bog naših očetov ni več radodaren s čudeži. Veruj, dete, prazne so bile te sanje.«

»Ko bi res bile prazne! A tako tesno mi je pri srcu! Ko bi vzel vsaj hlapca s seboj, ata. Bolj varen vendar si.«

»Čemu? Saj bom pred večerom doma. In čemu naj hlapec lenari? Ob tako lepem dnevu!«

Tudi Izak je pogledal skozi okno. Kamor je še vedno strmela Rahela, je tudi on zastrmel, dol po širnem polju, ki je bilo pod mestom razgrnjeno kakor velika pisana karta. Kakor neskončna reka, segajoča od Slovenskih goric do Haloz, se je valovilo po polju zlato jutranjega solnca.

»En dan ne bi toliko zamudil,« je poltiho pripomnila Rahel, kakor bi še vedno sanjala in gledala neznane prikazni.

* Jutrovske.

»Ne bi zamudil? O Bog! Zapovedal sem mu, da naj prezrači žitnico in iznosi nekaj pšenice vun na solnce. Plesen sem našel včeraj v njej. Tako se mi dela povsod škoda! Od česa pa naj potem živimo, Bog pravični?«

A hčerke ni prepričal. Privila se mu je tesneje, mu položila mehko roko spet okoli vratu in, zroč mu od blizu v oči, se mu je laskala:

»Ata, ali ne bi izpolnil vsaj danes prošnje svoji Raheli? Vsaj danes, ata moj!«

»Ne morem, dete! Bog ve, da ne. Rabim denar.«

Počasi je odtegnila deklica roko od njega. Obrnila se je v stran.

»Več mu je denar nego moja ljubezen in moje prošnje,« jo je zazeblo v srcu. »A saj je bil takšen vedno, tudi proti rajni materi.« Sklonila je glavo. A navzlic srčni boli si je morala priznati: »Pa ga vendar tako ljubim.«

Dva svetla bisera sta ji zatrepetala v vročih očeh . . .

II.

Polagoma je drdral židov voz dol po Ptujskem polju. Vranec je bil star, in nič več leska ni bilo v njegovi dlaki, malo moči v telesu, nič več poskočnosti v nogah. Počasnost se ga je lotevala, bolezen starosti, in nagnenje k razmišljanju, dobra lastnost starosti. Ob razmišljanju pa je rad povesil glavo in stopal lepo počasi, da se ne pre-nagli v mislih in ne v teku.

Izak, sedeč složno na vozu, se ni mnogo menil za konja. Da mu ne steče, je vedel. Imel pa je tudi sam dovolj misli. Razmišljal je o najljubšem, kar je imel na svetu, o denarju in o hčerki.

»Dobro, da Rahela ne ve, kam da sem namenjen. Misli, da grem tirjat trgovca Škrjanca. A ta je že poravnal ves dolg in si je dal natanko vse potrditi. Lisjak je! Ko bi vedela, da sem na poti k vdovi Vidovički, bi mi branila še bolj. Bog mogočni, dober otrok je, le da ima tako neumno mehko srce. Še mehkejša je, nego je bila mati. Bog mojega očeta Izaka, če bi bil Izak tak, kaj pa bi zapustil nekoč otroku Raheli? Beraštvo, ničesar drugega!«

Nasmehnil se je nalahko tem mislim. Zadovoljno si je pogladil brado in se srčno vzradostil, da ji bo zapustil bogate zaklade, ne beraštva.

»Ne razumem, kako da se ji celo gojimi* smilijo. Odkar je bila zadnjič ta sitna ženska, ta Vidovička pri nas — in mene je Jahve** kaznoval, da ravno nisem bil doma — in je dekletu natvezila vse mogoče in nemogoče bajke, je Rahela povsem zaverovana v njo. Še odpustila bi ji ves dolg. A Izak je pametnejši.«

Spet se je vzradostil samega sebe in svoje skrbi za premoženje in za Rahelo. Nenadoma pa se mu je lice zresnilo in stemnilo.

»Vdova trdi, da je Vidovič polovico vrnil. Rahela veruje. Naj! A jaz pravim: Kje pa ima pisano? Pri meni velja le pisana beseda, potrdilo na papirju ali pergamentu. Kdo naj veruje sami besedi? ... In Vidovič je mrtev.«

Spet mu je šlo kakor smehlaj čez suho, lepo lice, trdo, kakor iz marmorja izklesano. Znak zadovoljstva bi pač naj bil ta odsev smehljaja, a mu je lice le spačil.

»Ničesar pisanega! Prič tudi ni. In Vidovičeva beseda? Kdo ji bo verjel? Pijanec je bil. Dà, vseh sto srebrnikov mi vrne vdova! — Hi, Aladin, geni se! Saj še zaspiš!«

Dobro uro pozneje je ustavil Izak pred hišo vdovino, je privezal konja ob deblo stare slive in je vstopil.

V bližini Drave je stala koča, koncem vasi, kakih sto korakov oddaljena od sosedne, večje kmetske hiše. Z desnega brega je mrko strmel dol na njo in na vso ponižno vas grad Borl, kraljujoč mogočno in grozeče na visoki skali, dvigajoči se navpično iznad rekine struge. Z leve strani je pozdravljal prek čez polje beli zvonik farne cerkve Sv. Marjete, skromen in ponižen, krit s starimi, z mahom obraslimi skodljicami.

Zaspani vranec je ob slivi povešal glavo, razmišljal in vdano čakal gospodarja. Včasih je za hip privzdignil ušesa, ko je zaslišal iz sobe glas gospodarjev. Zakaj vznemirjen in zelo glasen je postajal pogovor židov in vdovin.

»A mož je trdil pred smrtjo, da je polovico vrnil,« je spet in spet zatrjevala vdova. Glas se ji je tresel od nemira, jeze in žalosti. Okoli nje so se gnetli otroci. Trije večji so napol radoznalo, napol sovražno pogledovali žida, ki so ga poznali že od prejšnjih obiskov; mala, kodrolasa deklica se je oprijemala materinega krila; zakopavala in

* kristjani.

** Bog.

skrivala je zlato glavico v materino krilo, iz katerega je od časa do časa napol radovedno, napol boječe pogledala bradatega tujega moža. Najmlajšega fanta, dojenčka, je držala vdova v naročju.

Žid se je obupni vdovini trditvi prisiljeno smejal.

»Vrnil? Bog mojih očetov, kdaj in kje? Ko pa sem ti že rekel in ti prisegam, da mi ni.«

»A da bi lagal, ko je gledal smrti v oči?« — je dvomila vdova in je strmela z velikimi, vprašujočimi in trpečimi očmi v žida. — »Ne, ni mogoče! Ni mogoče!«

»Ako bi mi bil vrnil, bi mu dal gotovo pisano potrdilo. In Šimen sam bi bil zahteval. Ali ga imaš?«

»Pisanega res ničesar nimam. A če je on trdil!«

»Vsaj kako pričo bi morala imeti.«

»Je tudi nimam. A Bog je videl, on je priča!«

Izak je za hip pomolčal, kakor bi ga bile zadnje besede udarile in mu za hip vzele hladno razsodnost. Vdova ga je gledala napol proseče, napol srepro in srdito. Žid je povešal glavo in oči pod tem žgočim pogledom, ki ga je bolj čutil nego videl, in ki mu je skušal prodreti v globočino duše, da bi našel tam resnico. Z obupnim svojim bleskom ga je glasno vpraševal: »Ali upaš še pred Bogom tajiti, goljuf židovski?«

A s silo se je ohrabil. Drzno je pogledal vdovi naravnost v oči. Drzno, razžaljivo je rekel:

»Saj sama najbolj veš, kaj je bil rajni Vidovič: Pijanec! Resnice in laži nikoli ni natanko tehtal, kakor jih noben mešetar ne.«

Žena se je zganila. Z naglim, močnim sunkom se je zravnala pred Izakom. Prsi so se ji dvignile, zaječala je napol pridušeno. S sovražnim pogledom je ošvignila žida; a odvrnila je še dovolj mirno:

»Res, v življenju ni bil mnogo prida, moj mož. A tudi vi, gospod Rosenzweig, imate mnogo na vesti. Saj je bil vaš mešetar! Za vas je največ kupoval in če je lagal, je lagal za vas!«

Žid je zamahnil z roko, kakor bi se branil neljube prikazni. Poizkušal se je nasmejati, a smeh je zvenel trdo in hripavo.

»Bog v nebesih, jaz mu tega nisem zapovedoval.«

»Ne vem, če ne.« — Glas vdovin je trepetal. — »Dovolj sem trpela ob njem in njegovih napakah. A če mu jaz ne oponašam tega še v grob za njim, naj ga puste

pri miru tudi drugi! — Že prav, nič se ne opravičujte, gospod Rosenzweig! — A to pravim, in to ve vsa fara: Na smrt se je dobro pripravil, Bog bodi zahvaljen. Zato pa ne morem verjeti, da bi še pred smrtjo ravno v tej stvari lagal.«

»Pa je, žena! — Bog v nebesih, kaj govoriva brez konca in kraja! Moj denar mi daj, pa je!«

»Ko pa ga nimam! Ali naj ga z vedrico zajmem iz Drave?«

Žid se je razburjal.

»Nimam! Kakšna beseda pa je to? Jaz tudi nimam, pa rabim. Zato hočem imeti...«

Vdova se je obrnila v stran. Otroci so se ji plašni oprijemali obleke in se stiskali k njej. Najmlajšega je privila tesno k prsim. Težek boj je bojevala velika, močna žena. Čez nekaj hipov se je okrenila spet k židu, z razpaljenimi lici, z nemirno sevajočimi očmi. In zaprosila je naglo in hlastno, kakor bi se s silo krotila:

»Gospod Rosenzweig, počakajte še nekaj časa. Dam vam, brž ko mi bo mogoče. Usmilite se!«

»Bog vsemogočni« — se je srdil žid — »tretji pot sem se že pripeljal tako daleč, a ti vedno praviš: „Počakaj!“ — Do kdaj pa? Ali do smrti?«

»A kje naj vzamem? In več nego sem dolžna!«

»Kje naj vzamem? O vprašanje! Lepo hišo imaš. Prodaj jo! Trgovec Škrjanec jo takoj kupi.«

Ženi se je čudno zabliskalo v očeh.

»Vidva s Škrjancem! Oba tičita pod enim klobukom. Oba bi me rada ogoljufala in oropala še tega beraštva, kar ga imam. In kam naj grem potem z otroci?«

Premagala jo je bol in skrb za deco. Zajokala je navzlic silnemu premagovanju in zatajevanju. Dvignila je dojenčka proti Izaku in še enkrat zaprosila:

»Pet jih imam, glejte, gospod Rosenzweig! Usmilite se teh sirot, če se mene nočete.«

Ker je ihtela mati, so zajokali tudi otroci. Dojenček je zakričal prvi, glasno in prestrašeno, za njim deklica, skrivajoča lice v materino krilo, poltiho in boječe, za njo trije starejši.

A žida ni ganil jok.

»Kaj pa hočeš od mene, Bog pravični? Ali sem jaz oče otrok? Služit jih daj! Kaj pa boš ž njimi doma? Da boste vsi stradali!«

Vdova ga je pogledala začudeno, kakor ne bi mogla verjeti, da prav sliši. A ko je zastrmela v ledeni, neusmiljeni obraz židov, ji je bilo v hipu jasno, da ni zmota, da je res tako govoril, kakor je slišala.

Tedaj so se ji nenadoma ustavile solze. Z divjo silo, ki jo je krotila do sedaj z vsem naporom duha in telesa, najbolj iz ljubezni do otrok, je butnilo na dan sovraštvo do žida, ki ji je delal škodo in krivico že leta in leta, ko je izkoriščal moža v svoje namene, za svojo trgovino in korist. Navrh mu je posojeval denar, ki ga je moral Vidovič odslužiti ali vrniti s petdeseterimi in stoterimi obresti. »Vso zakonsko srečo mi je zastrupil in umoril ta človek brez srca in duše, zdaj mi hoče iztrgati še otroke!« ji je vpilo v duši, da se ji je od srdu in sovraštva treslo vse veliko, močno telo.

Naglo je odložila še vedno jokajočega dojenčka v zibelko. Stopila je z odločno, strastno kretnjo tesno pred žida in je stisnila krepke roke v grozeče pesti.

»In če bi stradali, otroci in jaz? Ali bi to vas kaj brigalo? Vem, vi nam ne bi dali skorjice kruha, vi človek brez srca in brez duše! Rajši bi nas pustili poginiti, vem. Vi goljuf! Ti žid lažnjivi, krivoprisežni! Denar dobiš, in če bi ga morala iz zemlje izkopati! Kolikor ga dobiš po krivici, ta naj te peče vso večnost! — Zdaj pa vun iz moje hiše. Še je moja! Še sem jaz gospodinja tukaj! Vun, pravim. Če ne, pokličem sosede. Na najbližje drevo te obesijo ali te vržejo v Dravo, ribam za obed. Tako te ljubijo, ti židovski oderuh! Vun!«

Izak se je, prepal in obledel ob nenadni vdovini jezi in ob divjih njenih grožnjah, res naglo umikal proti durim.

»Zblaznela je! Bog v nebesih, kaj se naj pričkam z blazno žensko? Če je znorela, dobim morda svoj denar tem laže in tembolj gotovo.«

Naglo je odvezal konja, skočil na voz, udaril z bičem po starem vrancu, da je poskočil kakor petleten arabec.

V divjem diru sta hitela skozi vas in gor po polju, kakor bi šla sodba za njima. A vranec je polagoma pešal — in sodba se je naglo bližala . . .

III.

Rahela je čakala v groznem nemiru.

Opoldne je stara služkinja Sara odnesla vsa jedila skoro nedotaknjena. Videla je, da je deklica vsa vznemirjena in razvneta, in jo je vprašala polna skrbi:

»Ali si bolna, golobica moja?«

Rahela je nemo, skoro nevoljno odkimala. In stara služkinja je tiho odšla, skrb na licih in v ljubečih, zvestih očeh.

Komaj je Sara zaprla duri za seboj, je Rahela stopala spet naglo po sobi, od stene do stene, v težečem, žgočem nemiru. Hipoma se je vrgla kakor povsem izmučena na nizko jutrovske posteljo, pogrnjeno z dragocenimi, pestrobarvnimi pleteninami. Krasno, vročo glavo je naslonila na mehka krzna ob zglavju, z belo ozko roko je zakrila oči, kakor bi hotela zadremati. A na spanje ni mogla niti misliti; oči je zaklopila le, da ne bi gledala venomer grozečih prikazni, ki so ji kakor v sanjah pretekle noči spet in spet s čudno jasnostjo vstajale pred razgreto domišljijo.

Nenadoma je planila pokonci, pohitela k oknu ter ga naglo odprla, dasi ga je šele malo poprej zatvorila. Upala je, da ji tu vsaj nekoliko odleže, da ji pade vsaj za hip neznosno breme s srca. A vročina, ki je žarela z brezoblačnega neba, ki je puhtela iz razgrete, žareče zemlje, je lila težka in gosta skozi okno. Palila ji je nežna, že itak razgreta lica, z novo težo ji je legala na nemirno valoveče prsi.

Navzlic temu je obstala ob oknu. Naslonila se je ob zid in je spet zastrmela v daljavo.

Iz Izakovega doma, stoječega ob cesti zunaj v predmestju, v Kaniži, se je videlo daleč dol po širnem Ptujskem polju. Rahela je strmela pozorno in ob enem vsa vznemirjena po tej ravni krajini, obliti z drhtečim solnčnim ognjem.

Nekajkrat je zagledala oblak prahu, ki se je v daljavi odtrgal iz ravnine in se je pognal v višino. Takoj se je razveselila: »Zdaj se pelje ata!« Širše je odprla oči, polne pričakovanja, ki so jo že ščemele in bolele od naporenega gledanja in od paleče vročine.

A kmalu je ugasnila v očeh radost, v srcu pa je povprašal dvom: »Ali se je mogel tako naglo vrniti?« In glej, ko se je oblak bližal, ko se je razčesnil in razdelil, ter se je izvil iz njega voznik, je z žalostjo spoznala povsem tuj voz.

»Ko bi se le danes srečno vrnil, le danes še!« —

Gor po polju se je tedaj vračal oče Izak — sam na vsem širnem polju, sam v ognjeni peči opoldanskega solnca.

Mračen je sedel na vozu, pogreznjen v nevesele misli. Kakor že ob nekaterih prejšnjih prilikah, je spoznal danes spet, kako ga ljudstvo sovraži. Opazil je neprijazne oči

mnogih voznikov, s katerimi se je srečal dopoldne, ko so šli v mesto, on dol na polje. Malokdo je privzdignil klobuk. A kdor ga je, ga je z mrzkim pogledom. Prijazne besede mu ni privoščil nobeden. Kaj zamrmral je ta, oni, se potuhnil, pogledal v stran, udaril po konjih, da so stopili hitreje. Kakor bi bila njegova bližina okužena! — »Prokleti gojimi!« — Niso mu tudi ušli sovražni, grozeči pogledi ljudi, ko se je peljal skozi vas proti vdovini hiši. Gotovo, vreti mora med ljudstvom. Našuntal je pač kdo lahkoverni, neuki narod proti njemu. In vdova? Vedeti mora, da so vsi na njeni strani, pripravljeni, da se postavijo za njo. Sicer si ne bi upala tako govoriti!

Razsrdil se je ob spominu, kako sramotno ga je izgnala priprosta ženska, beraška kočarica.

»A zdaj bo šele prav plačala! In sicer takoj! Ako ne — gorje ji!«

Konj, starec, ni več hitel. Stopal je, kakor je sam hotel. Ni mu bilo več do poskočnosti in mladostne pre-nagljenosti. Tako je počasi dremal po cesti.

Nenadoma se je vznemiril. Dvignil je ušesi, pozorno poslušal, nemirno prhutnil z njima, spet napeto vlekel v nju daljne, nejasne glasove. Bolj in bolj se je vznemirjal. Širil je nozdrvi, glasno pihal, zaobračal glavo, kakor bi se hotel ogledati.

Tudi gospodar se je zdramil iz lenega miru, iz otrp-lega srdu. Zbudil ga je nemir konjev in čudno, zamolklo šumenje, ki se je oglašalo za njim.

Dvignil se je nekoliko v vozu, da bi se ozrl. A komaj je okrenil glavo napol, je konj poskočil, kakor poprej pod udarcem bičevim spodaj v vasi, ter se je spustil v divji beg.

Tako je videl Izak le napol in nejasno ogromen temen oblak, ki je plaval nedaleč za njim, nizko nad zemljo.

Kaj da je, ali se bliža nevihta, dasi poprej ni bilo videti ne enega oblaka na nebu, ali kako čudo se godi v zraku, o tem si v prvih hipih ni bil na jasnem. A ni še prihitel zbesneli Aladin z vozom in z njim daleč, in že je padala nanj, na voz in na konja čudna, strašna toča.

»Kobilice!«

Prebledel je. V hipu so mu oživele v spominu grozote in strahote, ki so jih povzročale po Ptujskem polju in Slovenskih goricah kobilice že neštetokrat. Od roda do roda so si pripovedovali o teh strahotah, kako da so kobilice

uničile polja in vinograde, zastrupile vodnjake in potoke, se lotile ljudi in živali ter jih neusmiljeno uničile, če ni prišla ob pravem času pomoč.

In zdaj — glej, spet so tu, te strašne uničevalke!

Ozrl se je v višino, z očmi osteklenelimi od groze. Glej, vse ozračje polno letečih, strašnih jezdecev, da ni mogoče videti solnca nad njimi, in da se mrači pod njimi kakor ob najhujši nevihti. Ozrl se je po polju naokoli: Nikjer nikogar! Sam na cesti, kakor daleč sega oko, sam pod nečloveško, divjo armado, ki je pričela že prve svoje naskoke...

»Bog mojih očetov, usmili se me! Reši me!«

Krčevito, z vso močjo mu je pograbila roka za bič. Udaril je po konju, da se je vzpel, a se je takoj pognal s podvojeno divjostjo in naglico po cesti. Čutil je pač tudi sam, da se razprostirajo smrtne sence nadenj in nad vso krajino. Edino v divjem begu je morda še rešitev.

Izak je klatil kakor blazen zdaj po konju, zdaj po zraku, okoli sebe, nad seboj, za seboj. A malo so pomagali ti srditi udarci. Živa toča je padala gosteje in gosteje. Na noge so mu padale kobilice, po rokah so mu gomazele, ščegetale so ga po vratu, grizle ga že v obraz. Nad njim pa je sikalo in šumelo, kakor bi sikala skozi zrak neskončna množica puščic, in bi se v naglem poletu rahlo drgnila puščica ob puščico.

»Strašno!« — je vpil Izak in je stresal z glavo, da bi se obranil mrčesa. — »Reši me, Bog mojih očetov in moj Bog! — Na pomoč! Pomagajte!«

Z vso močjo je udaril po konju. Vranec, hropeč, klecajoč že v kolenih od obupnega bega, je planil v stran, voz je zaškripal, se prevrnil, daleč s ceste na njivo je odletel žid.

Napol je še videl, kako voz visoko poskakuje za zdivjanim konjem in ga tako še bolj plaši, kako buta ob trdo cesto, se odbija, se kotali zdaj na levo, zdaj na desno — zdaj, glej, divja konj sam dalje, le oje in branoglav ga bijeta v zadnje noge in ga podita še huje...

Že ni videl ničesar več — lice in oči so mu povsem zakrile kobilice. Trgal jih je z obraza, trl in mečkal jih z drhtečimi rokami, otepal je kakor blazen z nogami, da se jih obrani, valjal se je, kakor bi gorel, sem in tja po zemlji, ne, ne po zemlji, po napol trdi, napol mehki postelji, ki se je vdajala pod njim, a se ga je tudi bolj in bolj ovijala.

Tulil je v strašni grozi kakor ranjen vol in kričal, dasi mu je mrčes silil tudi v usta, da ga je ob vsaki besedi grizel, in mu je gnusno prasketalo med zobmi:

»Na pomoč! Pomagajte! Ah — umiram!«

Od nikoder odgovora! Od nikoder tolažilne besede, ne enega glasu, ki bi užgal v obupanem, s smrtjo se borečem srcu iskrico upanja.

Le čudno je šumelo ob njem, nad njim. In še vedno težje je legalo nanj, vedno strašneje...

»Ali tako maščuješ vdove in sirote, o strašni Bog mojih očetov?«

Le srce mu je vpilo, usta so mu samo še hropela. Vse moči so se mu že utrudile, onemogle. Ni se mogel več braniti. Le zdaj zdaj se je še privzdignila gomazeča, sem in tja se prerivajoča mrtvaška odeja na njem. Za hip se je vzbočila, zatrepetala, se sesula malo na stran — a spet se je onemoglo zrušilo telo, ki se je poskušalo še enkrat izviti iz strašnega groba.

Mrčes se mu je že zajedal v lica, v vrat, v ušesa, v roke, grizel mu je obleko s telesa. Šumelo mu je v ušesih, kakor bi tekla mimo silna reka. Zdelo se mu je, da se potaplja v valovih, da pada globlje in globlje. Voda ga duši, izgublja zavest...

»Rahela!... Moji cekini... Rahela...«

Rahelo, strmečo s pekočimi očmi skozi okno dol na temne, čudne oblake, ki so se vlekli na daleč in na široko črez polje, so padali in se spet dvigali, je nenadoma pretresla silna groza. Črne, v vročici goreče oči so ji izstopile in so se zajedle v neznano prikazen, tako strašno slično prikazni varljivih sanj. Hipoma se ji je zazdelo, da sliši iz daljave bolesten, proseč in obupen klic.

Tedaj se je zrušila na kolena kakor k molitvi. Zakrila si je oči z rokami in je kriknila:

»Zdaj je dopolnjeno...«

IV.

Še tisto popoldne, proti večeru, so zazvonili zvonovi v Ptujju in po vsem Ptujjskem polju.

Tedaj se je dvignilo staro in mlado, moški in ženske, in vsi so šli v boj proti vojski, ki ni bila mnogo manj nevarna od turških roparskih trum.

Pač je bilo ljudstvo v prvih hipih prestrašeno nad strašno množico mrčesa — odraslemu možu do kolena ga je bilo. Pač je bilo v prvih hipih zmedeno in ni vedelo, kaj naj stori, kako se naj postavi groznemu napadu v bran. A grozeča nevarnost ga je kmalu zdramila iz negotovosti in brezglavnosti in mu je vrnila prevdarnost in moč.

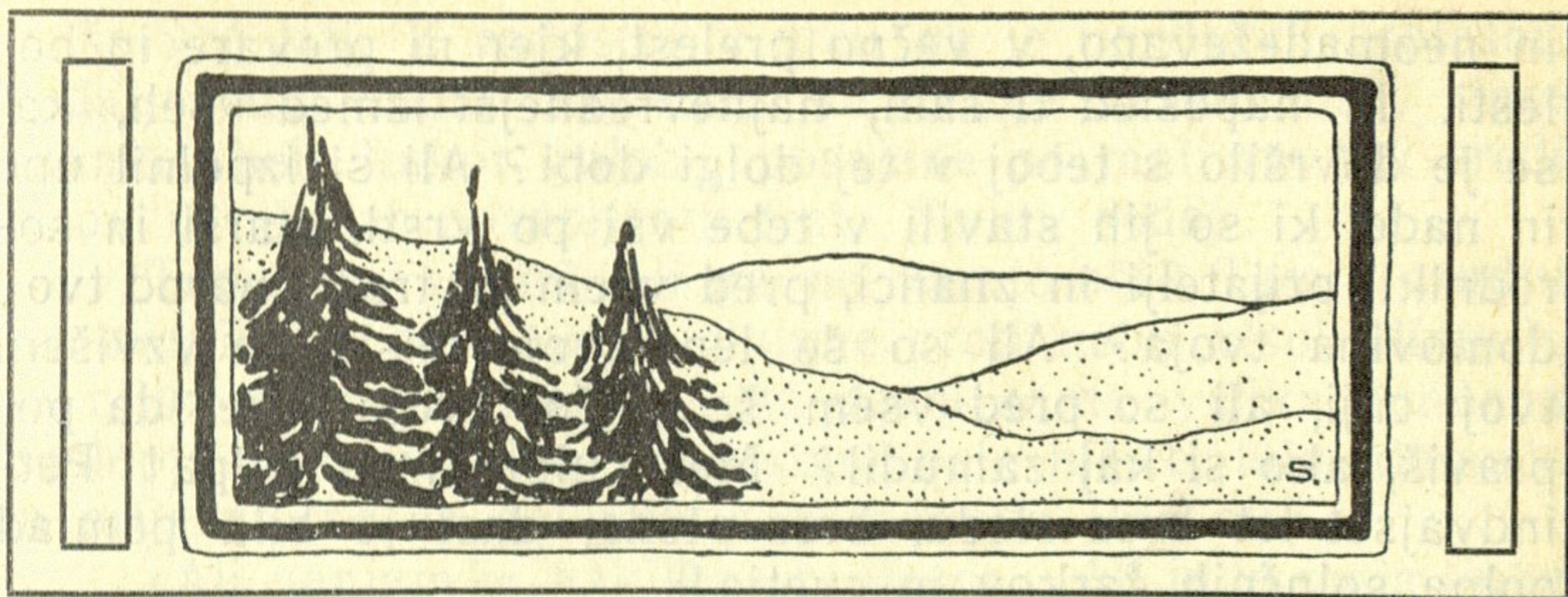
Žene so kuhale v loncih in kotlih krop, nosile ga z otroci iz kuhinj in ga polivale na mrčes, ki se je spustil proti večeru na polje k počitku. Možje so nosili in vozili iz vasi slamo, listje, sirova drva in smrečje. Okrog in okrog vasi so kmalu goreli s krmežljivimi plameni kresovi. Gost, dušeč dim se je valil čez polje.

Drugi dan proti poldnevu so našli kmetje na svojem uničujočem in morečem pohodu po polju v bližini velike ceste razbit voz, nedaleč proč popolnoma oglodano človeško okostje, dalje gori na polju bel konjski skelet.

Po vozu so spoznali, da je ponesrečenec — žid Izak Rosenzweig iz Ptuja . . .

Gozdarjevi spomini.

Spisal Jos. Kostanjevec.

Petindvajset let! Kakor bi bilo včeraj, a vendar kakšna razdalja, kakšna izprememba! Včeraj smo še bili skupaj, starši in otroci, bratje in sestre, tovariši in sošolci, sorodniki in znanci, prijatelji in sovražniki, dobri in slabi, mehki in trdi, a kje smo danes, danes po kratki dobi petindvajsetih let? Kje ste vi vsi, kar se jih danes spominja moje srce in ki je po vas zahrepenela moja misel v tem trenutku? Kod blodite, kaj delate? Ali ste srečni in zadovoljni? Ali so se izpolnile vaše mladostne sanje, se je utešilo vaše hrepenenje, vam je prineslo vaše trdo delo miru in srčnega pokoja? Še vas je nekaj živih, a poraztrošeni ste po svetu, majhni in neznatni, utrujeni in izmučeni, brez cilja in namena, ki ste ga izgrešili, ker niste bili dovolj trdni in se je malodušnost polastila vaših src. Pozabljeni ste in nihče se ne briga za bridkost in tesnobo vaših duš. Sami ste sredi svojih otrok, zakaj oni vas ne poznajo, ker jih niste vedeli prikleniti nase z edino vezjo, ki je močna, da je ne pretrgajo peklenške sile, z vezjo ljubezni do Boga in do bližnjega. Ali niso srečnejši oni, ki so njih imena debelo tiskana na črnoobrobljenih listih, visečih nad mojo pisalno mizo v mestu, oni, ki niso dočakali, da bi izginila lepa misel iz njih src, ampak so odšli z njo, veliko

in neomadeževano, v večno prelest, kjer ni prevare in bo-
lesti. In naposled ti sam, najnevrednejši izmed vseh, kaj
se je dovršilo s teboj v tej dolgi dobi? Ali si izpolnil upe
in nade, ki so jih stavili v tebe vsi po vrsti, starši in so-
rodniki, prijatelji in znanci, pred vsem pa trpeči narod tvoj,
domovina tvoja? Ali so še lepe tvoje misli, še vzvišeni
tvoji cilji, ali so pred vsem še močne tvoje roke, da po-
praviš, ako si kaj zamudil? Mea culpa, mea culpa! Pet-
indvajset let brez sledu, brez ploda, dasi je bila pomlad
polna solnčnih žarkov in cvetja!»

Takšne in podobne misli so vrvele po glavi profesorju
Poljancu, ko se je vozil po petindvajsetih letih v svoj
rojstni kraj, da ga zopet vidi. Nočemo raziskovati, v koliko
so bile te misli opravičene, v koliko opravičena ta samo-
obtožba, vsekakor pa je to kazalo o vestnosti in skrom-
nosti profesorjevi, zakaj znano je bilo njegovo uspešno
delovanje daleč naokoli in domovina bi se ne mogla pri-
toževati, ako bi imela obilo takšnih sinov in takšnih de-
lavcev, kakoršen je bil profesor Poljanec. Strog do skraj-
nosti proti samemu sebi, usmiljen, dasi pravičen sodnik
proti drugim.

Počasi je stopal konjič po strmi cesti proti vrhu.
Komaj je prestavljal noge in večkrat se je voz nenadoma
ustavil, zakaj konj je bil dan za dnem na cesti in gospodar
njegov je bil obdarjen s preveliko družino, da bi ga mogel
krmiti po gosposko, kakor bi bila žival v resnici zaslužila.
Bilo je po leti, in kadar je potegnil čez goro veter, se je
zavil voz v oblak prahu, ki ga je še povečalo in napravilo
uprav neznosnega par avtomobilov, drvečih mimo njega v
dolino proti daljnjemu mestu. Profesor si je tiščal roke
pred usti in se zavil tesneje v obrabljen površnik, ki ga
je bil vzel s seboj nalašč v take namene. Staro topolovje
ob cesti in redko cerovje po bližnjih obronkih je bilo debelo
naloženo s sivkastobelo prašno plastjo, ki se je vselej ne-
koliko otresla, kadar je priletela čez cesto na vejo čopasta
šoja. Kakor sneg se je vsipal prah na opaljeno travo...

»Na vrhu smo,« se je obrnil voznik do profesorja ter
pognal konja.

Profesor se je zdramil iz svojih misli ter se nekoliko
dvignil raz sedeža. Njegovo oko je iskalo rojstno vas,
stiskajočo se v majhni dolinici prav v kotu pod visokim
zelenim gričem. In res, tam v daljavi se je prikazal začrneli
zvonik, prav takšen, kakoršen je bil pred petindvajsetimi

in še več leti. Z radostjo v srcu ga je pozdravil profesor. Sedaj, sedaj mora zagledati še druge vaške hiše, stare znanke, bele kakor golobe, posejane po mali ravnici sredi vrtov in nikdar pozabljenih trat. Sedaj, sedaj...

Toda, kaj je to? Ali ga ne varajo oči? Tam v ozadju za zvonikom se hipoma dvigne proti nebu visok dimnik, za njim drugi in tretji. In na desni sama velika ponosna poslopja in nove hiše. One stare bele hišice, tako domače in prijazne, so se poizgubile, zaman jih išče oko.

»Ali sanjam?« vzklikne profesor. »Ali je to moja ljuba nekdanja Črna, rojstni moj kraj?«

»Dà, to je Črna,« pritrди voznik. »Zelo se je izpremenila in lepa je postala in bogata.«

»Ali je pa tudi srečna?« je nehote vprašal profesor in neka tesnoba je bila v njegovem glasu, da ga je voznik začudeno pogledal.

»Zakaj bi ne bila srečna, ko je pa bogata,« je pripomnil in udaril konja, da je voz zdrčal hitreje navzdol.

Kolikor bolj se je bližal vasi, toliko tesneje je postajalo profesorju pri srcu. Zapustil jo je bil pred petindvajsetimi leti, po pogrebu svojega očeta, in se ni več vrnil. Nobenega ni imel več tam, drugi so bili pomrli pred očetom, rojstna hiša je bila prišla po žalostnem naključju v tuje roke. Čemu bi se bil torej vračal? A v njegovem srcu je bil ostal svetel in pobožen spomin na njo, nekaj lepega, nenadomestljivega se je oglašalo v njem, kadar so mu misli splule ob težkih urah tja pod zeleni hrib, tja med solnčne vrtove in na nikdar pozabljene trate. Ljuba mu je bila takšna, kakoršna je bila in ničesar bi ne bil pustil, da bi se izpremenilo na njej in okoli nje. Morala je biti in ostati takšna, kakoršna je bila, ker sicer bi ne bila več ona.

In sedaj ta izprememba!

»Izgubil sem svoj rojstni kraj, nimam ga več,« je pomislil in globoka žalost ga je obšla. »Ustavim se v Črni toliko časa, da se odpočijem, a potem se poslovim od tukaj in se ne vrnem več.«

Bilo mu je, kakor bi mu bila umrla mati vdrugič, kakor bi bile megle zakrile vse to lepo gorsko zakotje v temo in v strupeno vlago.

»Morda sem pa samo nevoščljiv,« je pomislil zopet. »Nevoščljiv, da si je ljudstvo pomaglo iz uboštva in bede ter postalo bogato in srečno. Z napredkom je moralo priti v vas tudi blagostanje, vse se je moralo povzdigniti k

boljšemu. Kdo bi kaj takšnega ne želel svojim sorojakom? Pa kako bi naj bil nevoščljiv, saj niso bili ljudje tod nikdar ubožni, premožnejši kakor drugod so bili že od nekdanj.«

Zmajal je z glavo in polglasno si je govoril:

»Ne, ne, nekaj mi pravi, da ne biva tukaj več ona nekdanja sreča, da ta izprememba ni prinesla blagoslova in od tod žalost mojega srca. Moj Bog, koliko žrtev je morala prinesiti vsaka hiša, vsaka rodovina, telesnih in dušnih, da se je vas tako nališpala in naošabila, da je izpremenila nekdanje ponižno in jasno lice v sedanjo nadutost. Naj mi kdo reče, da sem nazadnjak in mračnjak, da sem nasprotnik vsakemu napredku, svobodno mu. Srce mi pravi, da v ta kot ni prinesla kultura svojih dobrot...«

Voz se je ustavil pred gostilno v vasi. Profesor je dvignil glavo in zagledal nad vrati z velikimi zlatimi črkami napis: »Hotel pri zlatem levu«. Stopil je raz voz in potem skozi široko, tlakovano vežo na desno v gostilniško sobo. Tu je bilo urejeno vse po mestno, mestno oblečen tudi gostilničar, ki se je došlecju poklonil s smehljajem okoli usten. Belo oblečena in načičkana natakaraica z visoko dehtečo frizuro je sedela pri mizi in pisala jedilni opoldanski list.

»Vse moderno,« se je bridko nasmehnil profesor sam pri sebi in sedši za mizo naročil čašo piva.

Ko mu je natakaraica postregla, se mu je približal gostilničar.

»Gospod je gotovo prišel na letovišče, kaj ne? Oh, letos je že vse polno tod, večji del sami Tržačani, Italijani seveda. Dobro se počutijo pri nas, izvrsten gorski zrak, udobna izborna stanovanja, kuhinja nemška in laška in vse tako čudovito ceno, tako ceno...«

»Torej tudi letoviščarji in celo laški,« je skoro na glas vzdihnil profesor. »Tudi ta zalega se je vgnezdila tukaj!«

»Kaj ste rekli, gospod?«

»Menil sem samo, da ne mislim tukaj ostati, da si samo nekoliko ogledam kraj ter jutri zjutraj zopet odidem,« je odgovoril profesor.

»Ah — škoda,« je dejal čmerno gostilničar ter počasi odhajal iz sobe.

Po obedu je profesor nastopil svojo pot po rodni vasi. Ljudje, srečujoči ga, se niso več ozirali za njim kakor v nekdanjih časih, celo pozdravil ga je le malokateri. Vajeni so bili že tujcev, ki jim niso bili nič novega.

Profesor se je oziral po obrazih, mimo njega hitečih, toda zaman se je trudil, da bi v tem ali onem zapazil starega znanca. Vsi so mu bili tuji, zaman se je trudil, da bi zapazil kje potezo, ki je bila nekdanj lastna tej ali oni rodovini. Vse se mu je videlo zabrisano in posirovelo, izginila je vsa nekdanja plemenitost.

Dospel je pred svojo rojstno hišo. Prezidana in popravljena je bila od zunaj, nad vhodom se je šopiril kamenit balkon. Lepša je bila kot nekdanj, neprimerno lepša, a bila mu je tuja, nič več ga ni vabila k sebi kot nekdanj. In one jablane na trati za hišo, skrivljene in nagubane, so bile videti, kakor bi se sramovale prenovljenega zidišča in novih gosposkih ljudi v njem. Ozrl se je na pročelje in na okna, neka plahost se ga je polastila in pospešil je korake. Vse drugače, vse tuje, pa naj se obrne na desno ali levo.

Trden je bil njegov sklep, da odide takoj drugo jutro. Toda v tistem hipu se zablešči gori pod gozdnim robom v jasnih solnčnih žarkih majhna hiša. Profesorju zastane nehote noga in obraz se mu zasveti, kakor bi ga bila obmila večerna zarja. In posilijo ga spomini, lepi in topli kakor dih pomladnih sap, da se zbudi v njegovem srcu vse nekdanje hrepenenje.

»In ti si še takšna, kakoršna si bila! Kolika nehvaležnost, da sem se te spomnil še le sedaj!«

Naglo kakor mladenič je krenil navzgor in se je ustavil še le pred hišo. Mlada ženska mu stopi naproti in ga pogleda vprašaje.

»Kje je Jelenko?« vpraša profesor hlastno.

Ženska ga gleda in zmaje z glavo.

»Jelenko, gozdar Jelenko!« ponovi profesor glasneje.

»Oh, on? Nisem se takoj spomnila na ime. Deset let že leži tam doli pri Sv. Trojici, gospod. Dober človek je bil, Bog mu daj dobro, a starosti ni dosegel.«

Profesor se odkrije ter se zamisli.

»In kdo je sedaj gospodar tukaj, ako vas smem vprašati?«

»Moj mož. Kupili smo hišo od njega, a izgovoril si je bil sobo do smrti. Živel je potem še dve leti pri nas in ni nam delal nadlege. Po dnevi je bil skoraj vedno v gozdu, brez njega ni mogel živeti. Zvečer pa nam je čital iz raznih knjig ali pa nam je pripovedoval povesti iz svojega življenja. Oh, znal je tako živo pripovedovati in le

prehitro nam je ob takšnih večerih potekal čas. Včasih pa je pisal, pisal pozno v noč. Ko sem ga nekoč vprašala, kaj lepega piše, da se ne more ločiti od papirja in črnila, se je nasmehnil in dejal: „Ni prav lepo, kar je na tistih papirjih načičkanega, pa tudi ne prav veselo. Morda pride še čas, ko bo druga roka tiste papirje uredila, in tedaj bo znabiti kdo imel koristi od njih, ako jih prej ne sežgem.“ Pri teh besedah je nekaj silno žalostnega leglo na njegov obraz in nisem se upala dalje vpraševati.«

»In kaj je s tistimi papirji? Komu jih je izročil nazadnje?« vpraša profesor naglo.

»Nihče jih ni videl pozneje, nikomer jih ni izročil, niti omenil jih ni več. Najbrže jih je res sežgal.«

Profesor se nekoliko zamisli, a že čez nekoliko hipov je bil njegov sklep trden. Vsekakor hoče sedaj ostati nekoliko časa v svojem rojstnem kraju, v svoji nekdanji Črni in ako le mogoče v tej hiši, v nekdanji hiši Jelenkovi.

»Njegova nekdanja soba je prazna, v njej vas lahko nastanimo,« je privolila žena. »Zvečer se vrne moj mož iz gozda in upam, da bode tudi zadovoljen.«

Še tisti večer je res dobil profesor Jelenkovo sobo v najem in se je nastanil v njej. Tu je prebival nad štirinajst dni. Postal je popolnoma domač, pozabil je sčasoma izpremembe v svojem rojstnem kraju. Pogreval je spomine iz mladosti, da je obiskal po večkrat sleherni davnoznani kotiček, da je dan za dnem hodil po širnih bukovih in smrekovih gozdovih, da je posedal po tratah v senci pod košatimi hrasti. A najbolj je hrepenel, da bi našel rokopis Jelenkov, ki mu je o njem pripovedovala gospodinja in čemur je pritrnil tudi njen mož. Toda potekali so dnevi in dasi je prebrskal vsak kot, ni mogel zaslediti ničesar.

Nekega dne je stopila nenadoma gospodinja v njegovo sobo ter dejala:

»Gospod profesor, spomnila sem se, da je zapustil pokojni gozdar Jelenko precejšnje število knjig. Ker so večinoma nemške, jih nihče ni mogel razumeti, zato sem jih spravila v zaboj in jih nesla na podstrešje. Ako bi vas utegnile zanimati, si jih lahko ogledate.«

»Pokažite mi jih, prav hvaležen sem vam za to novico,« je dejal profesor ter se takoj odpravil za njo. Stopala sta navzgor po strmih lesenih stopnicah. V kotu blizu dimnika je stal velik zaboj, na pol odprt, iz katerega je gledalo nekaj knjig.

Potegnil je zabojo bliže okna in jemal iz njega knjigo za knjigo. Vedno hitreje in z vidnim zanimanjem je listal po njih ter jih zopet odlagal. Kar hipoma mu zažari obraz, iz neke debele knjige je namreč potegnil precej obširen sešitek — rokopis Jelenkov.

»To pa vzamem s seboj,« je dejal veselo in zložil knjige zopet v zabojo. »Našel sem, kar sem želel in hvaležen sem vam, da ste me pripeljali semkaj.«

Ko je prišel v svojo sobo, se je takoj sklonil nad pobledene liste in čital in čital ...

* * *

Preteklo je leto dni, odkar sem se srečal s profesorjem Poljancem v mestu, kjer je živel v pokoju. Ko me je spoznal, me je prijel pod pazduho in stopala sva počasi iz mesta proti drevoredu.

»Dobro, da sem te srečal. Pisati sem ti hotel že davno, toda vedno imam obilo dela in tudi, po pravici rečeno, niti vedel nisem tvojega naslova. Poslušaj!«

Začel je pripovedovati to, kar sem tu že napisal. Končno je še dejal:

»Sam nimam časa, da bi obelodanil one spomine, a tudi spreten nisem v takšnih rečeh tako, kakor si ti. Prevzemi jih, uredi jih in podaj jih svojemu narodu, morda ti bo kdo hvaležen za nje. Mislim, da bi jih prepustil Družbi sv. Mohorja, morda si pridobi s tem novih čitateljev.«

Obljubil sem mu. Uro pozneje so bili Jelenkovi spomini v mojih rokah in ako jih danes objavljam, izpolnujem samo dano obljubo. Ako sem ustregel z njimi samo peščici čitateljev, sem dosegel namen, ki ga je imel profesor Poljanec. Kdor pa ne bo z njimi zadovoljen, naj mi oprostí nadlego, saj ga morda ne bom več nadlegoval tako hitro.

I.

Bilo je 14. avgusta leta 18**, ko sem dobil dekret, da nastopim službo c. kr. gozdarja v Črni. Bil sem takrat star štiriindvajset let, vojaška leta sem imel za seboj in vsa lepa se je razgrinjala pred menoj sedanost in bodočnost. Samosvoj, po dolgih letih trdega učenja in navora, po letih odvisnosti in nesamostojnosti vendar enkrat samosvoj, samostalen! Srce se mi je širilo v ponosu in sreči,

ko sem prečital dobljeni dekret, ki sem ga kazal samozavestno vsem prijateljem in znancem tisti dan. Kolikor jih ni prišlo k meni, sem stopil sam k njim in veselili so se z menoj vsi, zakaj ni ga bilo tedaj med njimi nevoščljivca; bili so v tem oziru lepši tisti časi, kakor so današnji, ko ljudje ne morejo brez bolesti v srcu videti, ako je kdo drug pred njimi pobral košček belega kruha.

Ko sem se nekoliko umiril, sem hotel biti sam. Oditu mi je bilo na mojo novo službo takoj drugi dan in tedaj sem imel pripraviti še marsikaj za precej dolgo, do tistikrat mi neznano pot. Ko je bilo tudi to dovršeno, sem se poslovil od najljubših mi prostorov svojega domačega kraja, sam in s pobožnimi mislimi v duši. Kako so se mi tistega večera vtisnili v spomin, obliti s sladkootožno zarjo mehkega slovesa, ne pozabim nikdar!

Vračujočega se s holma nad vasjo, od koder sem užival razgled čez vso našo dolino, posejano z neštevilnimi belimi vasmi, ovijajočimi se s tankimi meglenimi koprenami pred nastopajočo vlažnohladno poletno nočjo, me je pozdravil iz temnih lin domačega zvonika glas zvona, vabečega k večernicam. Odzval sem se njegovemu vabilu ter stopil v mračno dobroznano svetišče. Cerkovnik je prižigal sveče pred oltarjem Brezmadežne, in ljudje so prihajali od vseh strani, natihoma in sklonjeni. Zabučale so orgle in ne dolgo potem je po vsem skrivnostnem prostoru odmevala Marijina pesem, prepletajoča pete litanije Matere božje. S takšnimi čustvi je še nisem poslušal do tistega dne! — Lahko mi je bilo pri srcu, ko sem se poslovil tudi od tega svetega kraja z lepimi mislimi in s hvaležnostjo v duši. In danes me priganja neka neodoljiva sila, da zabeležim tudi to v te svoje spomine . . .

Na Veliki Šmaren zgodaj je bil pripravljen voz, ki me je odpeljal od doma, prvič v življenju tako rekoč za vedno. In ob tej misli se mi je storilo nehote inako. Za vedno! Kaj naj so namreč še trenotki, najsi bodo tudi dnevi in celo nekateri tedni, ko se mi bo morda posrečilo priti v hišo očetovo, da se odpočijem za hipec od truda in skrbi, ali pa morda celo samo zato, da tam zacelim skelečo rano, ki mi jo vseče nezgoda. Izgubljen je dom zame, moj delež je tujina. Kako hudo bi še le bilo, ako bi bila ta tujina tudi celo last ljudstva, govoročega tuj mi jezik, da ne bi slišal več one sladke govornice, ki je duši moji najljubša na svetu in tolažba srčne moje žalosti. Izgubljen je zame dom, moj

delež je tujina! In Bog ve, kje bo zašlo solnce mojih dni, kje se bo sklonila trudna glava k potrebnemu počitku!...

Črna! Kje je to? Kakšen je kraj sam na sebi in kakšni so ljudje tam? Kakšni bodo tam moji dnevi? Cearsarski gozdovi so naokoli, to je edino, kar je gotovega. Toda kakšni so ti gozdovi, kod se razprostirajo in kaj krije in hrani zame njih globočina, kdo bi mi vedel povedati vnaprej? Človek potrebuje po napornem delu poštenega razvedrila, potrebuje človeka, da se včasih opre nanj, potrebuje družbe, da ne zaostane, potrebuje toliko in toliko reči, ki ga lahko povzdignejo in okrepe njegove pojemajoče sile. Ali dobim kaj enakega tam gori? Vajen mestnega življenja, olikane govorice in medsebojnega spoštovanja — ali so tam gori tla za kaj takšnega? — Tesno mi je bilo ob takšnem razmišljanju in odgovora ni bilo od nikoder. Voz pa je ropotal dalje, vedno enakomerno, počasi in uspa-vajoče.

Privozili smo bili pod goro. Tam je ob cesti mala krčma, v senci pod velikim orehom. Bila je videti prazna in zapuščena in nihče nas ni sprejel, ko smo obstali pred njo. Toda ko sva stopila z voznikom v vežo, sva zagledala družino, zbrano pri obedu okoli javorove mize.

»Ali lahko malo odpočijemo?« je vprašal voznik. »Konj je lačen, morda mu daste nekoliko ovsa in tudi nama z gospodom bi se nekaj spodobilo, ako imate.«

Gospodar, še mlad mož resnega pogleda, odloži žlico in za njim store tako tudi drugi. Pokriža se, odmoli z družino in nama stopi naproti.

»Kaj bi, gospod? Gosposkega nimam, pri nas se malokdaj zgleda človek, ki bi si dal postreči s čim boljším. Ako želite košček svinjine, vam lahko postrežemo. Za konja se ni bati.«

Bil sem zadovoljen in tudi voznik ni ugovarjal. Bila je okusna jed in zraven čedno pripravljena, da sva bila zadovoljna oba.

»Od kod in kam, ako smem vprašati?« je dejal gostilničar. »Vas še nisem videl, še niste hodili tod. Pa tudi voz kaže, da ste od daleč.«

»Iz Planega in gremo v Črno,« sem odgovoril. »Koliko je še do tja?«

»Do Črne?« se je začudil gostilničar. »Koliko naj bo? Še tri ure boste hodili, preden ste na vrhu. A potem še pol urice do cerkve.«

Ustrašil sem se.

»Torej tako daleč?«

»Seveda, saj se ne morete voziti s konjem. Cesta je izpeljana le še četrto ure, tja do mlina, a navzgor je samo kolovoz in pa steza. Kdor hoče kaj spraviti gor, mora vpreči voli, drugega pomočka ni.«

Obstal sem kakor okamenel. Torej v takšen kraj pridem, daleč od ljudi, daleč od življenja!

»Najbolje je, da greste peš in pustite reči tukaj. Kadar pridejo gorjani doli, vam jih oddamo,« je svetoval gostilničar. »Brez skrbi ste lahko, vsak teden so vozniki tukaj in celo po večkrat.«

Kaj mi je preostajalo drugega, nego da sem upošteval gostilničarjev nasvet.

»Ako ostanete morda gori,« je menil še gostilničar, videč mojo obupanost, »tedaj vam menda ne bo treba čez leto dni več tako-le hoditi, ker je cesta že zmerjena in jo začno spomladi delati.«

Zahvalil sem se gostilničarju za pojasnilo, poklical polič vina v slovo, da sva ga izpila s sorojakom voznikom in izročil sem svoje reči v varstvo v hišo. Voznik mi je kmalu nato podal svojo žuljavo desnico, zahvalil se za vse ter počasi obrnil voz. Ko je izginil za prvim ovinkom, mi je bilo, kakor bi me bil zapustil ves svet...

* * *

Strma steza se je vila navzgor takoj konec ceste. Izhojena je bila in ni se bilo bati, da bi izgrešil cilj, ko sem krenil po njej rajši, nego po kolovozu. Začetkom še ni bilo tako hudo, ker je bilo dovolj sence in je tudi vela rahla sapa naproti. A čez pol ure je bilo nenadoma konec hrastovega gozda in zazdelo se mi je, da sem stopil v razbeljeno peč. Pod mano in nad mano, tja daleč dokler je segal moj pogled, povsod sama pečina, stena nad steno. Curkoma je začel liti pot po mojem obrazu in životu, in ustnice so se mi sušile. Toda s seboj nisem imel ničesar in tukaj ni bilo misliti, da bi našel studenec. Le s težavo in počasi sem stopal dalje, višje in višje.

Od daleč iz doline se je oglasilo zvonjenje, odmevalo je od sten in se izgubljal v jarkih in prepadih. A nato je bilo vse tiho, od nikoder nobenega glasu, ne jeka. Niti ptice ni bilo, ki bi bila zafrfotala nad mojo glavo. Ta samotna mi je porajala stotero neprijetnih, žalostnih misli,

zlasti še zato, ker ni bilo tukaj nobenega pravega razgleda, zakaj od vseh strani so štrleli v ozadju proti nebu temni zarastli vrhunci. Kako težaven je samo nastop moje prve službe, Bog ve, kaj mi še vsega hudega ne prinese bodočnost! Skoro bi bil postal malodušen, a tedaj sem zbral vse moči in posrečilo se mi je, da sem se otresel otožnih misli. Kaj bi povešal glavo, Bog ti je dal moč in zdravje, prenesel bodeš vse, in delo ti bode v srečo in blagoslov. Tako sem si dejal naposled, in moja noga je stopila dalje čvrsteje, minila je utrujenost, kakor bi se bil skopal v bistrem studencu.

Preden sem se zavedel, sem bil že na vrhu. In tu sem bil obilo poplačan za prejšnji trud in niti zaslužil nisem takšnega plačila za toliko prejšnjo malodušnost.

Ko sem se ozrl, se je odprl pred menoj razgled, ki ga ne more popisati pero. Da se samo uživati in užival sem ga, priklenjen na prostor, ki sem bil obstal na njem, toliko časa, da se je jelo nižati solnce na zahodu in je pod njim v daljavi zabliščala svetlomodra krpa našega morja, morja Adrijanskega. In ako bi ne bilo ničesar drugega našega, a bi bila naša samo dežela, ki jo je bilo videti z onega mesta, in samo ona bleščeča ravan, kjer je zahajalo solnce, tedaj bi že bili bogati in nikakor ne zadnji med narodi. Kdo bi ne ljubil take dežele, kdo bi neki hotel iti iz nje lahkomišelnost?! . . .

Tam pod hribom sem zagledal začrnel zvonik in ko sem došel na pot, ki je tu zopet začenjala, se je zasvetilo naproti nekoliko belih hiš. To je Črna, sem si dejal in sem pospešil korake. V dvajsetih minutah sem bil tamkaj. Kaj naj zapišem o prvem vtisku, ki ga je napravil name ta kraj? Ko sem stopal mimo prvih hiš, bi bil najrajši krenil nazaj in porabiti sem moral vse svoje moči, da sem ostal miren.

Večerilo se je že in hladni veter je pripihal čez gozdove, ko sem došel na prostor pred cerkvijo, kjer je stalo na eni strani župnišče, a na drugi šolsko poslopje. Oboje je bilo na zunaj skoro enako, srednjeveliko, ohranjeno in oskrbovano z največjo pazljivostjo in ljubeznijo. Spredaj je bil pri obeh ograjen vrt in vhod v poslopji po sredi njega. Zdaj je bilo treba poiskati si stanovanje, ki mi je bilo pripravljeno pri Poljancu, kakor sem dobil poročilo že na dom. To mi je bilo do sedaj edino znano ime v Črni. Tam je namreč stanoval moj prednik, ki je bil prestavljen

nekam na Primorsko. Še preden sem za gotovo vedel, da pridem v Črno, sva se bila dogovorila pismeno, da se je pogodil tam za stanovanje i zame, svojega naslednika. Toda sedaj sem pomislil, ali bi ne bilo prav, ako bi stopil h gospodu župniku in se mu predstavil. Sicer ni bil pravi čas za to, toda morda mi ne zameri. Krenil sem torej skozi vrt in stopil v vežo. Preden sem se utegnil ogledati v polutemi, sem zaslišal prijazen glas:

»Dober večer! Le naprej, kdorkoli ste, znanec ali tujec, in pozdravljeni v Bogu v tej hiši!«

Tedaj sem zapazil iz veže na desno odprta vrata in vstopil sem v pritlično sobo. Pri mizi sem nerazločno videl dva gospoda, katerih eden se je takoj ob mojem vstopu dvignil ter mi stopil naproti. Bil je župnik.

»Po hoji poznam, da ste tujec v tej hiši in preden vas vprašam po vaši želji, dovolite da napravim luč.«

Prižgal je svetilko ter dejal:

»Tako, sedaj se vidimo in sedaj lahko govorite!«

Opazil sem, da je nekoliko osupnil, ko je zagledal pred seboj gosposkega človeka in sklepal sem, da so morali biti takšni ljudje pač redki gosti v župnišču na Črni.

Predstavil sem se mu ter ga prosil oprostila, da ga nadlegujem tako pozno.

»A tako,« se je razveselil, »me veseli, zelo me veseli, gospod gozdar. Z vašim prednikom sva bila dobra prijatelja, upam, da postaneva tudi midva. Toda ravno prav, glejte tukaj je tudi naš gospod učitelj, opravili ste dva pota naenkrat.«

Dvignil se je od mize srednje star mož in predstavila sva se drug drugemu, lahko in skoro srčno.

»Sedaj pa sedimo!« je dejal župnik veselo, primaknivši mi stol.

Nato je stopil v kuhinjo ter se čez nekoliko hipov vrnil.

»Nocoj boste večerjali z nama, drugod bi itak ničesar več ne dobili.«

Kmalu se je razvil pri mizi živahen razgovor. Župnik je bil častitljiva oseba, že nekoliko osivel, a odkritosrčen in ves vnet za svoj vzvišeni poklic. Vsaka njegova opazka je pričala, da pozna svet kakor malokdo in zlasti sem se moral čuditi njegovi visoki naobraženosti. Učitelj je bil resen mož, svest si dolžnosti svojega stanu. Sicer si pa

bode čitatelj lahko sam ustvaril popolno in jasno sliko o teh dveh možeh, ki mi jih je pripeljala naproti sreča prvi dan zame začenjajočega se novega življenja, o možeh, ki jih ne pozabim nikdar, tudi ako bi živel večno.

Ko smo povečerjali in še posedeli pri kupici vina, ko smo prereševali že različne politične in druge važne dogodke tedanjih dni, tedaj se je župnik zopet obrnil proti meni ter dejal:

»Gotovo se ne motim, gospod gozdar, ako domnevam, da je napravila Črna današnji dan, ko ste jo zagledali prvič, na vas prav mučen vtis. Težko vam je bilo pri srcu, ko je vaša noga stopala mimo naših hiš in to toliko tesneje zaradi tega, ker je tako silno oddaljena od večjih selišč. Začutili ste, da ste prišli v prognanstvo, v Sibirijo, in z bridkostjo se je napolnila vaša duša. To ni nič čudnega, tudi meni se je godilo tako in tukaj gospodu učitelju nič boljše. Toda verujte mi, da kmalu izgine tesnoba vašega srca in bridkost vaše duše, zakaj v kratkem se prepričate, da ste prišli v kraj, kakoršnih le malo premore naša mala domovina. Ne mislim naravnih krasot, teh najdete sami in najdete jih ob vsaki stopinji. Ne razumite me napačno, ne, niti teh naših naravnih krasot ne bi hotel in mogel več pogrešati, ne bi se mogel prostovoljno ločiti od njih, a sedaj hočem govoriti samo o ljudeh, o naših ljudeh tukaj. Črna sama šteje petindvajset hiš. Videli ste jih večino, morali ste iti mimo njih. K njej spada nekaj oddaljenih zaselij, ki jih boste spoznali v kratkem, in posamezne po gori raztresene hiše. Tukaj so doma Poljanci, Tratniki, Trnovci, Gabrovci in celo Lisjaki. Vsaka hiša in vsaka rodovina tukaj ima popolnoma samosvoj značaj, se bistveno razlikuje od drugih, a vse skupaj, kolikor jih je, živijo med seboj v slogi in ljubezni. Vsaka rodovina dela in skrbi zase ter si utrja blagostanje, a vse skupaj, kolikor jih je, živijo za eno, ako je potreba in ako pride nenadoma ura nesreče. Vsaka hiša ima svojo povest, gospod gozdar, ne morda povesti polne divjih in razburljivih prizorov, polne grozote in teme, pač pa povest, tekočo gladko in mirno kakor potok po dolini. Sami se boste prepričali, da je Črna neko kraljestvo samo zase, kraljestvo miru in ljubezni in da ni čez njene meje zasejal še sovražnik svoje ljulike.«

Župnik se je bil v svojem govorjenju razgrel in njegov obraz je sijal kakor zarja večerna.

»In komu se ima ljudstvo zahvaliti, da je takšno?« sem vprašal ter se nagnil proti župniku.

»Ne morda najmanj mojemu pokojnemu predniku, gospod gozdar, in ne morda najmanj razen njega predniku sedanjega gospoda učitelja, na katerih svetli spomin izpijmo to kupico,« je dejal župnik skromno ter dvignil svojo čašo.

»Toda nobena reč pod božjim solncem, naj se nam vidi še tako lepa in dobra, ni popolna,« je nadaljeval župnik. »Tako je tudi pri mojih župljanih nekaj, česar ne vidim rad pri njih in kar bi rad iztrebil s korenino. Ali vsi pozikusi so zaman, ne gre in ne gre. Lažinapredek in kar je z njim v zvezi, je prekoračil zidove mest in šopiri se že po trgih. Obljublja se zlata doba, doba lahkega dela in večjega uživanja, doba enakopravnosti in bratstva vseh slojev, doba veseljačenja. Ta napredek prihaja tudi v vasi in zaselja, leze iz doline više in više in bojim se, da ne bo prizanesel niti Črni. In ravno bahavost bo našim Črnjanom pokvarila vid, da ne bodo vedeli razločevati med dobrim in slabim. Zato je dolžnost nas vseh, da se borimo proti takšnemu lažinapredku vsi, kolikor nas je človekoljubov in rodoljubov, ramo ob rami in z združenimi močmi. Izobražen mož ste, gospod Jelenko, ne dvomim, da me razumete. Ne borim se proti pravemu napredku, ne, gotovo ne. Pravi napredek je od Boga in v čast Bogu, ljudem v olajšavo njihovega bednega stanja, njihovega truda in trpljenja in v dosego večjega blagostanja, pravi napredek ima namen, storiti človeka kolikor mogoče popolnega in plemenitega, vsled tega tudi popolno in plemenito delo njegovih rok in v tej popolnosti in plemenitosti tudi srečnega. Takšnega napredka se veselim, takšnega napredka želim vsemu človeštvu, ga želim zlasti svojim župljanom in vsemu narodu slovenskemu. Ako bi imel pa priti v drugačni obliki, tedaj naj ostanejo moji ljubi Črnici rajši takšni, kakoršni so bili do sedaj in nikdar ne bodo vedeli, kaj je hudo...«

Mnogo se je še govorilo tisti večer in le prenašlo je potekel čas. Župnik je dal poklicati mojega novega hišnega gospodarja Poljanca in ta me je spremil domov, ko sem se pozno v noči poslovil od obeh tako častitljivih novih tovarišev.

II.

Solnce je že posijalo čez gozdove in Črna se je kopala v prvih njegovih žarkih, ko sem se drugega dne zbudil. Spal sem trdno in dobro, čvrst in okrepljen sem skočil s postelje. Moja sobica je imela okno na vrt, kjer je na mehki trati rastlo nekoliko jablan, lepih in širokoverhih, obloženih s samimi lepimi, debelimi, rdeče se bleščnimi plodovi, da so se veje pripogibale skoro do tal. Bil je lep pogled na to zdravo, plemenito drevje. Tja čez jablane pa so se videli robovi onega gozda, ki je imel postati za toliko vrsto let kraj mojega javnega delovanja.

Soba sama na sebi je bila visoka in zračna, navadno poslikana in v njej razen postelje še dve omari za obleko, miza, umivalnik in par pletenih stolov. Tla so bila iz mehkega lesa in bela, da bi lahko jedel na njih. Ni bilo vse skupaj sicer nič posebnega in razvajenec bi bil morda zaničljivo pogledal, ako bi ga kdo vprašal, kako mu ugaja soba, a meni se je prikupila takoj in že čez nekoliko dni bi ne bil menjal z drugo, tudi ako bi bila še lepša. Zraven je bila majhna predsoba, kjer sem pozneje spravil v poseben kovčeg reči, ki jih nisem potreboval vsak dan, a tudi druge potrebščine za gozd. Tudi malo mizo sem si dal postaviti tja, da mi ni bilo treba sprejemati v sobi čuvajev in drugih ljudi, ki so se sem ter tja zglašali pri meni službeno ali po opravilih. Pogovorili smo se navadno kar v predsobi in vse se je zabeležilo tamkaj pri oni mali mizi. Tako je ostala soba vedno čista in vselej sem je bil vesel, kadar jo je prestopila moja noga.

Komaj sem se bil umil, mi je prinesla zajtrk deklica, stara kakih šestnajst let. Bila je to Poljančeva hčerka Anica, srednjemočnega in vitkega stasa, velikih modrih oči in kakor zlato rumenih bujnih las. Nič kmetiškega ni bilo na njej; menil sem, da vidim pred seboj mestno deklico, ki je morda samo prišla gori na počitnice. V tem me je tudi potrdil ves dekličin nastop, vse njeno govorjenje. Toda kako sem se začudil, ko mi je povedala, da doslej še ni bila nikjer, razen parkrat v bližnjem trgu po opravkih, da še ni videla mesta, da bi pa res rada šla enkrat na božjo pot na Sv. Goro in bi s to potjo obiskala s starši Gorico, ki vedo o njej romarji povedati toliko lepega. In samo v domačo šolo je hodila, k sedanjemu gospodu učitelju.

»Ali so se vsi učenci in učenke v tej šoli naučili toliko lepega, kakor vidim pri vas, ali morda samo vi?« sem jo vprašal nehoté.

Zardela je in se nasmehnila.

»Jaz sem menda med zadnjimi, gospod gozdar,« je odvrnila, »drugi znajo vsi veliko več in boljše.«

Pozneje sem se prepričal, da je govorila resnico, ne sicer gledé same sebe, toda vobče. In tu sem izprevidel, kaj premore šola, ako ima pravega učitelja in ako hodita skupaj s cerkvijo roko v roki. Kako velikansko delo je bilo, ki sta ga tukaj obvladala oba stebra omike. Ni čuda, da ju je ljudstvo spoštovalo in nosilo na rokah!

Pri Poljančevih sem imel hrano in sploh vso oskrbo. Preden sem torej stopil tistega dne po vasi, da se nekoliko poglobim v razmere, sem se bil v duši že popolnoma sprijaznil s krajem in z ljudmi, ki jih celo še poznal nisem. Dejal sem si, da sem naletel na dobro mesto in da sem lahko popolnoma zadovoljen.

Še predpoldne se je zglasil pri meni moj predstojnik, nadgozdar Črvenka. Ni čakal, da bi ga bil posetil prvi jaz, kar bi se bilo vsekakor spodobilo. Pri spominu nanj se moram odkriti. Bil je človek, s tem je povedano vse. Tistega dne sva se razgovorila vse do dobrega, a med tednom potem me je uvedel polagoma v mojo novo službo, dan za dnem razširjal moj delokrog, pa s tem tudi moje obzorje. Koliko novega sem se že tiste dni naučil, o čemer prej pri vsej svoji domišljavosti nisem imel niti pojma! Mislil sem si prej, da znam že vse, da ni nobenega nad menoj, a tedaj sem uvidel, da je v meni komaj kvas in da je treba še mnogo, da postane iz njega užiten kruh. Uvidel sem, da je šele življenje prava šola in blagor mu, kdor najde v njem pravega učitelja-voditelja, kakoršnega sem našel tiste dni jaz . . .

Ako so prišli ti-le moji zapiski komu pred oči, tedaj se je gotovo že večkrat nasmehnil, preden jih je prečital do tukaj, češ, ti ljudje, ki jih opisuje in popisuje ljubi Jelenko, so pa res nad vse popolni, to so vzor ljudje! Kje pod božjim solncem pa je takšna vas kakor je Črna!?

Potrpi nekoliko, dragi čitatelj, morda se v kratkem prepričaš, da so tudi na Črni ljudje iz krvi in mesa . . .

Potekal mi je naglo dan za dnevom in v kratkem sem poznal vse ljudi na Črni in tudi po okolici. Bili so večinoma vsi dobri posestniki, samo nekoliko je bilo kočarjev.

Njih zemljišče jim je nosilo toliko, da so se zlahka preživljali in da so še precejšen del svojih pridelkov razpečavali. Njih rodovitni travniki so jim omogočali, da so imeli lepo razvito živinorejo, ki je vrgla marsikatero svotico. V gozdih je bilo poleg vsega drugega obilo zaslužka, ki ga je še obetala povišati nova cesta, o kateri mi je že takoj prvi dan govoril gostilničar pod goro. Sile torej ni bilo nikjer, pač pa so si Črnjani, ki so bili poleg vsega tega zelo varčni, devali na stran izkupičke in zaslužke, in to tem bolj, ker ni bilo ta čas v vsej občini nobene gostilne. Nedeljo so obhajali doma, a po popoldanski službi božji so se zbirali zdaj v tej zdaj v oni hiši in v koristnih razgovorih so jim tako minevali dnevi počitka. Pri vsaki hiši so imeli pijačo doma, večinoma tolkovec, ki so si ga privoščili navadno samo ob večjih praznikih in ob napor-nem delu.

Nikdar se do tistega časa ni bilo zgodilo, da bi bil Črnjan šel po nevesto v dolino, pa tudi ne da bi se bil dolinec priženil na Črno. Premehkužne, malo dela vajene so se jim zdele dolinke. Pa tudi menda nobena ne bi bila hotela iti tedaj tja gor, po znani pesmi: »Ne bom se možila na visoke gore, ne bom je nosila na glav'ci vode.« Tako je ostal rod trden in grčav in ni mu bilo na škodo...

Ena izmed najboljših hiš je bila Trnovčeva. Cel grunt zemlje, obširen gozd, v hlevu dvanajst živinčet, drugo lepše od drugega, v svinjaku štirje in včasih še več prašičev, poleg vsega še čreda ovac, ki je imela svojo stajo v gozdu, vse to je bilo njegovo. Toda mož je bil že v letih in trebalo je misliti, da odloži gospodarstvo in ga izroči mlajšim rokam.

Ko sem šel neke nedelje popoldne mimo Trnovčeve hiše, je stal stari Trnovec uprav na vratih in počasi vlekel dim iz male pipe.

»Ho, hoj,« se je razveselil, ko me je zagledal. »Vendar vas enkrat dobim, ko sem že toliko časa pazil, da bi vas videl. Stopite vendar v hišo, saj menda nimate tako nujnega opravila, da bi morali takoj dalje.«

Vstopil sem in sedla sva v veži za svetlo javorjevo mizo. Njegova žena je snela ob mojem prihodu naočnike in spravila knjigo, ki je bila čitala iz nje. Na polici, kamor jo je bila položila, sem videl še cel kup knjig, med njimi tudi vezane in celo z zlato obrezo. Pozdravila me je nato kakor bi bila že stara znanca, dasi nisem še govoril z njo do tistikrat.

»Prinesi polič jabolčnika, Franca, in nareži kaj za pod zob,« je dejal Trnovec. »Gospod se ne bo branil, mlad je še in želodec mu gotovo ne dela sitnosti, kakor je začel te dni nagajati meni. Ej, starost, ta ne prizanese, včasih sem bil tak kot grlica.«

»Nič se ne pozna še hudega,« sem dejal. »Krepki ste še in lahko se merite z marsikaterim mladeničem.«

Dobro so mu dele te besede, to sem videl. Toda rekel je:

»Kakor je božja volja, gospod Jelenko, kakor je božja volja. Nič ne bi imel zoper to, ako bi me Bog še pustil, toda da mi pusti zraven tudi moči, da bi ne bilo treba drugim ravnati z menoj kakor z otrokom. Vsekakor pa je previdno misliti že sedaj, da se umaknem.«

»Vaš sin je priden in varčen, najboljši je v vasi,« sem dejal. »Kadar boste videli, da je prišel vaš čas, vas ne bo trebalo skrbeti, komu boste izročili. Da bi bilo le povsod tako lahko in gotovo!«

Zopet sem videl, kako ga je veselila tudi ta moja hvala. Natočil je čaši in trčila sva.

»Prav zato sem pa sklenil,« je dejal čez nekoliko časa hitreje, »da ne čakam več in da takoj izročim posestvo Francetu. Nevesto ima že izbrano, Tratnikovo iz vasi, in tako lahko takoj napravimo, kar je potrebno. Nocoj pridejo Tratnikovi z nevesto k nam, da se pogovorimo in zato mi bo še veliko ljubše, ako ostanete tudi vi tukaj, da nas bo več. Skrivnosti nimamo nobenih, jutri pa pojdemo v trg k notarju, da napravimo pismo.«

Nemalo sem osupnil nad tako navado, toda mislil sem si: ker je Črna že itak drugačna kakor so druge vasi, zakaj bi ne imela torej tudi ob takšnih prilikah svojih posebnosti.

Stari Trnovec mi je nato pripovedoval, kako je bilo takrat, ko je on prevzel posestvo po svojem očetu, kako je gospodaril, kako se je trudil in mučil dostikrat celo po noči, da je zadobilo posestvo sedanjo obsežnost in koliko se bo dalo še dobiti iz njega, ako bo sin posnemal njega. V takšnih pomenkih je nastal večer in Trnovka je postavila luč na mizo.

»Ne semkaj,« je dejal Trnovec, »postavi jo sedaj v izbo in pogrni mizo! Drugo si menda že pripravila. Vsak čas bodo tukaj.«

Komaj je izgovoril, že so se zaslišale v veži stopinje in prijazen »dober večer« je zadonel. Trnovec se je dvignil, dvignil sem se presenečen tudi jaz, zakaj prihajal je župnik in z njim tudi učitelj.

»Povabil sem vse, da bode lepši večer,« mi je dejal Trnovec, ko smo se bili pozdravili in sta bila onadva že v izbi.

Ne dolgo potem so dospeli tudi Tratnikovi, stari Tratnik, Tratnica in nevesta. Ž njimi sta prišla tudi France, ki je bil že ves popoldan pri njih, in Ivanka, sestra njegova, edina hči Trnovčeva. Tako nas je bila zbrana lepa družba pri veliki mizi v izbi.

»Pomemben večer se vrši nocoj,« je povzel župnik besedo, »nekako konec ene dobe in začetek druge, nove. Mejnik hočete postaviti med gospodarstvo starejšega in nastop gospodarstva mlajšega. Važno je postavljanje takšnega mejnika in dostikrat naravnost usodno za enega ali drugega, ali pa tudi za oba. Pomisliti je torej treba na vse in na vse strani in ni dobro preveč hiteti. Najmanjša nepazljivost, da ne rečem napaka, lahko izpodkoplje temelje sreče in napravi dolgo vrsto žalostnih in nesrečnih dni. Zato je prav in popolnoma v redu, da se tudi k takšnim domačim odločilnim dogodkom povabijo resni in izkušeni možje, da se oglasijo s svojim svetom. Tukaj ne velja, da bi rekli: Kaj me brigajo tuje zadeve, sam imam dovolj opraviti s svojimi, ali pa: Bolje je gledati od strani, zakaj ako ne bo kaj prav, boš kriv ti. Ne, tukaj velja, da ponudiš svojo glavo in svoje srce drugim in pomagaš tako postaviti temelj sreči in po njej blagostanju drugih. Takšno navado sem našel do zdaj še samo na Črni in nikakor bi ne bilo napačno, ako bi se je oprijeli tudi drugod. Večja edinost in sloga bi vladala med družinami, večja ljubezen med občani. — Torej, Trnovec, razložite nam, kako mislite.«

Vsi so se ozrli v starega Trnovca, ki se je v tem hipu z obema rokama naslonil na mizo. Počasi, s krepkim in čistim glasom in nad vse jasno in natančno je začel razkladati, kaj bo za sedaj prepustil sinu, koliko bo hčerinega in kaj bo ostalo njemu kot nekako jamstvo, da bode sin delal s starši po vesti in kakor zahteva četrta božja zapoved. Kakor na dlani je bilo vse, kar je pravil, kakor bi bilo napisano vse in preračunjeno že davno.

Presenečeni so bili vsi, toliko ni pričakoval nihče. France je bil skoro omamljen od velike sreče in čestokrat

mu je oko obviselo na Tončki, ki je sedela naproti njemu vsa srečna in zatopljena v sladke sanje.

»Ne, tukaj res nimamo več besede,« je dejal župnik na to, »vse je tako čisto, tako jasno, da ne potrebuje ne razlage in ne predrugačbe.«

Trnovec pa se je obrnil proti Francetu in pristavil:

»To bo torej tvoje, sin moj. Upam, da sem izročil vse v prave roke, da boš vedel ohraniti neomadeževano ime Trnovcev na Črni. Naj pride karkoli nad tebe in tvoje, drži svoje posestvo, ne daj, da bi prišlo kdaj v tuje roke. Spoštuj zemljo, ki je rodila in redila tvoje dede in tvoje starše, ki je pritegnila nase tudi tebe in izkazuj ji ljubezen, ki jo zasluži. Ne dopusti, da bi kedaj klicala za teboj: Vrni se k meni, kaj sem ti storila, da se je oddaljila od mene tvoja noga, da si mi odtegnil svojo ljubezen!«

Tiho je nastalo nekaj časa v izbi. Zunaj pa je zašumelo drevje, zavzdihnila je zemlja okoli Črne, kakor bi bila slišala glas starega Trnovca.

»In sedaj naj nam pove še Tratnik, kako misli,« je dejal Trnovec ter vpri oči v svojega soobčana. »Nikdar še ni bilo žal besede med najinimi hišami, a od zdaj naj nastane prijateljstvo in tesna medsebojna vez!«

Tratnik je nato povedal, koliko bo dal hčeri v denarju, koliko v blagu in za opravo. Ni bil toliko premožen kakor Trnovec in doma je imel še dva sina in mlajšo hčer. Videti mu je bilo hudo, da ni mogel izgovoriti hčeri več in bil je v vidni zadregi, ko je govoril.

Trnovec je nekoliko pomislil, ko je končal Tratnik naštevati.

»Ne, bodimo pravični,« je dejal čez nekoliko hipov. »Tistega dela pod Sladko goro ne moreš dati hčeri, ker je preveč potreben za enotnost posestva. Ako bi ga dal, bi bilo posestvo razkosano in bi komaj životarilo. To bi opravičeno obudilo nevoljo tvojih drugih otrok, in začetek razdora v družini je začetek propadanja gospodarstva. Dovolj si nam obljubil že drugega, naj torej ostane pri tem.«

Tratnik je umolknil in se vdal, a učitelj je hvaleč pripomnil:

»Tako je prav, Trnovec. Poznati sem menil vas in vašo hišo že po otrocih, ko so hodili k meni v šolo in zdaj vidim, da se nisem motil v svoji sodbi. V takšni hiši se mora naseliti sreča stalno, in v to ime napijem na zdravje zveze med vašo hišo in hišo Tratnikovo.«

Vsi smo trčili, in sami veseli in zadovoljni obrazi so bili okoli mize. Učitelj je intoniral pesem za pesmijo, in tako je minil ta lepi večer le prehitro.

Ko sem stopal pozneje sam proti svojemu domu, sem pogledal na nebo. Bilo je oblačno in nikjer nobene zvezde, a tam v gozdnem kotu, daleč za tretjo goro, je pobliskavalo . . .

* * *

Tisto noč sem imel hude in mučne sanje. Prišel sem bil v gozd, kjer so moji ljudje podirali smreke. Vse živahno je bilo okoli mene in solnce je sijalo skozi presledke ter risalo pestre podobe po mahu in grmovju. Sedel sem na star štor in opazoval delavce. Preštel sem jih, nihče ni manjkal, in veselo in čvrsto jim je šlo delo izpod rok. Kar naenkrat se mi je zazdelo, da solnčna luč pojema. Vse rdečkasto je postalo okoli mene in še se nisem dobro zavedel, ko je izginila tudi ta slaba svetloba in me je hipoma objela popolna tema. Iz te teme sem slišal še nekoliko udarcev sekire, še par čudnih človeških glasov, in vse je utihnilo. Niti šumenja drevja ni bilo čuti, povsod tako grozna tišina, kakor bi bilo izginilo vse okoli mene. Nepopisna tesnoba se me je polotila, napenjal sem oči, da bi kaj videl, napenjal ušesa, da bi ujel, ako mogoče najmanjši glas ali šum. Toda zaman, prepričan sem bil, da je konec sveta in da sem ostal sam samcat v tej temi in praznoti. Potipal sem okoli sebe, ničesar se niso doteknile moje roke, vse prazno okoli in okoli. Izginil je bil celo smrekov štor izpod mene, ugibal sem, na čem sedim sedaj, a moji možgani so postali hipoma tako težki, da nisem mogel misliti ničesar več. Samo peklo me je v glavo kakor živa žerjavica in trpel sem peklenške muke. Tedaj v največjem trpljenju se mi je zazdelo, da vidim od daleč luč. Planil sem kvišku in vpiral pogled svoj proti oni strani. In res, prikazala se je luč, drobna lučka, od nasprotne strani druga, tam zopet tretja, in švigale so druga za drugo med temnimi smrekami kakor kresnice. Veje smrek pa so se podaljšale in zakrivile do tal ter so visele navzdol kakor bi žalovale. Kar naenkrat je prihajal od nekod sprevod, same ženske v dolgih črnih haljah in z rumenimi debelimi svečami v rokah. Za njimi pa so nesli štirje možje odprto krsto, ki je v njej ležal mrlič. Ko sem mu pogledal v obraz, sem zapazil, da je to moj obraz, da so to moje roke, ki so

držale med prsti razpelo in so bile tako čudno bele in koščene. Umrl sem bil, in nesli so me k pogrebu. Hotel sem se premekniti, da bi se prepričal, ali je to res. A bil sem kakor priklenjen na mestu, noge so bile trde in tako čudno trudne, da me je zeblo okoli srca. Sprevod pa se je pomikal naprej, od nekod je zazvonilo, in tedaj sem se zbudil. Ura je bila v vaškem zvoniku ravno polnoči in njeni močni udarci so me rešili mučnih sanj. Toda potil sem se po vsem životu in glava me je bolela, da nisem mogel dolgo več zaspiti . . .

Ko sem zjutraj vstal in pogledal skozi okno, sem videl starega Trnovca, Tratnika, Franceta in Tončko, ki so uprav stopali po poti za vrtom mimo mojega stanovanja. Trnovec je bil videti čvrst in trden, a opiral se je ob palico, zakaj brez nje si ni upal več na dolgo pot. Moški so bili oblečeni črno in imeli so tudi črne klobuke na glavi. Tončka pa je bila oblekla svetlo obleko, da je bila videti sveža kakor jutranja rosa. Šli so k notarju v trg, da napravijo pismo. Pogledal sem za njimi, in tistikrat se mi je zazdelo, kakor bi stopal še nekdo drugi z njimi, in to prav vštric Franceta, skoro tik zraven njega. Kdo bi mogel biti? Toda, ko sem se razgledal, sem videl, da je bila samo Francetova senca, ki se je črtala ob stenah. Vendar me je to dirnilo nekam čudno in ves dan sem bil čmeren, nezadovoljen in zamišljen . . .

Štiri dni potem sem se proti večeru vračal iz gozda. Odkazoval sem bil les nekaterim kmetom iz sosednje občine, in dolga je bila pot do mojega doma. Toda vaje sem bil in truda niso poznale moje noge. S seboj sem imel puško in sem ter tje sem stopil natihoma v goščo ali na svetlo jaso, da bi morda spazil srnjaka ali kako drugo žival. Toda nisem imel sreče, gozd je bil kakor izumrl. Samo enkrat je tam visoko pod vrhom zalajal lisjak.

Prišel sem na križpotje nad Črno, tja kjer stoji kapelica in odkoder je najlepši razgled na Črno in daleč tja do morja. Tam sem se hotel odpočiti in sedel sem na hrastovo bruno. Še nisem sedel dolgo, ko zaslišim glasove ljudi, prihajajočih po poti iz gozdov, ki so bili lastnina posestnikov iz Črne. Hodili so počasi in večkrat so postajali, kakor bi nosili težko breme. Večinoma pa so močali in le odmev težkih in počasnih korakov je prihajal na moja ušesa.

Kaj neki nosijo, sem pomislil. Ako bi bila drva ali kaj drugega iz gozda, tedaj bi vozili. Celo manjša bremena

se morajo voziti tod zaradi velike daljave. Nekaj prav posebnega mora to biti.

Tedaj so bili pa že zavili proti meni, da sem jih lahko zapazil. Bili so trije moški, dva zadaj in eden spredaj ter so nosili nekake nosilnice, v naglici nalašč v to prirejene. Na nosilnicah je ležalo človeško truplo.

Skočil sem kvišku in jim hitel naproti.

»Kaj se je zgodilo, za Boga? Kdo se je ponesrečil?«

Možje so se ustavili in rahlo položili nosilnice na tla. Jaz pa sem stopil bliže in sem odgrnil obraz, ki je bil z zelenjem pokrit.

Roka mi je omahnila in neizrečena boleost mi je prešinila dušo. Pred menoj je ležal mrtev — Trnovčev France.

»Moj Bog, moj Bog, kaj se je zgodilo?« sem zaječal in vprašujoče gledal zdaj enega zdaj drugega.

»Sami ne vemo, kako se je moglo zgoditi,« je pripovedoval Lisjakov Tone.

»Žagali smo smreke, v rebri je bilo. Ko je bila največja nažagana in se je jela že nagibati od nas, je kakor bi zrastel iz tal, stal na tisti strani nekoliko oddaljen Trnovčev France. Bil je prej nekam izginil in nismo se brigali zanj, ker smo vedeli, da se takoj vrne. Pa kakor sem rekel, naenkrat je stal kakor bi bil zrastel iz tal in ni se zavedel nevarnosti, zakaj držal se je na smeh in je venomer gledal smreko, ki se je hitreje nagibala. Hotel sem zakričati, toda beseda mi ni hotela iz ust od samega strahu. Oni pa je stal in je gledal ter se smehljal. Naenkrat je zahreščalo in smreka je padla z vso naglico in silo proti tisti strani. Sedaj je šele odskočil, toda bilo je prepozno. Deblo ga je udarilo z vso silo in padel je skupaj z njim na tla, odkoder se ni več dvignil.«

Tačas sem se hipoma spomnil svojih sanj in zazeblo me je po vsem životu.

Ukazal sem zopet dvigniti nosilnice in stopal sem pred njimi navzdol proti Črni. Grozne misli so me navdajale. Uvidel sem vso veliko nesrečo, ki je tako nenadoma zadela dvoje hiš, a niti od daleč nisem tistega strašnega dne slutil, kakšne posledice bo pozneje rodila ta nesreča ne samo rodbinama, pač pa vsej Črni.

Ko je stari Trnovec izvedel, kaj se je bilo zgodilo, je izprva obstal kakor okamenel. Delala se mu je tema pred očmi in trdo je stiskal svojo palico med rokami. Nobene besede ni bilo iz njegovih ust. Odšel je z opletajočimi,

negotovimi koraki v svojo sobo in tam se je zaklenil ter ostal ondi sam s seboj do pogreba.

Trnovka pa je padla v hiši pred Križanega, in njeno telo se je stresalo in vilo v neznosni bolesti . . .

III.

Tiste dni je prišel domov Poljančev Ivan. Dovršil je bil gimnazijo v Gorici in pripravljaj se je, da odide na vseučilišče študirat za profesorja. Ni bila navada, da bi kdo iz Črne študiral, in po vsem, kar sem tam videl in slišal, se mi je zdelo čudno, da je vendar eden iz občine, ki jo je zapustil v ta namen. Toda župnik in učitelj, ki sta bila opazila v svojem učencu nenavaden talent, sta pregovorila Poljanca, da ga je dal v šole. Poljanec se ni nikdar pokesal, sin je študiral z vso vnemo, in njegova izpričevala so kazala leto za letom, kako prav sta imela župnik in učitelj. Mati Poljanka bi bila sicer rada videla, da bi postal sin duhovnik in tudi očetove misli niso bile drugačne od njenih, toda sin se je bil odločil že ob koncu sedme šole za drugo. Ko se je posvetoval Poljanec o tem z župnikom, mu je ta dejal:

»Pustite mu, naj stori to, za kar se je gotovo vsestransko premislil. Resen človek je in nima na sebi one mladeniške lahkomišelnosti, kakršna se le prepogosto nahaja med dijaki. Ni samo duhovniški stan potreben in častivreden, ampak vsak, samo da se prav izpolnjujejo dolžnosti, ki jih nalaga. Kaj pa naj bi bilo lepšega, kakor vzgajati mladino k višji omiki, da ravno po tej omiki pride med narod blagostanje in sreča. V stiskah tudi niste, da mu boste lahko pomagali, da dovrši svoje nauke v daljnem vseučiliškem mestu.«

Tako so domači težko pričakovali njegov prihod, a nič manj tudi jaz, ki sem bil postal že ta čas iskren prijatelj vse dobre Poljančeve rodbine . . .

»Dober dan, mati, dober dan, oče in vsi drugi,« se je nekega opoldne oglasilo v veži pri Poljančevih, ko so bili ravno odjužinali.

»Ježeš, Ivan!« je vzkliknila mati in mu hitela naproti. Za njo je vstal Poljanec in zrl na sina z vso ljubeznijo in s ponosom, držeč mu naproti svojo pošteno desnico. Približala sta se oba brata in Anica, brišoča si roke ob beli predpasnik. To vam je bilo pozdravljanje, da so se širila srca in se svetile oči.

»Pa pričakovali smo te šele jutri in zdaj si že tukaj. Zdaj pa res nimam v tem hipu ničesar, da bi ti postregla. Toda čakaj, kmalu se bo kaj dobilo. Zakaj nisi natančno naznanil, kdaj prideš?« je govorila mati in že je stala na pragu ter klicala:

»Put, put, put! — Glej, kam so šle, da ni nobene blizu. — Put, put, put!«

Izza vogla se je pripodila jata kokoši in piščancev, in Poljanka je kmalu izbrala z vajenim očesom največjega in najmastnejšega med njimi ter ga vjela.

»Tako, zdaj pa le zopet pojdite, za enkrat ste odpravile,« je dejala ter nesla hudujočega se jetnika na njegovo zadnjo pot.

Kmalu potem je zadišalo po vsej hiši, peklo in cvrlo se je kakor na največji praznik.

Bil sem tistega dne slučajno doma, pisal sem v svoji sobi. Tedaj sem zaslišal korake na stopnicah in kmalu je nekdo potrkal na moja vrata. Vstopila je Anica, vsa zardevla v obraz in vesela.

»Ivan je prišel, gospod Jelenko, brat Ivan. Pojdite doli, ako imate količkaj časa. In zlasti vas želi poznati, to je rekel še posebej. Sam bi prišel že sedaj gori, a ves je še prašen in truden. Pridite!«

»Prav rad, Anica, pridem takoj.«

Kmalu potem smo sedeli vsi skupaj v izbi zraven kuhinje in beseda je tekla kakor bi bili že stari znanci. — Takoj popoldne sva z Ivanom obiskala župnika in učitelja. Oba sta bila vesela tega obiska in ponosna nanj, župnik nas je pa še posebej povabil z učiteljem skupaj drugi dan na obed.

Od zdaj sva bila z Ivanom skoro vedno skupaj. Dan za dnevom se ni naveličal, da ne bi hodil z menoj po vseh mojih potih, ne meneč se za trud in neredno hrano. Spoznal je gozd in ga vzljubil z vso svojo dušo, da mu je bilo pozneje težko slovo, odhajajočemu v tujino. Na teh potih sem pa tudi jaz spoznal, kako obsežno znanje je imel Ivan že tistikrat, kako je bil sploh že tistikrat resen nad svojo starost. Poleg znanja ga je dičila zlasti ljubezen do svojega naroda in ljubezen do rodne domače grude.

»Ponosen sem,« je dejal večkrat, »da sem rojen na Črni. Gorsko selo, daleč od ljudi, a vendar je našla vanj sreča svojo pot. Sreča nam je došla po možeh, ki sta o prvem koraku na te trate razumela svojo nalogo in sta jo

tudi vršila in jo še vršita z vso vstrajnostjo in z vso ljubeznijo. Res je sicer, da jima je bila pot pripravljena že po njihju prednikih, vse časti vrednih možeh, toda največ sta storila in še delata sama, dasi to v svoji skromnosti zanikata. Malo je takšnih mož kakor sta župnik in učitelj, to priča delo njihju rok ob vsakem koraku.«

Pritrditi sem mu moral, saj sem imel skoro sleherni dan priliko, da sem gledal in videl z občudovanjem uspeh za uspehom.

»Pa nič bi ne bilo napačnega,« je nadaljeval nekega dne Ivan, »ako bi jima priskočila na pomoč tudi midva. Mislím namreč tako: Dozdaj nimamo v Črni nobenega pravega zbirališča, kjer bi se preresetavale naše zadeve, kjer bi pa tudi izvedeli o zadevah, ki so na vrsti drugod in so začele pretresati svet od vseh strani. Mislím namreč, da bi se ustanovilo bralno društvo z ljudsko knjižnico, a vse pod vodstvom župnikovim in učiteljevim, morda tudi vašim, ako bi imeli toliko prostega časa na razpolago. Skrbeti bi bilo, da sprejema ljudstvo le to, kar je dobrega in se tako obrani hudega.«

Posledica takšnih razgovorov je bila, da se je res še tisto jesen ustanovilo bralno društvo na Črni in kmalu potem tudi kmečka hranilnica. Tudi se je cerkveni pevski zbor razširil v redni pevski zbor, kjer je učitelj poučeval najlepše narodne pesmi. Vobče je postalo živahno na Črni, a sicer je šlo vse svojo navadno mirno pot, značaji se niso izpremenili, ostali so trdni kakor skale okoli njih.

Nekoliko dni pred Ivanovim odhodom sva sedela z njim prav na onem hrastovem brunu pred kapelico, kjer so bili prinesli oni dan iz gozda Trnovčevega Franceta. Spomnil sem se tisti hip onega nad vse žalostnega spreveda in omenil sem o tem tudi Ivanu.

»Bog ve, kdo bo tam zagospodaril, ko je usoda tako kruto posegla ob najneugodnejšem času v to rodovino in jo razdejala,« sem dejal in pogledal Ivana, ki je zamišljeno zrl tja doli na Črno.

»To je veliko vprašanje,« je odgovoril Ivan. »Kolikor pomnim, se v Črni še ni primeril tako žalosten slučaj. Da bi se kdo priženil na posestvo, se tudi že dolgo ni zgodilo, vsaj na takšno posestvo ne kot je Trnovčevo. In tukaj sedaj-le res ne kaže drugega; moralo se bo zgoditi, in to zgoditi prav kmalu.«

»Res je,« sem mu pritrdil. »Stari je od onega dne ves izgubljen, baje se mu celo meša, in ona se je sključila ter hodi okoli z objokanimi očmi, da se mora smiliti mrzlemu kamenu. Vse gospodarstvo in gospodinjstvo je prav za prav v rokah Ivanke same in kako je to hudo, si more človek samo misliti.«

»Kaj pa Tončka, nevesta?«

»Ta si je že izjokala oči in Tratnik je ne sme pogledati, da se ne bi na glas razjokal tudi on, dasi je mož, ki je bil že v bitkah in je gledal večkrat brez strahu smrti naravnost v oči.«

Umolknila sva oba, in težke so bile najine misli. Niti po poti proti domu se nisva mogla prav razvedriti, nekaj tesnega je leglo na naju, kakor slutnja prihajajočih viharnih dni.

Ko sva prišla v vas, je učitelj sedel na vrtu pred šolo. Večerno jesensko solnce se je vpiralo s poslednjimi žarki v cerkev in zvonik ter obsevalo šolo in župnišče, da so se svetile šipe kakor čisto zlato.

Razveselil se je naju učitelj, ko sva se ustavila pred njim in povabil naju je v sobo. Izgovarjala sva se, da je že pozno in je treba iti domov, toda nič ni pomagalo, morala sva vstopiti.

»Samo za hipec,« je dejal ter nama ponudil sedež.

Jaz sem bil tisti dan prvič v njegovem stanovanju, prej sva se navadno dobila vedno-le v župnišču, samo včasih tudi drugod.

»To je moja soba, in sicer soba za vse,« je dejal in pokazal z roko naokoli. »Druge ne rabim. Navadil sem se je tako v teh dolgih letih, da bi jo mogel pogrešati prav tako malo, kakor del samega sebe. Od tod skozi to okno vidim vso Črno kakor na dlani, vidim kaj se godi na njivah in travnikih, od tod se mi razprostira prav pred očmi vsa daljna pokrajina do morja. Kolikrat sem zlasti prve dni svojega bivanja presedel tukaj, tedaj, ko se še ni umirilo moje življenje, ko je še mladost plula po mojih žilah in je neutešeno hrepenenje prežemalo vse moje bitje. Kolikrat sem si želel imeti peruti, da bi splul tja v sinjo daljavo, tja v svet čudoviti in v vrvenje njegovo, da bi ga užival z vsem duškom. Tja vun, tja daleč, v takšni samoti ni meni obstanka!«

V njegovih očeh je zasvetil mladeniški ogenj, toda samo za trenotek.

»Sčasoma pa je ta samota začela drugače vplivati na-me. Prišlo je polagoma spoznanje, začel sem se zavedati, da obstoji prava sreča v čisto drugem, uvidel sem, da človek ni ustvarjen sam zase, da je ustvarjen pred vsem za druge, ki zro z zaupanjem vanj in v njegovo delo. Ublažilo se je moje hrepenenje in moja mladost je zadobila resnost, moje življenje pravi cilj. Od tistikrat ni več malodušnosti v mojem srcu, svet gledam popolnoma z drugimi očmi. — Toda, sedaj pa kupico vina! Kaj bi vaju dolgočasil samo s praznimi besedami.«

Ozrl sem se po sobi, bila je podobna moji. Ob desni steni je stala skromna postelj z nočno omarico, v kotu omara za obleko, nasproti umivalnik, a na sredi precej velika, zeleno pregrnjena miza s štirimi stoli. Za vrati je bilo še stojalo za knjige in nad njim so visele stare gosli. Razen nekoliko podob svetnikov so visele po stenah še slike naših pisateljev in velmož, kolikor jih je bilo mogoče dobiti tisti čas. To je bilo vse in nadvse skromno.

Učitelj je videl, da se oziram, in nasmehnil se je.

»Več ne potrebujem,« je dejal, »klavir imam v šolski sobi, tukaj bi mi vzel preveč prostora, pa tudi zaradi pevskih vaj je bolje, da je tam.«

Tedaj je prinesla steklenico vina in tri čaše precej priletna ženska ter je še nekoliko postala v sobi.

»To je moja sestra, ob enem moja mati in gospodinja,« jo je predstavil učitelj.

Tudi, ako bi je ne bil predstavil, bi bil takoj vedel, kdo da je, zakaj bila je na zunaj vsa podobna bratu.

»Sedaj pa prinesi še, kar premore kuhinja,« ji je naročeval učitelj.

»Vidita, tako je,« se je obrnil proti nama, ko je odšla sestra iz sobe. »Včasih sem mislil, da bi se oženil, a komaj se mi je porodila takšna misel, že sem si jo izbil iz glave. Imel sem dovolj tehtnih vzrokov za to. Učitelj ima že itak veliko družino, cel regiment maličkov v šoli, a poleg teh tudi že šoli odrastlih, ki jih ne sme pozabiti. Kako naj posveti vse svoje sile tem, ako ima tudi doma okoli sebe še lastno družino, kopico otrok, ki zahtevajo od njega isto in še več kakor tuji. Katere od njih naj bolj upošteva, katerim naj posveča večjo skrb, ko je že prva tako velika, da jo le težko zmagajo njegove človeške moči. Eno ali drugo mu mora biti nehoté mačehovsko. In tako se dogaja, da imajo najboljši učitelji najslabšo družino ali pa najslabšo

šolo in na starost žalost in potrtoost namesto miru in počitka. Učitelj bi moral prostovoljno ostati samec, prostovoljno se odpovedati vabečim sladkostim družinskega življenja. To bi bilo idealno, to bi bil začetek nove dobe.«

Nekoliko je umolknil in se zamislil. Ivan pa je bobnal kot v zadregi s prsti po mizi, njegove oči so žarele, toda rekel ni ničesar.

»Ali ne mislita morda, da sem sam tako idealen,« se je nasmehnil čez nekoliko časa učitelj, »in da sem ostal samec iz tega edinega razloga. O ne, moj preudarek je bil tudi praktičen. S čim naj bi redil in vzgajal svojo družino, ako bi mi jo Bog dal, ko so pa učiteljske plače tako nizke. Ako bi bile odvisne od naših Črnjanov, bi se bile seveda že davno izboljšale, o tem sem prepričan. — Naposled pa se nisem oženil tudi zaradi sestre. Vzel sem jo bil k sebi, ko je bila še mlada kot rosa. Nobenega ni več imela na svetu razen mene. Bila mi je vedno skrbna gospodinja, da nisem nikoli pogrešal ničesar, vestna in varčna, in vso svojo mladost je pustila pri meni. Kam naj bi jo podil ta čas, ko je prišla že v leta? Mar naj bi jo pustil, da odide k tujim ljudem, ali naj bi bila moji ženi za deklo? Saj veste, kako se obrne, kadar se človek oženi, in nobeden ne ve naprej, koga bo dobil v hišo. Najmodrejši možje so bili v tem oziru najnesrečnejši.«

Z občudovanjem sem zrl na moža, ki je tako izlahka žrtvoval sebe koristim drugih.

»Še vedno se človek pri vas česa nauči, ako le stopi z vami v dotiko,« je dejal Ivan toplo.

Posedeli smo še precej časa, dokler ni solnce popolnoma zatonilo za goro. A ob slovesu je učitelj še obljubil, da naju obišče na domu, preden odide Ivan.

* * *

Lepi so časi mladostnih sanj. Kolikrat se nehoté vdam spominom na vse one svetle dni, ki jih ne bo nikdar več nazaj, ki bi jih pa tako rad zopet priklical samo še za trenotek v temo svojih sedanjih dni. Samo še enkrat bi prečul vsaj eno izmed onih mehkih noči, ko sem slonel do belega jutra na svojem oknu v Poljančevi hiši ter poslušal, kako je drhtela zemlja naokoli, kako so si pripovedovala drevesa v tihem šepetu pravljice izza davnih dni. In ta zemlja in vsa drevesa daleč naokoli, vse je govorilo o nečem lepem in nad vse svetlem, česar niso nikdar videle

človeške oči, ne slišala človeška ušesa, kar je slišalo samo dovzetno mlado srce.

Tiste čase je bilo, ko se je prvič porodilo v mojem srcu do tistikrat nepoznano hrepenenje, izprva nejasno in zabrisano, a potem toliko svetlejše in čistejše. Padle so luskinе raz oči in sredi vseh teh sanj, sredi hrepenenja je stala ena sama oseba v veliki bleščobi — Poljančeva Anica. Skoro strahoma sem se zavedel, da jo ljubim. Izkusil sem se iznebiti misli na njo z vso silo, toda ni šlo. Koder sem hodil in kjer sem delal, povsod je bila njena podoba pred menoj, nikjer me ni zapustil nje nedolžni lepi obraz. Slednjič sem se vdal, toda ta čustva sem skrival pred njo, premlada se mi je še videla, da bi jih bil razodel njej sami. Sklenil sem čuti nad njo ter jo vzgajati, da ne bo niti vedela kedaj, da jo pozneje popeljem pred oltar in odtod na lastni svoj dom.

Ali nekemu sem se le razodel. Bil je to Ivan. Ob njegovem odhodu je bilo, ko sem stopal sam z njim do vrha, kjer sem prvi dan svojega prihoda na Črno obstal ter se divil čudovitemu razgledu. Tudi sedaj sva obstala oba na tistem mestu in ob pogledu na ta krasni svet pod najinimi nogami mi je prekipelo nenadoma srce in razodel sem se Ivanu popolnoma in brez zle misli. V njegovih očeh je tedaj zasvetila rosa, iztegnil je roko ter dejal:

»Boljšega svaka si ne bi mogel želeti, kakor bi mi bili vi. Toda tikajva se v znak zaveze, večno krasna priroda naj nama bode tiha priča. Glej, Anica mi je pri srcu nad vse, njena sreča je moja sreča, in ako nisem nasproten tvojemu načrtu, vedi samo, kako te spoštujem in kako vem ceniti tvojo odkritosrčnost. Dal Bog, da bi se obistnila tvoja srčna želja. Toda sedaj z Bogom in spomni se včasih name, ki te tudi ne pozabim nikdar.«

Stisnila sva si desnici in izginil je navzdol pred menoj, ki sem gledal za njim kakor za svetlo zvezdo, uprav se utrinjajočo.

IV.

Spomladi so začeli delati cesto na Črno in tudi še dalje skozi gozd v sosednje občine. Tuji obrazi so se prikazali na Črni, delavci od vseh neznanih krajev so se shajali in odhajali. Bilo jih je pa vse črno in ko so ob nedeljah pohajkovali po vasi in polegali po sencah, tedaj si slišal različne jezike in narečja, do sedaj ti neznana. Sta-

novali so večinoma po barakah, kjer so si tudi sami kuhali in prali. A z njimi so prišli tudi različni takozvani trgovci, ki so upali, da bodo tukaj napolnili svoje jetične mošnjičke z razpečavanjem slabega in dragega blaga. Pri takšni trgovini je bila povsod tudi kantina, kjer se je prodajal v podobni pijače različen strup, raznovrstno žganje z različnimi imeni, a samo enega izvora. Vino se je delalo kar doma v kantinah in sproti za vsako potrebo in naročilo. A pivo je bilo najslabše vrste, kolikor se ga je moglo dobiti. Ni čuda, da so delavci ob nedeljah kar noreli ter da se jim ni izkadilo iz glave niti ob pondeljkih. V tistih časih si čul mnogo sirovih šal in nerodnih dovtipov, pa tudi mnogo hripavih najzanikrnejših pesmi, ako so te noge pripeljale mimo kantine. In vendar je delo vidno napredovalo in vse je kazalo, da bode do jeseni dovršen vsaj oni del ceste od gostilne izpod hriba pa do Črne.

Tisti čas je bilo, ko sem se odločil, da ostanem skoro gotovo za vedno na Črni. Čemu bi se selil kedaj drugam, ko so plače povsod enake, a razmere skoro gotovo slabše nego tukaj. Postal sem ves drugačen nego sem bil ob začetku svojega prihoda na Črno. Vplivali so name pred vsem nazori župnikovi in učiteljevi. Vsi trije smo bili sčasoma eno, pritegnila sta bila tudi mene v svoj delokrog. In tako je prišlo, da je bilo vsako veselje veselje vseh, a vsaka bridkost delež enega in drugega.

V meni je bil popolnoma dozorel sklep, da bo Poljančeva Anica nekdam moja žena. Počakati sem hotel samo, da bo dopolnila dvajseto leto, a med tem sem nama hotel pripraviti primerno in udobno stanovanje. Prej sem jo bil seveda vprašal, ako bi bila zadovoljna iti z menoj in deliti z menoj veselje in trpljenje zakonskega življenja. Osupla je bila izpočetka, ni se bila tega nadejala in prosila je pomisleka, preden mi odgovori določno. Čez nekoliko dni pa mi je podala roko ter mi zaupala, da ne bo nikdar žena drugega. Poljanec in Poljanka sta kmalu potem bila tudi o tem obveščena in zadovoljna sta bila oba. Toda vse to je ostalo v družini, drugi ljudje razen župnika in učitelja niso vedeli o tem ničesar.

Jaz pa sem ta čas iz svojih skromnih prihrankov kupil prostor pod gozdnim robom ter začel zidati hišico. Šlo je sicer počasi, a na jesen je bila vendar končana, ker sem si bil izposodil nekaj denarja v hranilnici. V dveh letih je bil ta dolg poravnan, tako da sem zrl vedrega lica v bodočnost.

Tisto jesen je bil Ivan zadnjič doma na Črni. Dobil je neko štipendijo in odločil se je bil, da gre na Rusko. Težko mu je sicer bilo, bojeval se je dolgo sam s seboj, zakaj da bil zapustil narod svoj kar tako lahko, je bilo proti vsemu njegovemu prepričanju. Toda razmere so bile tistikrat med Slovenci takšne, da ni bilo upati v njegovi stroki na nobeno bodočnost.

Koliko načrtov sva bila naredila tiste dni, kakšne gradove sva si zidala v oblake, o tem naj rajši molčim. Le prehitro so potekli kratki dnevi in omenim naj samo še to, da Ivana od tistikrat nisem videl nikoli več. Usoda je hotela tako.

Pri Trnovčevih se je bil nastanil tiste dni delovodja, neki Birk. Bil je nastavljen pri gradbi nove ceste in ker je bil njemu odkazani kos v neposredni bližini Črne ter se je uprav začel ta kos graditi, si je poiskal stanovanje v vasi. Trnovec ni sicer hotel od začetka ničesar slišati, da bi si nakopal kakršnokoli nadlego na glavo, a Birk mu je začel pripovedovati, kar mu je pravil njegov stari oče, da sta bila namreč s Trnovcem skupaj pri vojaki in da sta služila pri eni četi. Bila da sta ta čas nerazdružljiva prijatelja in sedaj, ko je sin odhajal na Črno, se je oče spomnil Trnovca in naročil, da ga pozdravi. Staremu Trnovcu so se usilili spomini, dobro je še pomnil Birka in tiste lepe čase. Spričo tega je odstopil delovodji malo sobico nad stopnjicami.

Birk je bil malo doma, opravila je imel vedno dovolj pri delavcih. Prvo nedeljo pa, ko je bil prost, se je predstavil župniku, učitelju in meni prav ko smo bili vsi trije v župnišču. Bil je to velik, suhljat človek precej čednega obraza in črnih ciganskih oči. Temni lasje so mu silili na čelo in črni, majhni brki so mu senčili nekoliko debelo zgornjo ustnico. Na nas vse je napravila njegova vnanjščina še precej povoljen vtis in tudi ves njegov nastop ni bil neprijeten. Toda ko ga je župnik povabil, naj sede, je zašel mož takoj v neko gostobesednost in samohvalo, da smo se kar spogledovali. Tako mlad še, komaj menda petindvajset let, in že je videl vse, znal vse, že ga ni bilo nobenega nad njim. In pri njegovem govorjenju ni nikjer za dolgo časa obstalo njegovo oko, lovilo se je od enega do drugega in od predmeta na predmet. Takoj je izginil prvi ugodni vtis in vsi smo čutili nekaj neprijetnega v njegovi navzočnosti.

»Čudno se mi zdi, gospodje,« je rekel med drugim, »kako morete bivati na Črni, v tej dolgočasni luknji. Nobene zabave, sami trdi in zabiti kmetje, povsod dolgčas in morija, kamor se človek obrne. Za olikanega človeka ni prostora tukaj.«

»Smo pač sami neolikanci skupaj, zakaj mi, kar nas e tukaj, si ne želimo nikamor izmed teh trdih in zabutih kmetov,« je dejal župnik z rezkim nasmehom.

»Torej tako,« je dejal oni in se zasmel, da je pokazal svoje zdrave in močne zobe, »dovtipni in šaljivi ste, gospod župnik, in radi bi se malce ponorčevali iz mene.«

»Ni vredno,« je zamrmral učitelj in začel listati po neki knjigi.

Oni je osupnil in takoj izpremenil svoje govorjenje.

»Sicer me pa niste prav razumeli, gospodje. Nisem mislil tako hudo. Nasprotno, še prav prijetno bi bilo tukaj, samo da bi bilo kaj zabave. Zlasti po leti, sedaj ko bo cesta, bi se dalo privabiti mnogo letoviščarjev, ki bi puščali tukaj svoje groše. Samo krčme bi bilo treba, dobre krčme, in vse bi bilo.«

»Črnjani ne potrebujejo takšnih grošev,« je odgovoril resno župnik. »Zadovoljni so s tem, kar imajo in upam, da tudi ostanejo zadovoljni.«

Birk se je nemirno premaknil na svojem prostoru in ni vedel, kaj bi zinil. Pa čez nekoliko hipov je vstal in se poklonil vsem trem.

»Oprostite, gospodje, iti moram, dela imam danes še čez glavo. Saj mi dovolite, da vas še kdaj posetim. Z Bogom!«

Niti ni čakal odgovora, hitro jo je odkuril.

Župnik, ki je bil dober poznavalec ljudi, je dejal čez nekoliko časa:

»Rad bi vedel, čemu se je mož prav za prav prišel predstaviti. Prišel je za par dni na Črno in odšel bode, kakor je prišel. Čemu torej ta obzirnost in iz kakšnega namena?«

Ko smo se razhajali je še poudaril:

»Bodete videli, da ima mož neki poseben namen in to ne prav čeden. Dal Bog, da bi se jaz motil. Lahko noč!«

Razmišljal sem o tem dogodku in o župnikovih besedah še dolgo v noč, a nisem mogel priti do nobenega zaključka.

* * *

Nekako tri mesece potem je po Črni nenadoma završčala čudna, neverjetna novica. Lisjakov Anton, ki je imel nekega večera nočno stražo v vasi, je pripovedoval, da je videl Trnovčevo Ivanka in onega Birka pozno v noč skupaj. Po hišah so že bile ugasnile luči in nič več se ni ganilo na vasi, a onadva sta stala pod Trnovčevo lopo drug poleg drugega in se živahno, toda šepetaje razgovarjala. Noč je bila svetla, na nebu je plul polni mesec in Anton ju je lahko razločeval, ko je prišel natihoma blizu, dasi sta se bila pomaknila v tistem hipu nekoliko globlje v temo. Slišati sicer ni mogel njiju razgovora, a pozna ura in to skrivanje mu je pač povedalo dovolj, kaj se vrši med onima dvema.

Ljudje so bili vsi po koncu in razburjeni nad to novico. Bilo je to nekaj nezaslišanega na Črni.

»Vidite ga, cigana, rad bi prišel za majhne stroške na takšno ležišče.«

»Kdo bi si mislil, da je Ivanka tako neprevidna, da ne rečem hujšega!«

»Kaj pa stari Trnovec, kje je bil, ko mu je začel oni hoditi v škodo? Kje ima oči?«

»Iz te moke ne bo kruha, Trnovec bo pometel z enim samim vijačem in vse bo zopet čisto.«

»In zadnje čase se je nekaj govorilo, da se k Trnovcu priženi Rupnikov Lipe. Na, in sedaj pa to!«

»Oj Črna napreduje, odkar so tukaj ti tujci, ki nobeden od njih ne ve, kje je doma. Boste videli, kaj nam še prinese nova cesta, ko bo dograjena. Neizmernih dobrot!«

Taki in enaki pogovori so se vršili tiste dni po raznih hišah na Črni, in prišla je ta novica tudi župniku na uho.

Mož se je ustrašil, vidno je prebledel.

»Kaj sem dejal zadnjič o Birku? Kakšen je namen njegov?«

Bila sva z učiteljem ravno pred šolo, ko je stopil k nama.

»Navidezno je to sicer malenkost in nekako brez podlage za nadaljnji strah, toda brez nič ni in moja dolžnost je, da stopim do Trnovca. Toda glej, sam prihaja do mene.«

V resnici se je bližal Trnovec, počasi in opiraje se ob palico. V obraz je bil silno bled in nekam zabuhel, kakor bi bil vstal iz groba. Ozrl se ni ne na desno ne na levo, stopal je naravnost proti nam.

Pozdravil je in se globoko oddahnil.

»Stopimo k meni vsi,« je dejal župnik. »Oče Trnovec, stopite naprej, saj vem, da ste prišli k meni in vem tudi, da nimate nič proti temu, ako sta tudi ta dva gospoda zraven. V lepših časih smo bili že skupaj.«

Trnovec je stopil naprej, a komaj je bil v sobi, je težko sedel na prvi stol in naslonil glavo v roke. V sobi je bilo vse tiho, slišala bi se bila lahko miš. Čez nekoliko hipov je dvignil Trnovec glavo in s tresočim glasom je vzkliknil:

»Lopov, oh ta lopov!«

V njegovem glasu je odmeval popolen obup.

»Olajšajte si svoje srce s pripovedovanjem tega, kar se je zgodilo,« je dejal župnik in mu položil desnico na ramo. »In naj bo, kar hoče, obupati ne smete nikdar! Vem, da bi vam, staremu in izkušenemu možu, ne bilo treba tega praviti, in da si upate prenesti mnogo, kakor ste že dokazali. Ali človek, naj si bo še takšen junak, pride včasih v okoliščine, da je zaman vse njegovo junaštvo in da bi podlegel, ako bi ne bilo nikogar, ki bi mu govoril tolažilno besedo. V takih okoliščinah ste sedaj skoro gotovo vi Trnovec, zato se zgovorimo, da vam odleže.«

»Vtihatopil se je v mojo hišo, kakor tat po noči,« je razburjeno govoril Trnovec. »Kdo ga je klical, kdo je vedel zanj? Pokazal sem mu bil vrata, a tedaj mi je prišel s prijateljstvom svojega očeta in moje srce je krenilo s prave poti. Zakaj sem bil tako mehke! Vzel sem ga na svoj dom, strupenega gada z nedolžnim pogledom. In kako je znal govoriti v svoji lažnjivosti in hinavščini, da sem za vse popolnoma oslepel in oglušel. Kakor otrok sem postal, zaupen in lahkoveren. Ha, ni mu bilo težko ribariti v kalnem, njegov lov se je popolnoma obnesel. Kje sem imel oči, kje sem imel ušesa! Gospodje, vjel je mojo hčer na svoje limanice potem, ko so se mu bile sline pocedile po mojem posestvu. Toda, dokler miga tale mazinec, se mu ne posreči njegova nakana.«

»Ali kako se je to moglo zgoditi, saj je Ivanka vendar pametno dekle,« je vprašal župnik.

»Saj to je ravno, kar me najbolj boli. Ivanka je izgubila pamet, popolnoma v njegovih krempljih je in ne more se mu iztrgati. Sam Bog ve, kaj je storil z njo, da je pozabila vsega okoli sebe in se mu obesila na vrat. Danes zjutraj mi je naznanil najprej on, da jo misli vzeti,

a na to še ona in prosila sta mojega in materinega dovoljenja. Morete si misliti, gospodje, kaj se je ta čas godilo v meni. Svojo hčer in z njo vse svoje žulje naj bi vrgel v žrelo ciganu, privandrancu Bog ve odkodi, človeku, ki je že s svojim postopanjem proti njej pokazal vso svojo podlost in ničvrednost.«

Govorjenje ga je utrudilo in prosil je čašo vode. Bil je usmiljenja vreden v svoji veliki žalosti in svojem obupu.

»Vidite, prijela me je jeza, kakršne ne pomnim,« je nadaljeval. »S temi svojimi rokami, starimi in izsesanimi, sem ga prijel za rame in ga obrnil kakor otroka, kažoč na vrata. Takoj naj se pobere iz hiše, sem zavpil nad njim in dvignil sem celo palico nad njegovo glavo. Res je pobral takoj svoje reči in odšel iz hiše. Toda na pragu se je ta lopov ostudno nasmejal in mi zabrusil v obraz: Še klicali me bodete, takšen zet se ne dobi za vsakim grmom.«

»Kaj pa Ivanka, kaj je rekla ona na to?« je vprašal učitelj.

»Saj ravno to je, gospodje, ravno to je najgroznejše. Moja hči, moja prej tako poslušna in dobra hči, mi je rekla po njegovem odhodu: „Oče, ali ta ali pa nobeden!“ Zaman so bile moje nadaljnje besede, zaman opomini materini, vse bob v steno. Popolnoma jo je spravil ob pamet, začaral ji je ta pustolovec prokleti.«

»Tu ni še vse izgubljeno,« ga je tolažil župnik. »Ivanko hočem jaz povabiti k sebi in vsaj upam, da ji izbijem sčasoma iz glave te nevredne misli.«

»Da, da, storite to, gospod župnik. Ako se vam posreči, boste storili veliko dobro delo. Mislil sem že, da bi ga naznanil njegovim predpostavljenim, ki naj bi ga spravili od tukaj. Toda uvidel sem, da bi se s tem samo brezpotrebno ponižal, zato sem se premislil. Kako bi mogel kaj takšnega zahtevati? Toda še enkrat rečem, da rajši razdedim svojo hčer, da rajši podarim vse svoje premoženje cerkvi in ubožcem, kakor da bi prišlo kdaj v roke takšnemu nevrednežu.«

Težko se je mož poslovil od župnišča, stisnil nam je roke trdo, kakor bi se poslavljal za večno. Še na vrtu se je ozrl vnovič nazaj in nam pokimal z glavo.

Župnik je poklical Ivanko še tistega večera k sebi. Z vso njemu lastno prisrčnostjo in brez najmanjše žal besede ji je izkušal dokazati njeno nepremišljenost, ji je odprl pred dušnimi očmi propad, ob čigar robu stoji. Ivanka ga je poslušala s solznimi očmi, in njena glava je klonila na prsi.

»Prepozno je, gospod župnik,« se je nazadnje izvilo iz njenih ust, in krčevito zaihtevši, mu je poljubljala roko. Župnik je razumel. Nepopisna žalost in srd nad takšnim lopovom mu je prešinil dušo.

»Torej tudi kaj takšnega se je moralo zgoditi na Črni, med mojimi ovčicami. Prišel je volk neopaženo in v trenutku moje nečuječnosti je ugrabil eno izmed najboljših, kar sem jih premogel. Oj Črna, Črna, na razpotju si, to je šele začetek hudega, ki ima priti nad te!«

Obrnil se je proti Ivanki in ji dejal:

»Pojdi domov sedaj, Ivanka, in povej očetu, da se zglasim jutri pri njem. Bog s teboj!«

Stopila je plaho iz sobe, prva žrtev novodobne Črne. Župnik pa je pokleknil pred razpelo, in zahajajoče solnce ga je še dobilo na kolenih, vsega trudnega in žalostnega.

Drugi dan pa ni bilo treba iti župniku več k Trnovcu po imenovani poti. Zvečer je bil legel Trnovec nekoliko potolažen spat, ko mu je bila hči povedala, da pride drugi dan župnik sam k njemu. Ko je videl pred sabo tudi objokani obraz svoje hčere, je sklepal, da se je vdala, da bo še vse dobro, in odleglo mu je.

Ponoči pa se je hipoma dvignil v postelji in zaklical:

»Mati, luč!«

Vsa prestrašena je žena prižgala luč. Ko ga je pogledala, je že lezel počasi nazaj na blazino in otrpnil. Zadel ga je bila kap, umrl je brez bolečin in mirno kakor otrok.

»Eden izmed stebrov Črne manj,« je med solzami dejal župnik, ko je izvedel o smrti. »Bog mu je prihranil žalost, ki jo je imel izvedeti danes, večjo žalost, nego je bila včerajšna.«

Zazvonilo je na Črni tako žalostno kakor še nikdar ne. In kaj ne bi, Črna se je začela rušiti.

V.

Stari Trnovec je umrl brez oporoke; ni se bil nadejal tako nagle smrti. Vse lepo posestvo je torej pripadlo Ivanki, razen materinega deleža. Ivanka je bila tačas uprav dovršila štiriindvajseto leto, bila je torej polnoletna in sama svoja gospodinja. Nihče ni imel ukazovati nad njo, nihče se vtikati v njene zadeve. Pa tudi nihče se ni hotel vtikati vmes, zakaj mati je bolehal in je bila izgubila vso moč in voljo. Delala je pri hiši še vedno dalje kakor stroj, brez

veselja in žalosti, brez vsakega najmanjšega zanimanja. Odgovarjala je samo z »da« ali »ne«, bilo ji je popolnoma vseeno, kaj in kako se vrši v hiši in okoli nje. A drugi ljudje so se začeli ogibati hiše, redkokedaj in le ako je bil primoran, je stopil sem ter tje kdo vanjo. Ivanka niti delavcev ni mogla dobiti, da bi ji za dober denar pomagali spraviti poljske in druge pridelke. Tedaj ji je priskočil na pomoč Birk. Ko so dokončali njegovi delavci zvečer delo na cesti, jih je pripeljal k Trnovcu in pozno v noč so delali ter motili mir na vasi. Pa tudi ob nedeljah in praznikih so ropotali naloženi vozovi mimo cerkve in skozi Črno do Trnovčeve hiše.

»Bomo videli, kdo bo užugal,« se je smejal Birk. »Čakajte, še vsi boste beračili na teh-le vratih.«

Ivanki pa je bilo vedno bolj tesno pri srcu. Očitala si je, da je ona kriva prezgodnje očetove smrti, in slutila je, da ne bo nikdar srečna, ker je ravnala proti njegovi volji. Toda ni si vedela pomagati, na eni strani prevelika ljubezen, na drugi sramota, ki je imela kmalu postati očita, oboje ji je zmešalo razsodnost tako, da se je kmalu vdala vednemu nadlegovanju Birkovemu, da se poročita. Birk pa je bil tiste čase tudi sama poosebljena sladkost in priliznjenost. Vsako željo Ivankino je bral že iz njenih oči in jo izpolnil, še preden jo je izrazila. Pravtako je bil ljubezniv proti njeni materi, tako da je ta nekega večera celo dejala Ivanki: »Saj ni napačen človek.« Sicer pa je bilo to celo vse, kar je izgovorila o svojem bodočem zetu. Nihče ni vedel, kaj je prej ali poznej mislila o njem.

Tudi župnik se ni vtaknil več v to zadevo. Nekako otopel je bil in prvič se je zgodilo, da je izgubil ravnovesnost in ni mogel najti poti iz te zagate. Ko je pa videl, kako so ljudje zapustili Trnovčevo hišo, kako se z delom oskrunjajo nedelje in prazniki, je poizkusil govoriti v prilog Ivanke. Toda sedaj ga Črnjani prvič niso poslušali, zmajevali so samo z glavo in molčali. Tega pa je bil župnik celo nekako vesel, zakaj dejal je proti nama z učiteljem:

»Da so Črnjani naenkrat tako trdi, je dobro znamenje. Morda vendar ta dogodek ostane osamljen in ne bo imel posebnega vpliva na razmere na Črni. Dal Bog, da bi bilo tako! Birk si bo pa pozneje že vedel preskrbeti delavcev, da mu ne bo treba skruniti nedelj in praznikov, saj tudi ljudje sami niso za to in potrebujejo ter imajo radi nekoliko počitka . . .«

Takšne so bile razmere na Črni, ko se je neki ponedeljek vršila poroka Trnovčeve Ivanke z delovodjo Birkom.

Bilo je pa to prvo ženitovanje na Črni, da ni bilo ne župnika in ne učitelja zraven. Vabila sta ju oba, Birk in Ivanka. Zlasti Birk je porabil vso svojo zgovornost, da bi ju pregovoril, toda župnik je odklonil odločno:

»Želim Vama vsega blagoslova božjega, toda priti ne morem, in sicer samo zaradi spomina na poštenjaka, pokojnega Trnovca. Moral sem vama povedati resnico. Izkušajta, da poravnata krivico nasproti pokojniku z lepim življenjem, glejta, da postane vajina hiša zgled krščanske bogoljubne hiše, in izbrisana bo tudi ta krivda. Pokojnik sam pa bo blagoslavljal iz nebes vaju in vajin zarod. Hodita z Bogom!«

Birk se je spričo tega delal ravnodušnega, a na skrivnem je škripal z zobmi ter prisegel župniku maščevanje. Ker ni šel župnik, je hvaležno odklonil vabilo tudi učitelj Ivanki s težkim srcem . . .

Po poroki pa se niso razšli vsi svatje, nekaj jih je ostalo kar na Črni pri Birku. Ko so nehale gostije in se je začelo redno delo, so se preoblekli, in Birk je imel takoj pri hiši nekaj domačinov, ki jih je porabil za delavce.

»Tako, sedaj se bom pa smejal jaz,« je dejal čestokrat samemu sebi, in njegovo oko se je zaiskrilo v čudnem, sovražnem blesku.

Bili so pridni ti delavci Birkovi, ni jih bilo treba pri-ganjati k delu, a bili so nasilni in razgrajači, da so se kmalu začeli prepiri s črnskimi fanti. Govorili so o svetih rečeh tako nespoštljivo in zanikarno, da so se ljudje zgražali in se jih ogibali, kjer so mogli. Toda Birk jih je bil vesel; njemu ni bilo do drugega kakor da mu garajo od jutra do večera, za drugo se ni brigal.

Birk sam je bil popustil službo delovodje, trdnemu in velikemu posestniku se ni več spodobilo, da bi bil podrejen drugim. V njegovi glavi so rastli novi načrti kakor gobe po dežju in te načrte je hotel uresničiti, naj velja kar hoče. Hotel je postati prva oseba, da se mu bodo v strahu klanjali vsi Črnjani, a da se mu bode odkrivala tudi gospoda, ko se pripelje s svetlo kočijo in z dvema čilima konjema v trg in v mesto. Vse je videl jasno naprej, bil je podjetna glava, ki se ni strašil nobene ovire, pa tudi ni izbiral sredstev, samo da je dosegel svoj cilj. Natihoma je delal, da se ni zavedel nobeden, kaj misli, a ko je bila reč dozorela, jo je spravil z velikim šumom med ljudi.

Tako je bilo prvo njegovo delo, da odpre gostilno v svoji hiši. Čemu bi delali samo kantinérji in si polnili mošnjičke, ko je sedaj pravi čas za to, da tudi on začne pobirati denar, ki se valja na cesti. Najprej torej cestne delavce, ti bodo potegnili za seboj Črnjane, a ko bo dovršena cesta, pridejo za njimi drugi, cele procesije bodo romale na Črno k Birku.

Parkrat je romal v tistem času h glavarstvu in imel je že gostilniško koncesijo obljubljeno, preden je vložil za njo prošnjo. Ko je prišla prošnja od glavarstva k županstvu na Črno v poročilo, je vplivala kakor strela. Župan je tekal okoli občinskih svetovalcev in jim pravil nezaslišano novico.

»Ne, ne, tega se mu ne sme dovoliti nikoli,« je bila enoglasna sodba. Župnik je zmajal z glavo, ko so ga za svet vprašali, in je dejal:

»Ne boste mu ubranili, zlasti ne, ker ni na Črni in v okolici nobene gostilne. Pa tudi, ako bi bila, je mož dovolj zvit, da bi dosegel svoj namen navzlic vsem vašim ugovorom. Vi storite sicer svojo dolžnost, branite se, toda ne bode pomagalo. V kratkem bodo pri Birku žvenketale čaše in se prepevale pesmi. Edino, kar morete storiti, je to, da nobeden od vas ne gre v gostilno, da ostanete takšni, kakršni ste bili do zdaj. Morda gostilna potem sama od sebe preneha.«

Možje so odšli od župnika, potrti in nezadovoljni sami s seboj, a pri seji so storili svojo dolžnost in so se enoglasno protivili nameravanemu podjetju. Nič ni pomagalo, h koncu vseh koncev in ne čez dolgo je imel Birk v rokah zaželjeno koncesijo.

»Kaj sem vam povedal?« je rekel župnik žalostno. »In sedaj vam povem še to, tudi vaši trdni sklepi, da ne pojdete tja, bodo omahnili in zgodilo se bo, kar se mora zgoditi; zakaj meso je slabo in izkušnjave bodo velike.«

»Nikdar ne pojdemo tja, nikdar!« so slovesno zatrjevali vsi po vrsti.

»Dal Bog, da bi bili vaši sklepi trdni in vaša volja zadosti močna!«

Toda sam ni bil prepričan o tem, vedel je, kako slab je človek in kako zadošča včasih samo iskrica, da nastane nepogasljiv plamen. Sklenil pa je, da od sedaj podvoji čuječnost nad svojimi župljani in da jih otme preteči nevarnosti, ako le mogoče. Očitati si ne bode smel nikdar, da ni izpolnil svoje dolžnosti.

* * *

Birk je slovesno otvoril svojo gostilno. Pred hišo sta stala dva mlaja, počez je bila deska z napisom »Dobro došli«, in vhod v hišo je bil okrašen z zelenjem in cvetjema. Po oglih so vabili veliki natisnjeni lepaki k otvoritvi, in mestni časopisi so bili prinesli debele oglase o tem toliko važnem dogodku na Črni. V novo prirejeni gostilniški sobi je svirala na nalašč v to prirejenem odru trška godba in vabila na ples.

Bilo je ravno nedeljo popoldne, ko se je to vršilo. Mrgolelo je ta čas tam cestnih delavcev, ki jih je bil z delovodji skupaj povabil Birk, prišlo je tudi nekaj lačnih in žejnih tržanov, ki so bili navadno ob takšnih prilikah povsod, zakaj razglasilo se je bilo, da bo tisti dan pri Birku vse zastonj, pijača in jedača. Kdo bi ne bil porabil takšne prilike? Toda Črnjani ni bilo nobenega blizu, takoj po popoldanski službi božji so se bili poizgubili in poskrili, da ni bilo nobenega videti. Skoro vsa hišna vrata na Črni so bila zaprta.

Ivanki je bilo to silno težko. Brez najmanjšega veselja se je obračala po kuhinji in ukazovala kuharici in deklam, medtem ko je bil Birk samo pri pijači. Ko je že pozno popoldne stopil v kuhinjo in videl, kako je žena obupana, je takoj uganil njeno žalost.

»Eh, le pusti jih Ivanka, čemu se žališ zaradi tega. Še metati jih bomo morali vun, tako bodo silili noter.«

Medtem je šum v sobi in okoli hiše naraščal z vsakim hipom, vino je začelo vplivati na možgane in na noge. Delavci so se začeli objemati, tu jih je posedala gruča, tam druga, vsi so peli in vpili vsepovprek, obrazi so jim bili zaripljeni in oči obsteklenele. Po sobi so pa skakali sami moški po taktih godbe, zakaj ženske ni bilo zraven tisti dan nobene. Ta vrišč in šum, to cepetanje nog se je razlegalo na daleč in nemirna je celo postajala živina po hlevih, nevajena dosedaj takšnega trušča.

Gori pri oknu v župnišču pa je slonel župnik in gledal doli na Črno. Težke so bile njegove misli.

Bilo je že pozno po noči, ko je močno trkanje zbudilo župnika iz spanja.

»Kdo je?« je vprašal, ko je odprl okno.

»Nekega delavca so zabodli tam doli pri Birku; v zadnjih zdihljajih leži, — pridite, da ga previdite,« je govoril spodaj glas, sirov in hripav od vina in nočnega kričanja in ukanja.

Župnik ni pomišljal, v hipu je bil odpravljen. Stopil je sam in poklical cerkovnika, ki je tudi takoj vstal.

Otožno se je glasil zvonček po vasi in slabo je razsvitljala svetilka pot obema. Ko sta dospela do Birka, je bilo tam vse narobe, vse pomazano in pomočeno, a gosti so se bili razšli na vse strani, ko se je zgodila nesreča. Nobeden ni hotel biti kriv.

V sobi, tam kjer se je bila svoječasnó obhajala zaroka Trnovčevega Franceta s Tratnikovo Tončko, je ležal na slamnici mlad človek in zraven njega je stal Birk s sklonjeno glavo in temno zroč pred se. Ko je stopil župnik v sobo, je dejal Birk, ne da bi bil pogledal župnika:

»Pravkar je še zahteval vas; a sedaj je že mrtev!«

Župnik je pogledal na slamnico in potipal reveža. Nobenega življenja ni bilo več v njem, po beli srajci pa se je črtala rdeča sraga mlade krvi. Župnik je hotel izvedeti od Birka, kdo je nesrečnež in odkod je, toda Birk se je bil med tem izmuznil iz sobe. Pozneje se je izvedelo, da je mož poročen in da zapušča vdovo in dva otročiča.

Ko je župnik odmolil pri mrtvecu, se je odpravil s cerkvenikom zopet proti cerkvi. Še tožneje se je glasil zvonec sedaj in še žalostneje je brlela svetilka pred njima.

»Takšnega začetka bi se pri vsem tem vendar ne bil nadejal,« je dejal žalostno župnik cerkovniku, ko je stopal proti župnišču.

Toda spal ni tisto noč več, na vse zgodaj zjutraj je pozvonil zvon k maši. In Črnjanov se je bilo nabralo nenavadno veliko število k svetemu opravilu. Razjasnil se je bil za hipec žalostni župnikov obraz, ko jih je po maši blagoslovil.

»Morda bodo vendar vstrajali,« je pomislil ob njih pogledu in poln zaupanja je zapustil tistega dne hišo božjo.

VI.

Cesta je bila dokončana in tako ustanovljena zveza s trgov in z mestom. Tam, kjer prej nisi videl gosposkega voza, je sedaj skoro sleherni dan pridrčal ali koleselj ali celo dvouprežna kočija. Gosposki obrazi so se prikazovali na Črni, gosposke suknje plahutale po potih. Tuji vozniki od daleč so prihajali s težkimi tovornimi vozovi ter vozili les iz cesarskih gozdov. Tudi Črnjani niso zaostali, napravili so si drugačne in udobnejše vozove, in od vsake hiše skoro je bila sedaj polovica delavnih moči na cesti, a le

ostala polovica je opravljala kmetijstvo in domača dela. Povišal se je zaslužek, in to je bilo dobro, a mladina se je navadila biti od doma, prišla je v dotiko s svetom, ki je živel dokaj drugače od Črnjanov, in to je bilo slabo. Mladina je začela, za sedaj sicer še skrivaj, imeti potrebe, kakršnih starejši niso poznali.

Vozniki, bodisi gosposki, bodisi delavski, so se začeli ustavljati na Črni pri Birku, in njegova gostilna ni bila prazna nikoli. Zaslovela je na daleč, zakaj Birk je bil kakor nalašč ustvarjen za gostilničarja. Veden nasmeh na ustih, vedno prijazna beseda do vsakega, vedno pri rokah in do skrajnosti postrežljiv, takšen se je kazal svojim gostom. Z vsakim je znal občevati po njegovem stanu, in kmalu se je razneslo na daleč: Birk na Črni, ta je mož. Kadar pridete tja, ne pozabite se zglasiti pri njem!

Vobče pa je ostala Črna takšna, kakršna je bila prej. Črnjani so se Birka ogibali, bili so mu morda celo nevoščljivi, a sicer so živeli kakor so bili vajeni, v vednem delu, redu in skrbeh. Bilo je videti, kakor bi niti ne vedeli, da je na vasi gostilna, pozabili so bili celo na dan nje otvoritve in na vse, kar se je godilo takrat. Birk pa se je delal kakor bi ga nič ne brigalo, pozdravljal je Črnjane z vso ljubeznivostjo, sem ter tje stopil h komu v hišo po navideznem opravilu in začel z domačimi neprisiljen razgovor. Od začetka so mu odgovarjali osorno, nakratko, so mu celo vrata pokazali, a sčasoma so se ga privadili in začeli z njim kak krajši pogovor. Toda k njemu v gostilno še vedno ni prišel nikdar nobeden.

»Dajmo času čas in vstrajajmo,« si je dejal čestokrat Birk, in njegova potrpežljivost je bila velika.

Župnik se je bil vsled tega nekoliko umiril, včasih si je celo očital, da je bila prevelika njegova nezaupnost.

Na Črno se je nekega popoldne pripeljala velika in lepa kočija, ki so iz nje stopili štirje gospodje. Vsa njih vnanjščina je kazala, da so to denarni možje, morda bogati trgovci ali ugledni podjetniki. Birk se jim je ob prihodu sicer globoko klanjal, a ves njegov nadaljni sprejem je kazal, da so se že poznali, da niso bili prvič skupaj. Gospodje so se ozirali naokoli in starejši je dejal:

»Tu je torej vaša domačija, gospod Birk? Lepo, lepo! Kdo bi si mislil. No, pa smo izpolnili svojo obljubo in smo vas prišli obiskat.«

Kmalu so sedeli v živahnem razgovoru.

»No, kako stoje naše reči, gospod Birk?« je vprašal Depauli. »Stvari, ki smo jih zadnjič prereševali. Ali se bo dalo kaj napraviti, ste že govorili s kom v tej zadevi? Kakšen vtis so vam napravili odgovori?«

»Hm, nekaj sem namignil, županu Gabrovcu sem namignil, — toda razumeli bode, da je treba delati previdno, skrajno previdno. In vsako besedo je treba pretehtati, preden se izgovori. Z našimi Črnjani se ne da razpravljati kar tako-le, tebi nič meni nič. In, gospodje, povem vam še enkrat, težko pojde in počasi, ako sploh pojde.«

Po južini so se gospodje odpravili na izprehod. Šel je z njimi tudi Birk. Počasi so hodili skozi vas, kakor se spodobi takšnim gospodom, in vsak hip so se ustavili. Ko so pa bili zunaj vasi, tedaj je imel Birk glavno besedo.

»Te njive in oni-le travnik, to je vse Lisjakovo. Kakor vidite, je tik ceste, in kakor se meni zdi, eden izmed najprimernejših prostorov za kakršnokoli podjetje. Zlasti za žago bi bil kakor nalašč.«

Ko so prišli nekoliko dalje, je razkladal:

»Tu se začinja Gabrovčevo posestvo. Prav tja pod hrib sega do onih štirih hrastov, ki se od tukaj prav dobro vidijo. Tudi to bi ne bilo napačno, kratka pot s ceste, in vse bi bilo v redu z majhnimi stroški.«

»Ali glavno manjka, gospodje, glavno,« je poudarjal Birk. »Izlepa ne pojde, Črnjan ne bo prodal niti pedi zemlje izlahka. Niti pojma nimate, gospodje, kako držijo ti ljudje svojo last. In poleg vsega jim pridiguje župnik vedno o tej »domači grudi«, kako jo morajo ljubiti, da je ne smejo zapustiti nikdar. In učitelj mu sekundira in celo gozdar Jelenko, ki ima tudi velik vpliv med ljudstvom, se je vpregel v župnikov jarem. Človeku se že gabi vse to. Dà, ako bi teh ljudi ne bilo na Črni, to bi bila žetev. Tako pa ...«

»Ne obupajte, Birk. Začnite kakor veste in znate,« je dejal Depauli. »Denar stori vse in iz svojega ne boste dajali, dokler delate za nas. Prebrisani ste in na ta ali oni način se vam gotovo posreči. In prej ko se vam posreči, toliko bolje za vas in za nas. Te dni si ogledamo še njih gozde in ako tudi oni odgovarjajo našim načrtom, tedaj je treba zastaviti vse sile, da dosežemo svoj namen. Pa še nekaj, gospod Birk! Ako z vašo pomočjo dobimo, kar potrebujemo, vam nikakor ne bomo ovirali vstopa v našo družbo. Koliko bo neslo, si lahko vnaprej izračunate.«

»Vse storim, gospodje, vse. Pritožiti se ne boste mogli nad menoj. Toda, koliko časa mi pustite v izvršitev?«

»Sedaj imamo približno še dve in pol leta dela v Cerovcih, potem bo tam prenehalo za nekoliko let. Torej v dveh letih mora biti tukaj vse v redu,« je dejal Klari.

»Več ko dovolj,« je vzkliknil Birk. »V tem času je vse, ali skoro vse naše!«

Gospodje so ostali pri Birku še tri dni. Te tri dni so si prav tako skrivno ogledali gozdove, ki so bili lastnina Črnjanov in poleg cesarskega gozda. Tudi ti gozdovi so bili precenjeni natančno in izračunjeno je bilo, kako velikansko podjetje bi se dalo tukaj ustanoviti.

»Vi ste moder človek, gospod Birk,« so mu nazadnje priznali vsi. »Da ste nas na Črno opozorili, je vaša velikanska zasluga, ki jasno kaže, da imate neprecenljiv trgovski dar in čut.«

Gospodje so tiste dni pustili lepih denarcev pri Birku, zakaj niso štedili ne v najboljših jedilih ne v najboljši pijači, kar jih je premogla Birkova klet.

Črnjanom se niti sanjalo ni, čemu so ti možje na Črni in kakšne naklepe kuhajo proti njim. Kakor Birk sam, tako so i oni pozdravljali Črnjane najvljudneje in otroci, igrajoči se na poti, so odnesli marsikatero desetico, ki so jim jo darovali gospodje.

»To so prvi letoviščarji, ki jih ima Birk, in nikakor niso napačni. Za njimi pridejo drugi, Birk bo obogatel,« je priznal nekega dne sam župan Gabrovec.

Četrtega dne se je pa kočija odpeljala in Birk je še dolgo pozdravljajal s klobukom v roki, stoječ sredi ceste in zroč za njimi, dokler jih je bilo videti. Sam s seboj skrajno zadovoljen je potem stopil v hišo ter dejal svoji ženi:

»Ali si se že kedaj pokesala, Ivanka, da si me vzela?«

Ivanka ga je pa samo pogledala in mu ni odgovorila ničesar.

* * *

Veselo je bilo nekega pondeljka pozno pod jesen v krčmi »Pri jerebici« v trgu. Fantje so imeli prejšnji dan veselico in so nadaljevali še drugi dan, ki je bil skoro hujši od prvega. Med njimi so bili ostali tudi nekateri dvomljivi meščani, ki so si dali plačevati od vinjenih fantov in so se hoteli dobro naživeti na njih stroške. In pri vsem tem so bili trezni kakor novorojenčki, dasi so pili in razgrajali s fanti na vse pretege. Imeli so pač svoje čedne namene.

Tedaj se je zgodilo, da je privozil mimo Gabrovčev Lojze iz Črne in se ustavil, da bi si privoščil požirek vina, kakor je to storil navadno vselej, ko je bil v trgu. Vsedel se je kar v veži za mizo ter opazoval pri tem vrvenje v gostilni. Kar se mu približa eden izmed meščanov ter mu ponudi piti. Lojze sprejme in se zahvali. Oni pa sede k njemu in pokliče še vina. Kmalu so bili okoli mize še drugi njegovi tovariši in od vseh strani so silili vanj ter mu napijali. Pri tem so mu seveda pripovedovali, kakšni gospodje da so doma, koliko premorejo, kaj jedo in pijejo ter so ga celo vabili, naj jih obišče, kadar pride v mesto. Lojze se je od začetka branil pijače, a vendar se ni mogel popolnoma odreči, ker mu je laskalo, da ga takšni gospodje sploh ogovorijo. Ker tudi ni bil vajen pijači, je kmalu vplivala nanj, da je postal vesel in zaupen. Poklical je tudi on vina in plačal takoj. Pri tem je bil toliko nepreviden, da je nehote pokazal denar, ki ga je bil uprav tisti dan prejel od trgovca v trgu za les, ki ga je Gabrovec dajal že nekaj časa. Bilo je v listnici zvitih celih petsto goldinarjev, ki jih je nesel očetu domov. Oni so se pomenljivo spogledali. Prijeli so Lojzeta ter ga odvedli v sobo k drugim. Eden pa je stopil na dvorišče in velel hlapcu, naj izpreže konje in jih spravi v hlev.

Ni preteklo še dolgo, ko je prvi izmed meščanov potegnil iz žepa kvarte.

»Tako-le za kratek čas vrzimo eno,« je dejal in mešal.

Takoj so bili nekateri fantje zadovoljni, a Lojze se je branil, češ, da ne zna.

»Torej pazite, vržemo mi parkrat, videli bode, kako gre in potem pritegnete z nami i vi. Saj je tako lahko, na celi stvari ni nič,« je dejal oni.

Vrgli so nekolikokrat, a meščani so izgubili. Fantje so se jim muzali in eden se je nagnil k Lojzetu ter mu pošepnil:

»Daj še ti, namazali jih bode, te hudiče, da bodo pomnili.«

V Lojzetu je vrelo in kipelo, lotila se ga je skušnjava. Že od narave je bil nagnjen na denar in tu je kazalo, da bi se dalo kar na lepem še nekaj zaslužiti. Premišljal je nekoliko časa, potem pa je dejal:

»No, bom pa še jaz.«

Meščani so se dregnili s koleno in Lojze je privzdignil kvarte. Dobil je takoj prvič banko in s tresočo roko spravil

denar. Dobil je tudi drugič in njegovo oko je zažarelo v strasti. Pozabil je v tistem hipu na Črno, na voz in konje, na vse okoli sebe ter igral dalje. Še nekoliko časa je dobival, a potem je izgubil vse, kar je dobil. Toda nehati ni mogel, igral je dalje. In izgubil je precejšnjo svoto očetovega denarja. Tedaj je bil kakor brezumen. Zavedel se je še le potem, ko ni imel več beliča v žepu...

Večerilo se je že, ko so bili zopet napreženi Lojzetovi konji in ko je udaril z bičem po njih tako silno, kakor še nikoli v življenju. Zdirjali so naglo po gladki cesti, a Lojze je naslonil na vozu glavo v roke in razmišljal. Izginili so bili vinski duhovi iz njega, objela ga je suha in žalostna resnica.

Razmišljal in razmišljal je, kako naj bi se izvil iz tega trnja, ki je zabredel vanj tako lahkomiselnost, toda nobena rešilna misel mu ni prišla. Voz pa je ropotal dalje, višje in višje, šlo je naglo, zakaj konji so se bili do dobra odpočili. Vedno bliže doma, vedno težje srce, težje misli. Ali bi ne bilo najbolje, da bi doma odkritosrčno povedal, kako je grešil, da pa je to bilo prvič in zadnjič. Ali mu ne bo oče izpregledal tega greha? Toda ne, ne, tega ne sme storiti, prevelika je svota, ki jo je poneveril, za marsikoga bi pomenila celo dobršen del premoženja in bi ga uničila. Ne, to je treba poravnati drugače, poravnati, da ne izve oče. Toda kako? Tako se je v njem borilo dobro in slabo in sam ni vedel, kaj bi.

Ko je bil že na vrhu in je imel le še nekoliko minut do doma, mu je šinila neka posebna misel v glavo, katere se je sicer izprva ustrašil, a ki se je vedno vračala kakor sitna muha. Švrknil je po konjih, zdirjali so mimo prvih hiš. Povsod so bili že zaprli, zakaj bilo je že precej pozno, samo pri Birku so imeli še luč. Doma so bili tudi že odšli počivat, čakala ga je samo še sestra z večerjo.

»Pozno hodiš danes, Lojze. Ali se ti je kaj pripetilo? Vsi smo bili v skrbeh zaradi tebe, zlasti pa oče.«

»Nič ni hudega, Pepca. Čakati sem moral tako dolgo v trgu,« se je zlagal in se sklonil nad krožnik, da bi skrnil zadrego.

»Hvala Bogu, da ni nič. Jaz grem spat, Lojze, trudna sem od dela. Ko povečerjaš, spravi posodo tja na umivalnik. Lahko noč!«

Lojzetu je bilo všeč, da je ostal sam. Ko je v hiši vse potihnilo, si je dejal:

»Boljše prilike ne bi mogel dobiti, kot je sedaj. Nihče ne bo slutil ničesar in reč bo urejena. Da oni ne bo govoril okoli, o tem sem prepričan.«

Ugasnil je luč in natihoma stopil iz hiše. Narahlo je obrnil ključ v vratih, vtaknil ga v žep ter stopil doli po vasi.

Pred Birkovo gostilno se je nenadoma ustavil in je za hipec pomislil. Toda naenkrat je dvignil odločno glavo ter vstopil. Birk je sam sedel za mizo v kuhinji in čital časopise. Ko je zagledal Lojzeta, ni verjel lastnim očem, a potem ga je mahoma obšlo neko čudovito zadovoljstvo. »Torej vendar enkrat začetek,« si je dejal in si pogladil brke.

Lojze je sedel in poklical vina.

»To me veseli, Lojze, da me obiščeš vsaj enkrat. Res me veseli, zato dam jaz danes za polič. Pa ste res čudni fantje črnski, da se tako ogiblujete gostilne. Kaj res nočete imeti nikdar nobenega veselja? Saj ste vendar mladi in skopariti vam ni treba pri takšnih zaslužkih. Ej, drugod so fantje drugačni in vedo, da so samo enkrat mladi. Bog te živi, Lojze!«

Trčila sta. Ko je odložil čašo od ust, je Lojze hipoma stresel z glavo in dejal:

»Prav za prav nisem prišel danes pit. Nekaj drugega me je pripeljalo k vam. Mislil sem si, Birk te ne bo izdal, tudi ako ti ne bo hotel pomagati.«

»Veseli me tvoje zaupanje, Lojze, res me veseli. Kar govori, zastonj nisi prišel k meni, samo da je v moji moči. Sama sva, nobeden naju ne sliši,« je izpodbujal Birk in nestrpno vpri svoje črne oči v Lojzeta.

In Lojze je začel pripovedovati svojo današnjo nesrečo ter je nazadnje prosil, naj mu pomaga Birk iz te zadrege.

»Ampak človek božji, ako ni nič drugega nego to, bodi takoj potolažen,« je vskliknil Birk. »Moj Bog, kolikokrat se človeku kaj takšnega pripeti! To ni nič takšnega, moj ljubi. Danes si izgubil ti, jutri izgubijo drugi, in tako dobiš nazaj tisto in še drugo. Kdo bi se menil za takšne malenkosti? Kaj stori to tebi? Res nisi še sam gospodar, toda dolgo ne bode in skoro vse Gabrovčevo bo tvoje. Jaz pa te počakam, kolikor časa hočeš.«

Lojzetu se je odvalil kamen od srca.

»Res, krasen človek je ta Birk,« si je dejal. »Bog ve, zakaj ga vsi črtijo?«

Birk je uganil njegove misli in še bolj je bil zadovoljen sam s seboj.

»Potrpi samo za hipec,« je dejal in stopil z lučjo po stopnicah. V trenutku se je vrnil in odštél Lojzetu pet stotakov.

»Tako. Kadar še kaj potrebuješ, veš kje sem, drugam se ti ni treba obračati,« je rekel smehljaje. »Samo malo pisanja napraviva, da si res prejel denar od mene, saj veš, samo za vsak slučaj, ako bi se tebi ali meni pripetilo kaj človeškega. Na, tu-le boš podpisal ta papir, bo popolnoma zadostovalo. Čakaj!«

Vzel je list papirja in nekaj nanj napisal.

»No, glede obresti se tudi ne bova skregala, določi jih kar sam, samo tako zaradi lepšega,« je menil Birk.

»Eh, kar po osem od sto napišite. Ker ste mi tako hitro in rade volje ustregli, niti jaz ne smem gledati, da bi bili oškodovani, zakaj danes se tako težko dobi denar na posodo in še lahko povsod naložite svoj denar vsaj tako visoko, ako ne višje,« je dejal Lojze.

Vzel je nato list ter ga je podpisal, ne da bi bil pogledal, kaj je bilo na njem napisanega. Potem je spravil denar v žep in posedela sta še skupaj z Birkom, kakor bi bila že davno največja prijatelja.

»Pa se še kdaj kaj oglasi pri nas, Lojze, saj sedaj vidiš, da nismo ravno prehudi cigani,« mu je smeje dejal pri odhodu Birk in mu stisnil roko.

VII.

Gabrovčev Lojze je drugega dne oddal očetu denar in vse je bilo navidezno v najlepšem redu. Nobeden ni izvedel, kaj se je bilo zgodilo. Od začetka je Lojzeta sicer peklo, kaj je storil in vedno je mislil, kako bo mogel poravnati svoj dolg pri Birku. Tako hitro ne pojde, ako bo hotel to svoto privarčiti, si je dejal konec vsakega razmišljanja, in preden mu oče izroči posestvo, lahko pretečejo še leta. Kaj, ako bi poizkusil dobiti denar zopet na enak način, kakor ga je zapravil?

Tedaj se mu je pa nekega dne ponudila lepa prilika sama ob sebi. Skrivaj je namreč zahajal že skoro sleherni večer k Birku, ko so doma zaprli. No, in nekega večera je tam dobil nekaj mestnih gospodov, ki jim ga je Birk takoj predstavil. Bila je to vesela družba, vsi so bili tako prijazni z njim, da se je čutil med njimi takoj popolnoma domačega. Ko so se navečerjali, so vrgli kvarte. Lojze je vrgel z njimi in dobil je tisti večer nad sto goldinarjev. Hotel jih je vrniti Birku takoj na račun, toda ta ga je zavrnil:

»Čemu boš vračal sedaj? Hrani denar, te dni pridejo še drugačni gospodje k meni, potreboval ga boš. Tu boš videl, kaj se pravi igrati, seveda ako bodo dobre volje. Celo premoženje lahko odneseš.«

Lojze je spravil denar radovoljno, a od tedaj je visela vsaka njegova misel samo na igri, nobene oblasti ni imel več sam nad seboj. In tedaj je začel zahajati k Birku kar javno. In čudno, le malokateremu Črnjanu se je zdaj zdelo napačno, da zahaja tja. Ne dolgo potem je že sedelo ž njim tamkaj nekaj drugih fantov iz Črne, ki jih je bil povabil s seboj Lojze. In s tem je bil led prebit. Stari so sicer zabavljali in se jezili nad mlajšimi, a ni dosti pomagalo.

»Saj vam delamo dan in noč kakor črna živina, pa bi se ne smeli tu in tam nekoliko poveseliti,« so vedeli na enkrat odgovoriti.

»A mi smo se tudi v delu postarali in nismo videli krčme,« so ugovarjali stari.

»Drugačni časi, drugačni ljudje in potrebe,« so se odzvali zopet mladi.

Prvo nedeljo potem je bil po litanijah že ves pevski zbor pri Birku razen učitelja. V krčmi se lahko poje brez pevovodje, so si mislili fantje in so šli, ne da bi ga bili povabili s seboj, zakaj bali so se mu povedati, da ne bi slišali njegove pridige. Bili so prepričani, da bi jim pridigoval. Nekdo je bil zinil besedo »pridiga« in vsi so jo ponavljali za njim. Pridigovali so jim od tistikrat starši, pridigovala sta jim župnik in učitelj. Vsako najmanjše svarilo od kogarkoli jim je bila »pridiga« in kot taka nepotrebna.

Tisto nedeljo so torej peli prvič v Birkovi gostilni in Birk ni bil umazan. Izkazal se je, da se je cedilo od mize in so se fantje zvečer kar objemali. In kakor so bili z Birkom prejšnje čase redkobesedni, tako jim sedaj ni zmanjkalo besedi, da so se mu laskali. Toda Birk jih je znal gladiti še bolj in še uspešneje.

»Boljših fantov ni, kakor so Črnjani,« je govoril tisti dan venomer. »Junaki so od glave do pet, junaki, kakršnih ne najdeš izlepa, ako jih iščeš čez dan z lučjo. In pod palcem imajo vsi, da se jim ni treba bati prestopiti gostilne.«

To je fantom ugajalo in povedali so doma svojim očetom, kako Birk Črnjane spoštuje in hvali. Ugajalo je to tudi očetom in Gabrovec je dejal:

»No, pa pojdemo vseeno enkrat tja pogledat.«

Tako se je zgodilo, da je nekega dne prestopil Birkov prag prvi sam župan Gabrovec. In ako je župan pozabil neprilike in sitnosti, ki jih je imel z Birkom od začetka, zakaj bi jih ne pozabili drugi. Tako je od sedaj tudi marsikdo izmed starejših stopil k Birku in ni se pokesal, zakaj zapustil je gostilno žarečega obraza in svetlih oči.

To je župnika bolelo in neke nedelje je pridigoval v cerkvi samo o tem, kakšna izpremema se je izvršila na Črni. Mož se je bil razvnel in s tresočim glasom je pozival Črnjane, naj se vrnejo nazaj v svoje domove, kjer je edino doma sreča in zadovoljnost. Besede, govorjene iz dna velike duše in ljubečega srca, bi bile morale ganiti vsakega in gotovo je sklenil tudi marsikdo izmed njih, da se vrne. Toda popoldne so vendar najprej zavili k Birku fantje in za njimi so pricincali ne dolgo potem tudi stari. Samo za hipec, ker je tako dolgočasno, so si govorili, da bi se opravičili sami pred seboj. Birk pa je vsakega sprejel veselo in dejal:

»Danes vas je pa župnik okrtačil kakor šolarčke. Da se le upa spraviti nad takšne možake.«

Oni pa so se prisiljeno smejali, a njih samoljubnost je bila s temi besedami zadeta v živo. Iz jeze so začeli pošteno piti.

»Kaj se bo repenčil na prižnici, stari smo dovolj, da vemo, kaj delamo,« so začeli, ko so bili že nekoliko gorki. »Ali smo mu kaj dolžni? Ali mu ne damo dovolj, da živi lahko in brez skrbi kakor ptič v meji in si redi trebušček? Molči naj in naj nas pusti na miru ali pa naj gre z nami, saj mu ne pade krona z glave, ko je nima.«

Tako so izdajali župnika drugi za drugim in Birk jim je pomagal, da jih je še bolj podkuril.

»Premalo mu boste dali, se mu zdi, ako boste malo bolj skrbeli zase in si ga privoščili včasih poliček, zato je hud.«

»Kaj premalo? Kdaj smo pa še dali komu manj kot je imel dobiti? Vedno še več kakor je kdo zaslužil, zato smo pa Črnjani. In tako damo tudi njemu, damo mu, kolikor hoče, saj imamo, samo da bo tiho,« so ugovarjali.

»Res je, imate pa, imate. In lahko mu zamašite usta z vsem, kar mu poželi srce,« je dejal Birk.

»Pa mu ne bomo dali, če ne bo tiho, če nas ne pusti na miru,« so se hudovali in sami sebi ugovarjali.

»Pa še tisti revček, tisti učitelj, ki ga tudi mi sami redimo z našimi žulji, se je nekaj usajal in nas hoče stra-

hovati,« je pristavil nekdo. »Naj si zapomni, ako ne bo z nami, je proti nam.«

Tako so izdali tisti dan župnika in v eni sapi tudi učitelja. Birk pa se je smejal in jih napeljeval, da so bili vedno bolj v ognju. Sedaj je bil brez skrbi, njegovo žito je zorelo in obetalo bogato letino.

Tedaj sem se jaz odločil in sklenil poročiti Poljančevo Ivanko, da bo še oče videl najino srečo. Obhajali smo poroko kmalu po Sv. treh kraljih in Anica je šla z menoj v mojo hišo pod gozdni rob. To veliko srečo je na spomlad motila samo smrt Poljančeva. Izdihnil je bil lahko in brez bolečin in Črna je izgubila z njim, to lahko rečem, zadnjega značajnega in neupogljivega moža.

*

*

*

Gospodje Depauli, Klari in drugi so tedaj hipoma postali skoro stalni gostje na Črni. Vsako nedeljo je pridrdrala njih kočija v vas in ostajali so tam kar po več dni. Ali so bili prijazni ti gospodje. Kadar so bili pri Birku, je ta vselej spravil z njimi v dotiko tudi Črnjane, ki so bili sčasoma kar očarani po njih ljubeznjivosti. Čestokrat so pa ostajali zvečer ti gospodje v gornjih Birkovih prostorih in igrali. Pri njih je sedel Gabrovčev Lojze in še nekaj boljših vaških fantov, ki so imeli postati v kratkem gospodarji na Črni. Igralo se je precej visoko, zakaj gospodom ni bilo mnogo do denarja in smeje se, so izgubljali. Zlasti kadar je igral Gabrovčev Lojze ali Lisjakov Tone, so jima kar privoščili, da sta dobila in ko so nehali igrati, so jima celo čestitali.

»Jutri morajo gospodje oditi, v mestu imajo nujnih opravkov,« je sporočil Birk nekega jutra Lojzetu na lističu. »Za slovo bomo še eno vrgli, toda pridita sama s Tonetom, in to kmalu popoldne. Živio!«

Lep zimski popoldan je bil. Zunaj je ležal okoli in okoli sneg, trd je bil in zmrzel, da je škripal pod nogami. Od daleč so črnili gozdovi, a solnce je sijalo veselo in svetlo, kakor bi se bilo prerodilo. Mrzel veter je vel čez pokrajino in rezal v obraz, da je skelelo. Tedaj se je pa v Birkovi zgornji sobi sedelo udobno in prešerno. Mehka toplota je prihajala iz dobro zakurjene peči in božala okoli mize sedeče in v igro zatopljene igralce, da so jim nalahno rdeli obrazi in se jih je lotevala velika zadovoljnost.

Igrali so od začetka precej nizko, a ko so se razvneli, so povišali postavke tako, da je zlasti Lojzeta in Toneta

obšla kurja polt in se ju je polotila velika razburjenost. A imela sta srečo. Kdo bi v takšnem slučaju ne postal nekoliko prevzeten in malo bolj podjeten? Začela sta igrati na še tako neznaten list, da so se drugi kar spogledavali. Svote na mizi pa so se večale, da so dosežale neverjetno višino. Tedaj se je sreča hipoma obrnila. Lojze je udaril na list, ki bi ga bil sicer v navadnih razmerah zavrgel. Toda sedaj je bil popolnoma omamljen. Izgubil je in založiti je moral skoro vse, kar je prej dobil. Toda to ga je le še bolj podnetilo. Udaril je drugič, a tudi sedaj brez uspeha. Založiti je moral že od dobička, ki ga je imel od prejšnjih večerov. Prav tako se je godilo Tonetu. Igrala sta nepremišljeno in prenagljeno, razburjena do skrajnosti. Kri jima je silila v glavo, glas jima je ohripel. A poleg tega sta praznila kozarce kar na dušek. Drugi pa so igrali mirno in hladnokrvno, ni jih razburjala ne sreča ne nesreča, ne visokost banke in ne pijača, zakaj kozarci so jim stali skoro nedotaknjeni. Nastopil je večer, prižgali so luč. V sobi je postajalo prevroče, da je vsem težko ležalo na prsih. Gosti dim smotk je kužil zrak, da so morali odpreti okno. Oddahnili so se, zunanji zrak je napolnil sobo, in za hipec so odložili karte.

»Ali naj še igramo?« je vprašal Depauli.
 »Še,« sta silila Lojze in Tone in Birk jima je pritrdil.
 »Dobro, toda neko uro moramo določiti, ko nehamo,« je dejal Klari.

»Kakor hočete.«

»Torej še dve uri od zdaj dalje. Zdaj je osem, točno ob desetih prenehamo. Ste li zadovoljni?«

»Smo, dobro.«

»Toda zaprite zopet okno, ako piha noter, ni nobenega razpoloženja in človek ne more misliti.«

Zopet so vzeli karte v roke in šlo je naprej kakor do zdaj... Ko so doigrali, je bil Lojze izgubil dva tisoč goldinarjev, Tone pa ednajst sto.

»Toda, kako naj poračunimo sedaj to?« je vprašal Lojze v zadregi. »Sedaj nimam, v tem hipu ne morem in menda moj tovariš tudi ne.«

»Kdo pa vaju po čem vpraša sedaj?« je dejal počasi Depauli. »Obžalujemo vsi, da nista imela nocoj sreče, toda to naj vaju ne skrbi, plačati imata še časa, kolikor hočeta.«

Obema je nekoliko odleglo.

»Sicer pa, kaj bo vama ta malenkost,« je pristavil Klari. »Z enim samim podpisom odpravita takoj vse, in niti ne

bosta vedela, da sta kaj izgubila. In razume se, drugič smo vama vsi zopet na razpolago z igro, da se izguba izenači.«

»Napišite torej in podpiševa, kaj ne, Tone?« je dejal zamolklo Lojze in dregnil s komolcem tovariša. Ta je samo prikimal.

»Da se razumemo, gospod Gabrovec in gospod Lisjak,« je nadaljeval Klari. »Mi mislimo za sedaj, dokler ne zmoreta te vsote, da bi jo vrnila, narediti stvar tako-le. Čujta! Oba bosta v kratkem gospodarja lepih in obsežnih posestev. Kaj bi bilo, ako se nam zavežeta s podpisom, da nam odstopita, ko bosta gospodarja, vsak majhen del vajinega bodočega posestva? Vi, gospod Gabrovec, nam odstopite travnik pod hribom tja do onih štirih hrastov, a vi, gospod Lisjak, pa travnik zraven ceste za cerkvijo. To bi bila približna vrednost, ki bi odgovarjala vajinemu dolgu. Seveda, ako nam med tem plačata to malenkost ali jo poravnata zopet na igri, ta naša pogodba ne velja in jo raztrgamo na kose. V zadolžnico pa seveda ne napišemo, da izvira vajin dolg iz igre, ampak da sta dobila toliko posojila, ker je tako lepše. Sta li zadovoljna?«

Kakor bi bila padla iz neba, sta gledala in nekaj se jima je posvetilo v glavi. Toda razmišljati nista utegnila, nož sta imela na grlu. Gospod Depauli pa je med tem že pisal in jima predložil pisanje v podpis. Brez vsake besede sta prijela pero in podpisala.

VIII.

»Hoj, Tratnik, kam pa tako zamišljen in s sklonjeno glavo?«

Tratnik se je ustavil in ozrl. Bil je Gabrovec, ki ga je poklical.

»Kam? Ali sam vem, Gabrovec? Moji luči je zmanjkalo olja, zato ne sveti in jaz ne vidim, kam bi stopil. Tja naprej, Gabrovec, naprej po temi, ki je zavladala na Črni. Naprej po temi.«

»Čemu obupuješ, Tratnik? Vsi tavamo po temi, ne samo ti. Časi so se izpremenili, solnce ne sije več tako, kot je sijalo prejšnje dni. Ali pa še sije in mi ga ne vidimo, ker smo stari in betežni.«

»Kam torej, Gabrovec?«

»Kam? K Birku bom stopil, saj veš. Starost potrebuje biča, da jo ošvrka in da se zapali kri, ta lena kri po žilah. Pri Birku je bič, Tratnik!«

»Včasih nismo potrebovali tega, Gabrovec.«

»Nismo, prav praviš, Tratnik.«

»S teboj bi šel, nisem bil še pri Birku.«

»Nisi še bil? To je čudno, Tratnik. Vsi smo že bili, vsi, ki smo se zakleli, da ne pojdemo.«

»Jaz se nisem zaklel, Gabrovec. Ali vendar še nisem bil tam. Veš, hudo mi je, moja Tončka, moja hči, ta bi morala tam gospodinjiti in Tratnik ne bi sedaj povešal glave, ne bi bil nesrečen. Ali misliš, da bom mogel prestopiti tisti prag, da se ne bi razjokal? Kaj praviš k temu, Gabrovec?«

»Kaj pravim? Birk ti ni storil nič žalega, Tratnik, a zdravila ima zate. Stopiva!«

»Včasih ste vsi sodili drugače o Birku, sosed.«

»Motili smo se vsi, Tratnik. Sodili smo ga napačno.«

»Poslušali ste župnika, sosed. In kaj misliš, ali ni bilo to prav? Sedaj pa hodi župnik s povešeno glavo in njegovi lasje so osiveli.«

»Zaostal je mož za časom, za nami naj hodi.«

»In učitelj?«

»Vpokočiti naj se da in z nami naj poseda. Preživel se je, stroji so ga prehiteli.«

Zavila sta proti Birku. Tratniku se je ustavljala noga, a Gabrovec ga je prijel pod pazduho in ga potisnil čez prag. Ko je bil v veži, se je ogledal okoli in okoli, prav tako v prvi in drugi sobi.

»Saj tukaj še nisem bil nikdar, to mi je vse tuje,« je dejal. »To ni bilo nikdar Trnovčevo in bi ne bilo moje hčere. Sedaj mi ni več hudo.«

Sedla sta, pristopil je sam Birk.

»Glej ga, Tratnika. Vendar enkrat. Pa kaj vam je, sosed, da ste tako shujšali?« je vprašal Birk sočutno.

»Slabo je, krčmar,« je odgovoril Tratnik. »Kar bi imelo biti moje hčere, je tvoje, a moja dva sinova si zapeljal, da pustita vse pri tebi, namesto da bi prinašala domov. Včeraj mi je po vrhu vsega poginil vol. Kje naj vzamem za davke?«

»Gozd prodajte, Tratnik, če vam sina nista za to. Čemu vam bo gozd? Lepe denarce dobite zanj in na starost vam ne bo hudega. Sina pa naj gledata, saj je svet velik. Jaz vem za kupca,« je govoril Birk.

»Kaj naj mi bo grunt brez gozda, krčmar?«

»Kaj naj vam bo gozd brez sinov, Tratnik?«

Tratnik je pil in se zamislil. Skozi na pol mižeče trepalnice je gledal Birka, kakor bi mu hotel prodreti v misli.

Potem je vprašal:

»Ali si slišal, Gabrovec, kaj mi svetuje krčmar?«

»Slišal.«

»A kaj mi svetuješ ti, ki si župan?«

»Pa stori, kaj boš. Gozda ne moreš jesti. Prodaj in rabi, kar ti ostane, pa daj hčerama. Mlajša se bo morda še omožila, ko se starejša noče.«

»Prav praviš, Gabrovec. Ali včasih ne bi bil govoril tako. Spametoval si se čudno. Toda tema je, jaz ne vidim. Napravi pogodbo, krčmar.«

Birk se je smejal na glas, tako mu je to ugajalo.

Gostilniška soba se je polnila, prihajali so drugi, kakor bi bila nedelja. In pili so, od začetka počasi in zmerno, pozneje pa, da se jim je vino cedilo po bradah.

»Dobro vino imaš, krčmar,« je vpil neki kočar, »pa zaradi tega vendar nisi nič prida. Cigan si, veš, krčmar.«

Vsi so se zakrohotali. Birk pa se ni zmenil za to, zasmeljal se je tudi on z njimi in rekel:

»Tu imaš roko, brat ciganski. Iz enega kraja sva, oba enaka.«

»Koliko si pa danes zapisal, krčmar?« je vprašal drugi. »Zadnjič, se mi vidi, sem plačal preveč.«

»Eh, kaj bi, obresti morajo biti, stric,« se je smejal Birk. »Čakam že nekam dolgo. Torej še poliček, ne?«

»Pa prinesi!«

Tisti večer je Birk samo zapisaval. Čudno, kadar niso imeli denarja v žepu, so bili vedno najbolj žejni. Plačala sta takoj samo Gabrovec in Tratnik. Birk je pa pisal dolge vrste številčk pod imena posameznikov. Kadar bo obračun, se bodo spogledavali. Ne pojde izlahka...

*

*

*

Gabrovčev Lojze in Lisjakov Tone sta pripravljala v gozdu drva. Lepo jutro je bilo, gozd je sanjal pod belo odejo, po smrekah so se preletavale senice, po dolinah je odmeval glas sekire. Vse naokoli se je svetilo v solncu, da je jemalo vid. A Lojze in Tone nista videla okoli sebe te lepote, njih misli so bile drugod.

»Slišal si že, Tone, da Tratnik prodaja gozd. Kaj praviš k temu?«

»Birk ga je vjel, ko se mu je malo mešalo. Saj veš, da Tratnik včasih več ne ve, kaj dela.«

»Torej ti sumiš Birka, da ni pošten?«

»Nič nisem rekel, Lojze. Toda ako natančno premišljujem, kako se je godilo nama pri njem, moram priti do zaključka, da ni pri njem vse čisto.«

Lojze se je naslonil na sekiro in razmišljal.

»Morda imaš prav, ali do sedaj se mu ne more dokazati ničesar.«

»In se mu ne bo moglo, Lojze. Ali midva bova pozkusila na lastni koži njegovo poštenost.«

»Paj saj zadnjič naju ni on oskubil, baje je celo izgubil sam. Gospodje so bili, ki so nam populili perje, in ne more se jim reči, da so to hoteli, saj si sam videl, da jim ni za denar.«

»Zdi se mi, Lojze, da si precej nedolžen. Ali si ne moreš misliti, da tiči Birk z onimi v eni koži? Res jim ni navidezno za denar, toda za naših očetov posestvo jim je. Ker vedo, da bi ga ne dobili izlepa, ga iščejo tako, kakor vidiš. Gospodje so spoznali vrednost naših gozdov, to ti jasno in nepobitno kaže Tratnikov slučaj. Sline se jim cedijo po njih in bodi prepričan, Lojze, da jih dobijo v svoje kremplje.«

»Vraga, Tone, ti imaš bister vid,« je zaklical Lojze in se udaril s pestjo po čelu. »Prav tako je, kakor praviš. Toda, kako bi se jim midva izvila?«

»Nikakor drugače, prijatelj, kakor da plačava. Toda plačati je treba, preden sva sama gospodarja.«

»Kako to, Tone? Saj so nama dali časa, kolikor hočeva?«

»Ali se več ne spomniš, kaj sva podpisala? Kadar bova gospodarja, jim odstopiva vsak svoj travnik, ako ni dolg prej poravnan, tako je bilo napisano.«

»No, in? Saj bo poravnan takoj, ko bova gospodarja. Posojilo lahko vzameva, da se jih iznebiva.«

»Poravnan mora biti dolg, preden bova midva gospodarja, tako je zapisano in tega se bodo držali. Tu so naju lepo ujeli, kakor kalina. Še le pozneje sem to izprevidel, ko sem natančno razmišljal najin položaj, ki nikakor ni takšen, da bi naju kdo zanj zavidal. Tisti večer sva bila oba prerazburjena in nisva zapazila ničesar. In Bog ve, kaj so še vse notri napisali, ko nisva niti prečitala onega lista, midva tepca.«

Nastal je nekoliko časa molk. Lojze je uvidel, da ima Tone prav, zavedel se je, da sta se ujela, a on sam najbolj. Tonetov dolg ni ravno tako velik, a njegov je takšen, da ga ne bo zmogel in prebolel izlepa.

»Izviti se jima ne moreva v najinih razmerah. Ali jaz bi jih nabrisal, da bi pomnili, s kom so imeli opraviti,« je dejal Tone čez nekoliko časa.

»Kako, Tone?«

»Ako bi imel namreč še enega brata. Temu bi moral izročiti oče posestvo in lahko bi potem gledali za meno in se obrisali pod nosom. Tako pa ni nič in prav takšna je s teboj. Tudi ti si sam in se ne moreš rešiti.«

Vedno težje jima je bilo, vedno počasneje jima je šlo delo izpod rok. Nekaj se je uprlo v njiju in jeza se je začela kuhati v njunih srcih nad Birkom in nad vsem svetom.

IX.

Pomlad je nastopila, lepa in svetla. Po vrtovih so cvetele češnje, v grmovju se je oglašala penica in ščinkavec je pel svoj radostni »griču« izmed vejevja zelenih kostanjev in poganjajočih jablan. Pred mojo hišo na Črni so se kopale v pesku kokoši, med nje so se mešali vrabci, razposajeni kakor otroci. Vse se je veselilo pomladi in življenja, od najmanjše živalice do gospodarja stvarstva, človeka.

Kolikokrat sem sedel v tistih dneh pred hišo in zraven mene je z delom v roki posedala moja žena Anica. Sanjala sva lepe sanje, in ako bi se bila uresničila samo stotina njih, bi bila že dovolj srečna. Pričakovala sva v tistih dneh veselega dogodka, roditi se nama je imelo prvo dete, ki naj bi oživilo najino hišo, ki naj bi še bolj utrdilo najino zvezo in prineslo nama v življenje še več solnca in svetlobe. S kom naj bi potem menjala, kdo naj bi se primerjal z nama? A glej, kolikor bolj se je bližal zaželjeni čas, toliko tesneje mi je postajalo pri srcu. Polastila se me je neka plahost in pobitost, ki se je nisem mogel otresti nikjer. A ona je bila vedno enaka, vedno tiho srečna in zadovoljna. Ni te sreče izražala z besedami, pač pa jo je kazal vsak nje smehljaj, jo je izdajala vsaka njena kretnja, zlasti pa ono globoko kakor nebo jasno oko. Živela je notranje samosvoje življenje, ki je bilo nad vse bogato, ker je bila nad vse bogata njena duša. Zadnje čase pa se je izpremenil celo njen obraz, polt na njem je postala čudovito prozorna, bilo je kakor bi gledal v obraz svetnice. Oj, ne pozabim jih nikdar tistih dni, tistih zadnjih dni svoje kratke, prekratke sreče! Prevelika je bila sreča za zemljana, zato je bilo zapisano, da ugasne nje zvezda.

In ugasnila je nenadoma ter me dobila nepripravljenega. Osipalo se je cvetje raz češnje pred hišo, obležalo je na tleh, da so bila bela kakor bi bil zapadel prvi sneg. Tedaj je ležala ona v sobi sredi belih sveč in sredi dehtečih svežih šmarnic, in nje lice je bilo belo kakor osuli češnjev cvet. In zraven nje je ležalo drobno trupelce, in drobni obrazček se je držal na smeh kakor bi bil prinesel s seboj samo neizkaljeno srečo.

Tedaj sem vedel zakaj tesnoba mojega srca, zakaj plahost in potrtost. Umrla je bila na porodu in z njo je umrl tudi nje zarod. Bila je taka božja volja, zato se je moralo zgoditi . .

»Tolažijo se ženske in otroci, moža ne bom tolažil. Kvišku glavo, še sije solnca žar, še se užigajo zvezde v temnih nočeh.«

Tako si mi pisal, Ivan, a meni je vendar ugasnilo solnce in težki oblaki so zakrili zvezde za večno.

»Za večno? Ne, še je svidenje,« mi je dejal župnik stisnivši mi roko, »samo vere je treba«.

In jaz verujem, trdno verujem na to svidenje onkraj zvezd, zato še živim. — — — — —

Tu naenkrat preneha Jelenkov rokopis. Povest naj dopolnim jaz, ki sem šel nalašč nekega dne v ta namen na Črno in tam poizvedel, kar vam hočem povedati sedaj na kratko. Ustavil sem se v hotelu »Pri zlatem levu« in tudi mene je sprejel gostilničar z vsemi častmi in mi je postregla natakara z vsem, kar sem zahteval. Potem sem pa poizvedoval po različnih osebah, ki nam jih je predstavil v svojih spominih Jelenko. Toda gostilničar mi ni vedel povedati ničesar, njega nekdanja Črna ni zanimala. Romal sem torej od hiše do hiše, a tudi tukaj nisem imel sreče.

Tako sem dospel do cerkve. Tam sem se ustavil. Župnišče je bilo staro in zidovje izprano od dežja, a šola je imela prizidek, bila je povečana in na novo pobeljena, razširila se je v večrazrednico. Stopila sta mi pred oči nekdanji župnik in učitelj, oba takšna, kakršna je popisal Jelenko. Ne enega ne drugega ni bilo več tam, počivala sta že davno pod ono grudo za cerkvijo. Zamišljeno sem stopal dalje.

Na nizkem zidu pred cerkvijo je sedel sivolas starček. Stopil sem k njemu in prisedel. Zdelo se mi je, da mora ta mož biti še eden izmed nekdanjih Črnjanov in da poizvem od njega, kar sem hotel vedeti.

»Toplo je danes, oče, lepo jesen imamo in lahko bodo ljudje spravili letino,« sem ga ogovoril.

»Res, lahko jo bodo spravili, prav lahko, posebno tukaj na Črni, ko nič nimajo,« je odgovoril oni s skoro tihim, hripavim glasom.

»Nič nimajo? Kako to?«

»Imeli so, pa nimajo več. Vidite, vse to, kjer so zdaj one žage in tovarne, one nove hiše, vse to so bila rodovitna polja in dobri travniki, ki so jih obdelovali Črnjani. Sedaj pa oni, kolikor jih je še ostalo, lahko spravijo svojo letino v en sam skedenj, v eno samo klet. Tako je, gospod, in hudo je.«

Mož se je nekoliko razvnel, videl sem, da se bo dalo še kaj izvedeti od njega, toda treba bo nekoliko previdnosti. Zato sem vprašal:

»Kdaj je pa maša tukaj?«

»Bila je že zjutraj, in tista peščica ljudi se je že razšla. Ostal sem sam tukaj. Rad sem sam.«

»Kaj pa, ali mi veste povedati, katera hiša je bila Trnovčeva?«

Upri je name svoje sive oči in me začudeno gledal.

»Trnovčeva?« je vprašal potem zateglo. »Kako vam je znano to ime? Starega Trnovca niste mogli poznati, premladi ste. In to je že davno davno, odkar ni več tega imena na Črni. Odkod torej, gospod, to vaše poznanje iz minolih dni?«

»Nisem še star, oče, prav pravite. Toda kaj porečete, ako vam povem, da sem poznal tudi še starega Poljanca in Tratnika, celo Lisjaka in Gabrovca, da, tudi nekdanjega župnika in učitelja.«

Starec je strmel vame in ni vedel, ali se mu sanja ali je resnica, kar je slišal. Naposled je zmajal z glavo ter dejal:

»Vi niste poznali nikogar, vi ste ta imena kje čitali, in zdaj se malo ponorčujete iz mene. Morda ste sodnik, kali? Tam nekje pri sodniji, verjamem, tam morajo biti ta imena napisana in pa v krstnih bukvah v našem župnišču.«

»Nisem sodnik in nisem jih čital v župnišču,« sem dejal.

»Naj bo, kakor hoče, poznali niste nobenega, ki ste jih imenovali, ker ako bi bili poznali Lisjaka, bi moral poznati tudi on vas.«

»Torej ste vi Lisjak?« sem vzkliknil.

»Da, to sem,« je pritrdil oni.

»Kateri Lisjak, stari ali Tone?«

Še bolj se je začudil.

»Torej tudi o Tonetu veste? Jaz sem njegov oče.«

Sedaj sem se začudil jaz, da ta mož še živi, a obšlo me je neko zadovoljstvo, da morem poizvedeti iz prvega vira to, kar želim. Povedal sem mu torej, da je vse to napisano, kar se je vršilo na Črni, da pa ni napisano do konca.

»Glejte si no, torej še čitalo se bo o Črni, kdo bi si mislil. In kdo je napisal?«

»Gozdar Jelenko.«

»Ah, sedaj razumem vse. In vi bi radi vedeli, kako se je dovršilo, da je izginila sled o nekdanji Črni. Razumem, razumem.«

»Marsikdo vam bo hvaležen, ako poveste, najbolj pa jaz, ki sem prišel danes gori samo zaradi tega.«

Nekoliko časa je pomišljal, potem je pa dejal:

»Dobro, pripravljen sem, da vam odgovarjam. Vprašajte!«

»Ne tukaj,« sem dejal. »Stopite z menoj k »Levu«, vsedeva se na vrt, tam se malo pokrepčate, potem se pomeniva dalje. Izbereva si miren kotiček, kjer naju ne bo motil nihče. Ali ste zadovoljni?«

Možu se je zaiskrilo oko, dvignil se je ter počasi stopal z menoj.

* * *

»Kako je torej bilo z vašim Tonetom in Gabrovčevim Lojzetom?«

»Birk ju je bil popolnoma zamrežil. Dolg sta kopičila na dolg, in sicer sta največ izgubljala na igri.«

»Koliko časa se je vršilo to?«

»Še čez leto dni, gospod. In koliko se zgodi v enem letu, si lahko mislite. Najlepše pa je bilo pri tem, da nobeden drugi niti slutil ni, kako sta zabredla. Niti Gabrovec niti jaz nisva vedela, kako sta nama sinova zapravljala grunt in gozd. In midva z Gabrovcem sva se domenila, da ga izročiva sinovoma na eden in tisti dan, ker sva si bila velika prijatelja. Res sva ga izročila, potem ko sta si oba izbrala nevesto.«

»Kje sta se poročila?«

»Tone je dobil ženo na Črni, iz hiše Hostnikove, a Lojze je šel po njo v trg, kjer je upal dobiti veliko doto, ki jo je zelo potreboval. Toda zmotil se je, bogastvo je bilo pri njenih starših samo navidezno, vse je bilo zadolženo.«

»Kdaj sta pa z Gabrovcem izvedela žalostno resnico o sinovih?«

»Ko je bilo že prepozno, gospod. Komaj sta bila poročena in sta postala gospodarja, so vsi planili na njiju in zahtevali svoj denar. Ko je Gabrovec to izvedel, je omahnil in padel. Zadela ga je bila kap, bil je na mestu mrtev. Kako je bilo meni, naj vam rajši ne pravim. Ker nista hotela izlepa odstopiti, so nastale tožbe, preganjanje sem in tja, a na zadnje sta izgubila onadva, in Birk in gospodje so se smejali. Birk je postal na Črni bog, njemu se je klanjalo vse, delal je z nami kar je hotel, zastrupil nas je bil z lahkomišelnostjo in lenobo. Ne enega razsodnega moža ni bilo več med nami, ki bi bil rekel: vrnimo se, še je čas! In skoro ves denar je izginil v Birkovo žrelo. Tudi vse druge, ne samo Toneta in Lojzeta, je goljufal, plačali so svoj dolg po dvakrat in trikrat, plačali ga drago.«

Mož je umolknil in izpil čašo vina, zakaj suha so bila njegova usta. Potem je nadaljeval sam od sebe:

»In nekega dne se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi. Lojze in moj sin sta hujskala ljudi nad Birka, začelo je vreti in kipeti med njimi. Stiskale so se pesti in žugale. Kakor navadno so neke nedelje popoldne prihajali Črnjani drug za drugim v gostilno. Toda bili so nekako molčeči in sedeli so skoro vsak sam zase. Ali pili so vstrajno, izlivali kozarec za kozarcem. Ko se je naredila noč, še preden so prižgali luč, je zopet stopil k njim Birk. Nič ni bil več tako nesramno vljuden z njimi, kakor v prejšnjih časih. Tudi danes se je začel šaliti, a te šale so bile tudi dobro popoprane in so cikale na Črnjane. Ali niso jih hoteli prenesti kar tako, začelo je v njih vreti. Še preden se je Birk dobro zavedel, kaj se godi, so ga nenadoma kakor na povelje obsuli vsi, ki so bili v sobi. In nekdo ga je sunil, da je padel. Oni pa so se mu ostudno režali v obraz in tolkli toliko časa, da je umolknil za vedno. Ubili so ga.«

»Grozno!« sem vskliknil.

»A tedaj so postali naenkrat vsi krotki kakor jagnjeta. Spogledali so se in šli mirno iz gostilne, kakor bi se ne bilo zgodilo nič hudega. Šli so v parih kakor bi hodili za procesijo in nobeden ni izpregovoril besede. In kaj menite, kam so šli? Šli so naravnost v župnišče. Župnik je ležal v postelji, bil je že dolgo časa hudo bolan in ni več upal na okrevanje. Nehvaležnost in nesreča Črnjanov ga je popolnoma potrla in mu izpodjedla zdravje. Tiho

in po prstih so stopili v sobo ter se razpostavili okoli postelje. Župnik se je napol dvignil v postelji, zakaj bil je tisti dan zelo slab. Na nočni omarici je brlela luč in slabo razsvetljevala sobo. Vendar je bilo videti, kako se je razjasnil njegov obraz in kako je blažen nasmeh legel na njegova ustna. »Ali ste vendar prišli, otročiči? In koliko vas je!« je dejal s tihim, toda razločnim glasom. Tedaj so kakor na povelje vsi popadali na kolena in sklonili glave. »Odpusti, oče! Ako moreš, odpusti! Tvoja beseda nam je bila v zasmeh, tvoj zgled smo teptali z nogami. A zdaj se vračamo, odpusti!« In dvignila se je župnikova desnica in je blagoslovila klečeče. Ko so vstali, so se drug za drugim sklanjali nad to velo desnico in jo poljubljali . . . Tiho, kakor so bili prišli, so odšli. Župnik pa je izdihnil še tisto noč. Prihranjena mu je bila boleost, da bi bil izvedel, kaj se je bilo zgodilo tisti večer v gostilni.«

Lisjak se je zamislil, a meni je bilo pri srcu tako čudno težko, kakor bi bilo naenkrat zatemnelo solnce na nebu.

»Drugo, kar imate povedati, lahko sam uganem,« sem dejal čez nekoliko časa. »Drugega dne so gotovo prišli orožniki po vse, ki so bili v gostilni, in so jih odvedli. Kaj ne?«

»Ni moglo biti drugače,« je odgovoril Lisjak. »Toda bili so pozneje pred porotniki vsi oproščeni, zakaj prič ni bilo in ni se moglo natanko dognati, kako se je vršilo vse, ker Črnjani so molčali kot grob.«

»Kaj je bilo z Birkovo ženo?«

»Prodala je hišo in se izselila z dvema otrokoma. Tukaj, kjer stoji sedaj hotel »Pri zlatem levu«, je bila nekdanja Trnovčeva hiša. Prezidali so jo in napravili iz nje to, kar vidite.«

»Kaj pa učitelj in gozdar Jelenko, kako sta živela?«

»Tudi pri učitelju so se zglasili naši ljudje še tisti večer, ko so bili pri župniku. In mož je takoj pozabil na vse krivice, ki so mu jih storili, in vsakemu posebe je podal roko. Ko je šel v pokoj, sta bila vedno skupaj z Jlenkom, hodila sta po svojih potih, nikdar se nista vtikala v novo življenje na Črni. Učiteljeva sestra je umrla pred bratom. Jaz sam sem še na Črni iz starih časov, Bog je hotel, da sem videl njeno razdejanje in da gledam novo življenje, ki mi napolnjuje z bridkostjo srce dan za dnem.«

Solnce je posijalo skozi vejevje kostanjevo na njegove sive lase in jih posrebrilo. Njegov pogled je bil vdan in ponižen, njegov dolg je bil gotovo poravnan že zdavnaj.

»Ko so začeli na Črni graditi nova poslopja,« je nadaljeval starec, »niso vzeli Črnjanov v delo. Pijanci so, kaj hočemo z njimi, so dejali gospodje Depauli in drugi. Pozabili so bili, kdo jih je napravil pijance, kdo storil nesrečne, in kopičili so krivico vrh krivice.«

»Nikdar ne pozabim onega dne, ko so se naši ljudje poslavljali od Črne. Veliko število jih je bilo, sami zdravi in čvrsti možje v najboljših letih. Zbirali so se pred župniščem in pred cerkvijo. Za njimi so prihajali žene in otroci. Po tleh in po zidu so stali kovčegi, ležala je obleka, potne torbe, palice. In so čakali. Zadnjič so se ozirali na cerkev, na župnišče, na šolo. Zajokali so bili, sedaj so šele videli, kako so ljubili to cerkev, to župnišče, to šolo. In spluli so njih pogledi po okolici, kjer so se gradile tovarne in nove hiše na njih nekdanjih tleh, na njih grudi. In kakor bi jim hotelo še enkrat pokazati v najlepših barvah to, kar so izgubili, se je solnce vprlo z vso silo v to čudovito pokrajino, zažarela je planjava in zažareli so od daleč gozdovi. Tačas pa so pridrdrali vozovi. S sklonjenimi glavami so sedali nanje, žene so se stisnile in zaihtele, otroci so jih gledali začudeno. Kam? — V Ameriko.«

Vsebina.

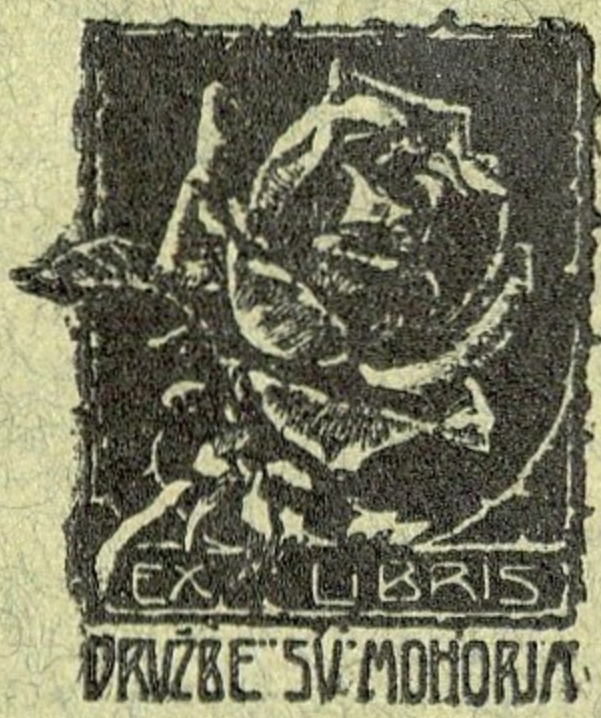
	Stran
Novo življenje. Spisal Josip Kostanjevec	3
Pesmi: Litavski motivi. — Sreča. — Dekliška pesem.	
Zložil Josip Lovrenčič	35
Kristus. Odlomek iz umetniškega življenja. Spisal dr. Ivo Česnik	37
Pesmi: Vipavska romanca. — Pomlad. — Prošnja. —	
V noči. Zložil Josip Lovrenčič	53
Goljuf. Črtica. Spisal Pavel Perko	55
Pravdarska strast — gotova propast. Po resničnih virih	
spisal dr. M. D.	65
Zahvalni psalm. Zložil Josip Lovrenčič	84
Kobilice. Zgodovinska slika iz leta 1672. Spisal Ksaver Meško	85
Gozdarjevi spomini. Spisal Josip Kostanjevec	97

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000075592

